

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

2015

Bc. Michal Rýněš

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Historie sakrálních staveb hornických měst
středozápadního Krušnohoří**

Bc. Michal Rýněš

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

**Historie sakrálních staveb hornických
měst středozápadního Krušnohoří**

Bc. Michal Rýněš

Vedoucí práce:

Mgr. Petra Hečková, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015

.....

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucí práce paní Mgr. Petře Hečkové, Ph.D., za ochotu, podporu, trpělivost, četné rady a podnětné diskuze ke zvolenému tématu.

OBSAH

ÚVOD	1
1 TEORETICKÁ ČÁST	5
1.1 Topografie Krušný hor - Erzgebirge	5
1.2 Urbanismus měst středozápadního Krušnohoří	6
1.3 Architektura středozápadního Krušnohoří	8
1.4 Hrázďená architektura	9
1.5 Sakrální architektura	11
1.6 Kostel sv. Anny a sv. Marie v Annabergu	14
2 PRAKTICKÁ ČÁST	15
2.1 Jáchymov.....	15
2.1.1 Historie města	15
2.1.2 Jáchymovský humanismus	18
2.1.3 Děkanský kostel sv. Jáchyma	19
2.1.3.1 Architektonický popis	25
2.1.3.2 Věž.....	25
2.1.3.3 Hlavní loď	26
2.1.3.4 Popis interiéru a umělecké památky.....	27
2.2 Nejdek	29
2.2.1 Historie města	29
2.2.2 Kostel svatého Martina	31
2.2.2.1 Architektonický a umělecký popis	32
2.2.2.2 Křížová cesta	33
2.3 Horní Blatná	35

2.3.1	Historie města	35
2.3.2	Kostel sv. Vavřince.....	38
2.3.3	Popis exteriéru	39
2.3.4	Popis interiéru.....	40
2.4	Johanngeorgenstadt	43
2.4.1	Historie města a kostela	43
2.4.2	Popis exteriéru Městského kostela.....	47
2.4.3	Popis interiéru Městského kostela a inventáře.....	47
2.5	Kraslice	49
2.5.1	Stručná historie města.....	49
2.5.2	Děkanský kostel Božího těla v Kraslicích	51
2.5.2.1	Historie stavby.....	51
2.5.2.2	Architektonický a umělecký popis	54
2.5.2.3	Hlavní loď a transept	55
2.5.2.4	Vstupní věž.....	55
2.5.2.5	Popis interiéru.....	56
2.6	Klingenthal	58
2.6.1	Historie města	58
2.6.2	Kostel Zum Friedefürsten (Ke Knížeti pokoje)	59
2.6.2.1	Popis exteriéru	61
2.6.2.2	Popis interiéru.....	61
	ZÁVĚR	63
	RESUME.....	66
	SEZNAM LITERATURY	67
	PŘÍLOHY	72

ÚVOD

Glück auf!¹

V těchto dvou německých slovech se skrývá celá Krušnohorská historie. Zdůrazňují dva základní pilíře zdejšího kulturního prostředí, zejména hornické činnosti, která představovala již od 13. století hlavní zdroj zdejší obživy a křesťanské víry, která naopak utvářela duchovní vývoj společnosti.

Krušnohoří bychom dnes mohli svým způsobem nazývat krajem velmi pozapomenutým. Příčiny můžeme hledat především v důsledku událostí, které nastaly po druhé světové válce, kdy následný odsun německého obyvatelstva ze Sudet, zanechal nesmazatelné stopy jak na urbanistické stránce, tak zejména na zdejším kulturním prostředí. S těmito lidmi odešla nejenom spousta odborníků, podnikatelů a učenců, ale ztratila se také řada kulturních artefaktů nevyčísitelných hodnot, jako např. literatura, archivní dokumenty, technické i architektonické plány, matriky a v neposlední řadě i zvyky, tradice a víra. Paralelně s tímto odsunem probíhalo dosidlování opuštěných domů novými obyvateli, kteří se usazovali především ve větších centrech. Většina prázdných domů na vesnicích i ve městech se stala obětí rabujících band z vnitrozemí a jejich postupná devastace zapříčinila následné demolice. Během několika málo let tak mizí v Krušnohoří celé vesnice (Jelení, Chaloupky, Rolava, Rýžovna, Háje atd.), ale i spousta obytných bloků a architektonických skvostů ve významných Krušnohorských městech (Jáchymov, Kraslice, Nejdek, Horní Blatná, Abertamy, Pernink, Kovářská).² Nově přichozí lidé pocházeli z různých regionů tehdejšího Československa, a proto si také sebou automaticky přinášeli i své vlastní kulturní zvyky a tradice. Na základě těchto informací můžeme říci, že v Krušnohoří po roce 1948 vznikala nesourodá směsice kulturního prostředí, která neměla a ani nemohla mít stabilnější základnu. Zachovávaní, péče a rozvíjení architektonického a kulturního dědictví se tak především v době komunistického režimu mýjela účinkem a zůstávala na nejmenší možné úrovni. Podstatný zlom nastává po roce 1989, kdy se otevírají nejenom skutečné hranice mezi zeměmi

¹ Glück auf – česky to lze přeložit jako Zdař Bůh.

² Novotný, L. *Západní Krušnohoří*, Paseka, Praha – Litomyšl, 2009, s. 24-25.

východní a západní Evropy, ale i hranice společenské, které pomalu vracejí kulturní povědomí tam, kde bylo ztraceno. Velkou měrou se na této kulturní proměně Krušnohoří podílejí i jeho bývalí rodáci, kteří se po násilném odchodu znovu na místa svého narození vracejí a díky jejich nesmírné aktivitě se společně s místními obyvateli snaží o znovuoobnovení zaniklých tradic, staveb a památek. Tato obnova se týká zejména sakrálních staveb a jejich inventárních památek, které se nacházely většinou v havarijním stavu a bez jejich pomoci by v dnešní době asi již neexistovaly. Na druhou stránku to nejsou jen zdejší sakrální stavby, které se vzpamatovávají z velmi necitlivého a někdy i barbarského přístupu komunistické doby, ale také zdejší příroda, zvyky a tradice zažívají svůj nový vzestup na společenském žebříčku hodnot. V tomto smyslu lze tvrdit, že v posledních 25 letech dochází doslova ke Krušnohorskému kulturnímu obrození. Proto si zde lidé opět začínají uvědomovat a také objevovat místní bohatou historii.

Nemalou měrou k této obrodě přispívají především nové odborné i naučné publikace, které se snaží přiblížit Krušnohoří široké veřejnosti. Každé takové dílo, nebo každá nepatrná zmínka o zdejší historii, architektuře, urbanismu, osidlování, náboženství, hornictví, přírodě i tradicím, významně přispívá do znovunalezené mozaiky Krušnohorské kultury a jejího povědomí. Jmenovitě se zmíním o několika málo publikacích, které se na této obrodě podílejí a v jiných krajích se nevyskytují. Jsou rovněž primární literaturou, která byla použita při psaní této diplomové práce. Jedná se např. o publikaci *Znovunalezené Krušnohoří* [2005] od Petra Mikšíčka, která referuje o zdejších zaniklých obcích, památných místech a zvycích, kniha *Západní Krušnohoří* [2009] od Lukáše Novotného, zabývající se historickými souvislostmi v Krušnohoří, dále pak publikace *Jáchymov – architektonická perla Krušnohoří* [2009] a *Jáchymov v zrcadle času* [2007] od Stanislava Burachoviče, které představují jedno z nejdůležitějších center coby architektonický skvost zdejšího kraje. Též velice obohacující sborník *Proměny montánní krajiny – Historické sídelní a montánní struktury Krušnohoří* [2013] od kolektivu autorů památkového úřadu v Lokti a také regionální historicko-naučnou publikaci *Pohledy do historie měst a obcí Kraslicka* [2011] od Václava Kotěšovce. Zmínit se též musím o publikaci Stanislava Burachoviče *Sakrální stavby a památky v česko-saském příhraničí* [2011]. Ta je sice vedena v seznamu doporučené literatury jako základní zdroj, ale v jejím případě se jedná spíše o podmět při psaní této práce než prvotní informační materiál. Dále jsem vycházel z informací Okresního muzea v Sokolově, ze zapůjčených materiálů od místního badatele pana Miloše Bechyněho z Jindřichovic,

materiálů stavebního a památkového úřadu v Kraslicích, materiálů od pana Otto Ulricha, faráře evangelického kostela v Johannegeorgenstadtu, materiálů z městského úřadu v Horní Blatné i z materiálů kostela v Klingenthalu. Většina regionálních i odborných publikací byla půjčena z knihoven v Karlových Varech, Sokolově, Nejdku, Kraslicích i z německého Klingenthalu. Veškerou fotodokumentaci, která je součástí v závěrečné kapitole přílohy, jsem až na malé výjimky pořídil osobně.

Primárním cílem této diplomové práce je přispět zvoleným tématem do kulturního povědomí tohoto kraje a přiblížit čtenáři historii a architekturu hlavních sakrálních staveb hornických měst, poněvadž jako jedny z mála budov kopírují z velké většiny historii a kulturní vývoj těchto měst a jejich okolí. Hlavní sakrální stavba každého města je tak jeho neodmyslitelnou součástí.

Práce je rozdělena na dvě hlavní části, z nichž je potom každá rozdělena do šesti kapitol. V teoretické části práce jsem se pokusil vymezit topografickou, urbanistickou i architektonickou stránku celého česko-saského příhraničí a jeho zástavbu, která byla pro tento kraj po celou dobu charakteristická. Stručně jsem se zde pokusil představit počátek architektury sakrálních staveb v saském Annabergu, na které navazovala sakrální architektura ve Schneebergu a zanedlouho i architektura na české straně Krušných hor.

V praktické a hlavní části představuji a porovnávám základní společné i rozdílné prvky významných sakrálních staveb hornických měst středozápadního Krušnohoří. Cílem této práce není a ani nemůže být představení veškerých staveb tohoto typu. Jejich výběr byl proveden z části na základě atraktivity a různosti jejich architektonických slohů, které se ve zdejších hornických městech nacházejí. Druhým důležitým faktorem, který ve výběru staveb hrál významnou roli, byly odlišnosti v náboženském vyznání místního obyvatelstva. V hornických městech se obvykle nacházely sakrální stavby jak katolické tak i evangelické církve. Proto byly upřednostněny ty stavby, které zosobňují většinovou část věřících v dané oblasti. Zohledněna byla rovněž jejich obsahová pestrost.

V každé jednotlivé kapitole představuji historické i kulturní události v daném městě, vše v souvislosti s vybranou sakrální stavbou. Ta je pak již obsahem samostatné podkapitoly, kde se zaměřuji především na její vznik, průběh stavebních prací, současný architektonický popis vnějšího i vnitřního inventáře a uměleckých památek. Jako hlavní metody práce tak byly použity historický výklad, rešerše odborných publikací, architektonický popis staveb a v závěru komparace. Při sběru informačních materiálů se

mi jako rozhodující stal terénní výzkum, protože bez osobního navštívení všech uvedených sakrálních staveb by se tato práce ani napsat nedala. Vstup do českých kostelů byl sice velice omezen, ale tento problém se mi podařilo vyřešit až na základě podané žádosti na plzeňské Biskupství, kdy mi byl generálním vikářem Mons. Josefem Žákem udělen souhlas k nahlédnutí do vnitřků kostelů i do jejich stavebních plánů a evidenčních listin.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Topografie Krušný hor - Erzgebirge

Krušné hory jsou velmi specifický a členitý horský pás rozkládající se na rozhraní severozápadních Čech a jihovýchodního Saska. Na české straně zabírá zhruba jednu třetinu tohoto území, a to od Chebské pánve až k Děčínské vrchovině. Je podstatně více hornatý a členitý než na straně saské, kde se spíše svažuje do nížin, tvořené mnoha jezery. Ve své době byly tyto hory považovány za jedny z nejlidnatějších v Evropě, kde se nacházelo nejvíce měst a městeček v 800 metrech nad mořem.³ Původně mělo toto území název Český les (Saltus Bohemicus), ale po nálezů a následném otevření bohatých nalezišť nerostných surovin v podobě měděné rudy, cínu a především stříbra, začalo se tomuto drsnému a nehostinnému kraji říkat Rudohoří, Rudné hory – německy Erzgebirge.

Dnešní název Krušné hory je pozdější ekvivalent zdůrazňující nelehké podmínky pro zdejší obyvatele, kteří se zde usadili a živil se převážně hornickou činností. Na druhou stranu můžeme tento název odvozovat také od staročeského slova *kruchat*, což znamená těžít, kutat nebo rýžovat. Tato značně rozšířená důlní činnost měla zcela zásadní vliv na veškeré další významné aspekty, které vytvářely charakteristický obraz tohoto kraje. Jmenovitě pak na hospodářství, kulturu, řemeslnou výrobu, náboženství a především na zdejší urbanismus a architekturu. Dolování se také promítlo do mnoha dnešních názvů krušnohorských městeček a obcí, např. Oloví a Stříbrná na Kraslicku, Měděnec, Cínovec nebo Kovářská nedaleko Jáchymova.⁴

V převážné většině docházelo k systematickému osidlování Krušných hor od poloviny 13. století, kdy sem přicházeli zejména noví osídlenci ze saské strany Krušných hor, Sasové a Durýnci, ale též další hutničtí odborníci i běžní občané z Horní Falce, Frank a Bavorska, kteří sebou přinášeli i potřebný hutní materiál (stroje, technické plány). Lákala je především změna života a také nové příležitosti, které se právě díky důlní činnosti automaticky vytvářely. Hlavními centry těžebních lokalit středozápadního

³ Mikšíček, P. *Znovuobjevené Krušnohoří*. Obec Boží Dar. 2005. s. 32.

⁴ Novotný, L. *Západní Krušnohoří*, Paseka, Praha – Litomyšl, 2009, s. 5.

Krušnohoří byly především na saské straně Freiburg, Annaberg, Schneeberg, Marienberg a později Johanngeorgenstadt a Klingenthal, na straně české Kraslice, Jindřichovice, Nejdek, Jáchymov a Horní Blatná. Zásadní rozdíl ve vzniku českých hornických měst byl ten, že města Kraslice a Nejdek byla založena z důvodu ochrany hlavních obchodních cest a až později se zde začalo těžit, zatímco města Jáchymov a Horní Blatná, byla založena výhradně na základě ekonomického záměru, tedy z důvodu zde probíhající důlní těžby.

Jak je z těchto prvních řádků patrné, již od počátku bylo pro hospodářský, společenský a kulturní život v Krušnohoří po celá staletí příznačné paralelní působení dvou jazykových kultur, německé a české, a to jak mezi vzdělanou společností, tak zejména mezi prostým lidem. Na tomto střetu i souznění obou kultur bylo potom postaveno celé Krušnohorské prostředí.

1.2 Urbanismus měst středozápadního Krušnohoří

Urbanismem nazýváme obor, který se zabývá tvořením a uspořádáním sídelních útvarů, měst a obcí. Musí respektovat krajinný terén v kontextu s územním plánováním, užitečností i praktičností. Zaměříme-li se na urbanistickou stránku zakládání nových měst a obcí v Krušných horách, tak většina měst byla založena buď na kopcích, nebo naopak v jejich údolích. Na jejich prvotní zástavbu měly největší vliv dva nejdůležitější faktory, krajinná dostupnost a rychlost zástavby. V prvopočátku se tato zástavba odvíjela od vlivu nejvýznamnějších klášterů, které území spravovaly: kláštera z bavorského Waldsassenu, kláštera z Teplé, kláštera z Oseku a na saské straně opatství z Altzelle a velmi významného kláštera z Grünhainu v Pliseňsku.⁵ Později se odvíjela od hraběcích rodů Šliků, Nostitzů, Černínů a saských kurfiřtů. Jejich expanzivní politika byla závislá na rychlosti pronikání tehdejší neprůstupnou krajinou. Tato krajina hrála velmi významnou roli, pokud zástavba probíhala rychle, utvářela se zejména kolem místních říček, potoků a hlavních obchodních cest.⁶ Například původní osada, ze které vzniklo město Kraslice, byla vybudována tak, že se veškerá zástavba odvíjela v okolí místní říčky Svatavy. Nad

⁵Konůpek, J. Kolonizační činnost cisterciáckého řádu. In: *Proměny montánní krajiny, Historické sídelní a montánní struktury Krušnohoří*, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Lokti, Loket, 2013. s. 30.

⁶Zeman, V. Zástavba a urbanismus krušnohorských horních měst. In: *Sborník muzea karlovarského kraje*, 18/2010. [online].

touto říčkou byl kvůli ochraně hlavní obchodní cesty zvané *Zlatá cesta erfurtská* vystavěn strážní hrad Neues Haus, a právě v jeho podhradí se rozrůstala osada později zvaná Greslas, Graslitz.⁷ Dalším výrazným prvkem, který měl primární podíl na urbanismus městeček a obcí, byl velmi výrazný svažité terén. Zde se můžeme zmínit o městě Jáchymov, kde se náměstí a s ním i celá jeho zástavba utvářela podél místního potoka a okolních kopců. Do dnešních dnů tvoří dlouhý vertikální pás o délce několika stovek metrů, ukončený na jeho severozápadním konci kostelem Svatého Jáchyma. Okolní kopce totiž ve většině případů nedovolovaly zbudovat střed města a s ním i náměstí klasického čtvercového půdorysu přicházejícího do Krušných hor ze saských měst Marienbegru a Annabergu ze začátku 16. století od urbanisty Ulricha Rüleina von Calw. Tento architekt ideově navazoval ve svých návrzích na architektonické dílo předního římského architekta z přelomu našeho letopočtu Vitruvia *Deset knih o architektuře*.⁸ Hlavním znakem tohoto náměstí je zmíněný čtvercový půdorys, „ze kterého vybihají tři ulice, tedy dvě po stranách a jedna uprostřed. Osm bloků, tvořící náměstí, má obdélníkový tvar, pouze čtyři k nim doplněné bloky v rozích náměstí jsou přesně čtvercové. Těchto dvanáct bloků, tvořící jakýsi první plán, obklopuje okružní ulice na čtvercovém půdorysu, za níž je situován druhý plán, čítající celkem 20 obdélných bloků. Město je obehnané hradbami na půdorysu, který se blíží čtverci, avšak čtvercem není, zřejmě díky svažitému terénu na okrajích města“.⁹ Právě v těchto německých horních městech se utváří charakteristický rys urbanistické městské tradice, která se výrazně prosazuje v následujících stoletích nejen v Krušných horách, ale též v dalších částech Německa. Typickým příkladem tohoto čtvercového náměstí jsou u nás městečka Horní Blatná a Boží Dar, kde z náměstí vychází většina ulic, které jsou zastaveny po třech blocích výrazných domů. Dominantou těchto náměstí jsou již vedle významných budov a radnic především hlavní sakrální stavby. Buď byly postaveny přímo v některé části náměstí (Horní Blatná, Boží Dar, Oloví), nebo nedaleko od něj (Annaberg, Marienberg či Schneeberg).

⁷Novotný, L. *Západní Krušnohoří*, Paseka, Praha – Litomyšl, 2009, s. 36-37.

⁸Hanzlík, J. Město a jeho koncept. In: *Proměny montánní krajiny, Historické sídelní a montánní struktury Krušnohoří*, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Lokti, Loket, 2013. s. 78.

⁹Tamt. s. 78.

1.3 Architektura středozápadního Krušnohoří

V architektuře každého města se snoubí několik zásadních aspektů, které dávají výrazným způsobem její osobitou tvář. V hornických městech to byla v první řadě stránka ekonomická, která hrála primární roli v utváření městské architektury, ale důležité také byly stránky kulturní, náboženské i řemeslné. Jak již bylo zmíněno, tak ze Saska přicházelo nejenom obyvatelstvo a hutní materiál, ale také jeden z nejdůležitějších prvků, který zdejší kraj formoval. Tímto prvkem byla architektura tzv. saské pozdní gotiky a renesance. Tyto architektonické styly si za velmi krátkou dobu vybudovaly dominantní postavení ve většině zdejší stavební produkce.

Největší vliv na budování nových domů a církevních budov měly výnosy z hornictví. Dá se říci, že s hornictvím vzkvétala a zároveň i upadala nová krušnohorská architektura. Dokud se těžba nerostných surovin vyplácela a přinášela nemalé zisky do pokladen majitelů dolů i radnic měst a obcí, automaticky se to odráželo také na jejich stavitelské produkci. Naopak s jejím úpadkem bylo velice těžké udržovat tyto stavby v relativně dobrém stavu, natož stavět nové. Tato nelehká situace se řešila různými způsoby, např. formou dobrovolných příspěvků a darů. Právě i v těchto těžkých časech se mnohokrát podařilo nashromáždit dostatečné množství finančních prostředků nejen na opravy stávajících budov, ale i na postavení nových. Především se tak stávalo u hlavních sakrálních staveb, kostelů. Kostely totiž vyzdvihovaly nejdůležitější stránku zdejšího obyvatelstva, víru. Stavba kostela se tak považovala za boží dar, každá cihla či každý kámen měl boží charakter. Postupem času se ke kostelům přistavovaly i mohutné věže s cibulovitými nebo báníovitými vrcholy, které jim dávaly zcela nový rozměr. Můžeme říci, že začínalo převažovat obecné pravidlo, že čím bohatší bylo město, tím větší a honosnější byl i jeho církevní stánek.

S těmito základními stavbami každého města se bral zřetel i na další významné městské stavby, na místní radnice, měšťanské i obyčejné domy. Oproti kostelu a faře, které reprezentovaly náboženskou stránku, radnice a honosné domy nejvýznamnějších občanů měst demonstrovaly spíše stránku ekonomickou a estetickou. Jejich okázalost v podobě vícepatrových domů s výraznými architektonickými rysy tehdejších slohů, dávaly těmto budovám jedinečný vzhled, který také korespondoval s postavením města v celém Krušnohoří. Společnými prvky těchto městských staveb byly především velmi výrazné štukové omítky, doplněné naopak hladkými lizénami nebo pilastry, napodobující

z velké většiny starodávný antický iónský řád a charakteristické bylo také lemování oken i dveří v pestrém barevném provedení. Jinými výraznými architektonickými prvky městských bohatých domů a paláců, které byly ve své době v Českých zemích unikátní a které se vyskytovaly např. v Jáchymově, byly „*sedátkové portály (s mělkými nikami opatřenými sedátky a ukončenými konsolovými baldachýny)* či *novější edikulové portály s trojúhelnými tympanony s křehkými a subtilnými sloupy na způsob gotických fiál s reliéfy ve cviklech portálů, arkýře s protínajícími se pruty na konzolách jejich podnoží, v interiérech hřebínkové klenby, vnitřní schodiště s tesanými madly a v obytných místnostech trámové záklopové stropy, řezané a často náročně malované*“.¹⁰ Podstatně chudší specifika lze vidět v době klasicismu, v době kdy hornická činnost zdatně upadala a dávala tak znát, že prosperita je již dávná minulost a šetření se musí odrazit i na stavební produkci. Domy nebyly již tak bohatě zdobené, omítky jsou jednoduché, doplněné hladkými lizénovými rámci, nevýrazným lemováním dveří i oken s popřípadě rustikovaným nárožím.¹¹

1.4 Hrázděná architektura

Co se týká většinové zástavby, tak nejprve převažovala typická zástavba dřevěných roubených domů a až od začátku 16. století jsou nahrazovány tyto provizorní domy, výraznějšími a bohatě zdobenými zděnými domy. Od 18. století již v Krušnohorském kraji převládá podoba saské architektury hrázděných domů.¹² Tyto domy byly postaveny na kamenném podloží s dolní zděnou částí a horní hrázděnou konstrukcí, s vysokou sedlovou střechou pokrytou šindelem nebo břidlicí, většinou ve dvou až třech provedeních. Domy byly buď samostatné, jednopatrové, které stály ve dvou až třech formacích, nebo více patrové, které sloužily především jako radnice či jiné úřady. Dalším charakteristickým typem hrázděné stavební konstrukce byl samostatný dům selského typu s přilehlými hospodářskými budovami.¹³ Konstrukce hrázděných domů se vyznačovala převážně „*geometrickým řešením s vertikálními sloupky a horizontálními*

¹⁰ Zeman, L. Jáchymov, architektonická perla Krušnohoří. In: *Sborník příspěvků z konference*, Národní památkový úřad, územní odborné pracoviště v Lokti, Karlovy Vary, 2009. s. 10.

¹¹ Zeman, V. Zástavba a urbanismus krušnohorských horních měst. In: *Sborník muzea karlovarského kraje*, 18/2010. online

¹² Zeman, L. Objekty s hrázděnou konstrukcí saského typu v západním Krušnohoří. In: *Historický sborník Karlovarska X*, Státní okresní archiv Karlovy Vary, Karlovy Vary, 2003. s. 46.

¹³ Novotný, L. *Západní Krušnohoří*, Paseka, Praha – Litomyšl, 2009, s. 10.

*paždíky, z nichž pouze v některých polích jsou prolomena obdélná okna, a s doplněním zavětrování spodních polí pomocí ondřejských křížů, šikmo vzájemně protknutých vzpěr“.*¹⁴ Tyto stavby jsou v přízemí vyzděny z lomového zdiva, výplně polí hrázděné konstrukce patra jsou vyzdívány z cihel. Štíty jsou již bedněné. Střechy sedlové či polovalbové, obložené šindelem, břidlicí nebo později eternitem. Toto jednoduché a přitom praktické stavební řešení se ukázalo jako nejvhodnější pro zdejší domy, vystavené často se měnícím horskému podnebí. Tomu se přizpůsobilo i jejich postavení, stavěly se tak, aby jejich štít byly ke směru větru (sever, severozápad), a pokud měl dům polovalbovou střechu, tak ta byla směřována na druhou stranu od cesty, aby sníh mohl sklouzávat do zahrady. Krov byl v zimním období v mnoha případech vyplněn senem pro domácí zvířectvo.¹⁵

Hrázděný dům většího typu se také dochoval až do poloviny 20. století jako budova radnice v Jáchymově. Jáchymov je pro nás významný v saské architektonické tradici také tím, že právě na jeho území se nachází pravděpodobně nejstarší hrázděná sakrální stavba celého západního Krušnohoří, špitální kostelík Všech svatých¹⁶, který byl postaven kolem roku 1516. Nachází se na okraji hlavní komunikace na stráni a je vidět ze širokého okolí.¹⁷ Tyto domy můžeme ještě dnes vidět ve větší míře na obou stranách Krušných hor. Převážně v její saské části je zachováno mnoho takovýchto klasických hrázděných domů s velmi výraznými břidlicovými střechami. Na české straně jde jen o malý počet těchto původních staveb, neboť po druhé světové válce docházelo ke zničení všeho, co zavánělo tzv. němečtím. Přesto je můžeme vidět buď po celkové rekonstrukci, nebo znovu postavené podle původních plánů zejména v Horní Blatné, Perninku, Abertamech, Přebuzi či Jáchymově. V jiné lokalitě západního Krušnohoří, v Kraslicích, vzniklo místní sdružení Spolek přátel města Kraslic, který se podílí na záchraně jedinečné architektonické a kulturní památky, o kterou se její majitel nestaral a která byla na pokraji demolice. Po několikaletém úsilí o získání tohoto hrázděného domu do osobního

¹⁴Zeman, L. Objekty s hrázděnou konstrukcí saského typu v západním Krušnohoří. In: *Historický sborník Karlovarská X*, Státní okresní archiv Karlovy Vary, Karlovy Vary, 2003. s. 46-47.

¹⁵Tamt. s. 50-51.

¹⁶Špitální kostelík Všech svatých – jako jedna z mála budov nebyl zničen rozsáhlým požárem na konci 19. století. Zaujme vysokou sedlovou střechou krytou šindelem z 16. století a vzácným oltářem z dílny Lucase Cranacha. V prostorách kostelíka se dnes nachází expozice fotografií, které zachycují Jáchymov v historických souvislostech. (Jáchymovský zpravodaj 4/14. *Jáchymov*. [online]).

¹⁷Zeman, L. Nejvýznamnější památky města Jáchymova. In: *Jáchymov, architektonická perla Krušnohoří. Sborník příspěvků z konference*, Národní památkový úřad, územní odborné pracoviště v Lokti. Karlovy Vary, 2009. s. 29-30.

vlastnictví se začala velice nákladná rekonstrukce postupně realizovat.¹⁸ Musíme nicméně podotknout, že Spolek přátel města Kraslic je dobrovolná příspěvková organizace, a proto znovuuvedení domu do původního stavu je věc velice nákladná a také dlouhodobá. Po dokončení rekonstrukce se v tomto domě uvažuje o zřízení stálé expozice ručních řemesel na Kraslicku, která zde nyní chybí.

1.5 Sakrální architektura

Od svého počátku se stalo křesťanství v Evropě prvotní osou, po které evropský kulturní vývoj jde, je s ním buď na vrcholu či s ním padá. Křesťanství je staré více jak dva tisíce let a po celou dobu své existence je spojováno se sakrální architekturou. Sakrální stavby zaujímaly již od středověku prvořadé postavení v každé obci a měly výsadní postavení nad stavbami jinými. Vždy se dbalo na jejich okázalost a mohutnost, zejména proto, aby reprezentovaly moc, kterou zde církve zastávala.

Krušnohorská sakrální architektura je další z řady odvětví, kde se od počátku 16. století výrazněji prosadil saský vliv. V jejím případě jde především o saskou pozdní gotiku a nastupující saskou renesanci. Stavby budované v těchto slozích především nahrazovaly starší kostelíky postavené buď v jednoduché dřevěné formě, nebo dosud velmi uplatňovaném románském slohu. Románský sloh je charakteristický tím, že se vyznačoval především mohutnými silnými zdmi, které byly budovány z kamene a je v nich minimálně místo pro malá okna s kruhovými oblouky a pro dveře.¹⁹ Zpočátku je vnitřní prostor stavěn s rovnými stropy, později je nahrazován klenbami podpíranými silnými sloupy. Typickým znakem tohoto slohu je střídání sloupů a pilířů pro podpory klenebních oblouků. Pro románskou architekturu je také typické, že se nesoustředí na nějaký hlavní vzor, nebo na společný názor, jak by měla sakrální stavba vypadat. Je svým způsobem inertní k různým nastupujícím architektonickým změnám, proto jsou v tomto stylu také velké regionální rozdíly.²⁰ Většinou se v Krušnohoří jednalo o menší druhy rotund, nebo větších jednolodních kostelů. Velké trojlodní kostely a vyspělejší baziliky,

¹⁸ Tzv. Kraslická hrázděnka stojí v ulici 5. května. č. p. 25.

¹⁹ Coldstreamová, N. Středověk. In: *Dějiny architektury*, Odeon, Praha, 1993. s. 102.

²⁰ Tamt. s. 98.

keré měly navíc příčnou loď oddělující trojlodí od tzv. chóru (půdorys kříže) se v Krušnohoří vyskytovaly ojediněle. Změna nastala až s příchodem gotiky.

Gotický sloh je pokračovatelem slohu románského. Snažil se ve svých sakrálních stavbách více člověka přiblížit Bohu tím, že daleko více osvětluje a zvětšuje vnitřní prostor. Vnitřní i vnější zdi kostelů již nejsou tak silné, jejich tíhu nahrazuje vnitřní opěrný systém, který zachycuje tíhu klenby a vnější opěrný systém, který se skládá z věnce opěrných pilířů, z nichž jsou směrem k lodi vzepjaty opěrné oblouky. Pro gotický sloh jsou také charakteristická velká barevná okna v podélných lodích, ve štítových stěnách středních a příčných lodí především okna rozetová.²¹ Na rozdíl od většiny evropských bazilik a katedrál se u německých opouští od příčné lodi a začínají se prosazovat tzv. halové kostely²². Tento typ kostela se v Krušnohorském kraji poprvé začíná stavět v Annabergu. Odtud se rozšiřuje jako určitý vzor i do dalších hornických měst: Schneebergu, Marienbergu, Jáchymova a později též Johannegeorgenstadtu. Všeobecně můžeme říci, že se halové kostely stávají prvotní sakrální stavbou hornických měst středozápadního Krušnohoří. S nástupem renesance se v těchto kostelech začínají prosazovat obdivuhodně výrazné prvky, které se navracejí k antickým vzorům dávající stavbám zcela jiný nádech. Jedná se o výrazné portály (vstupy) a nové klenební prvky, které získávají hned od počátku obdiv celé společnosti. Renesance přináší nové prvky také do městské architektury, v jejím duchu se přestavují radnice i jiné měšťanské domy.

V pozdně gotické architektuře halových kostelů v Krušnohoří se snoubí dva základní prvky architektonického klenebního stavitelství, klenba sklípková a kroužená. Poprvé se objevují sklípkové klenby v Míšni v roce 1480 společně s francouzským typem šnekového schodiště, které se snáší nad volným prostorem. Hlavním pregnantním architektem sasko-míšeňského slohu byl Arnold Vestfálský, který se prosadil v Krušnohoří a ovlivňoval zdejší chrámovou tvorbu.²³ V Míšni byla poprvé použita kroužená klenba v knížecí kapli Dómu od Moysse z Altenburka z let 1443-46.²⁴

²¹ Koch, W. *Evropská architektura – Encyklopedie evropské architektury od antiky po současnost*, Nakladatelství Ikar, Praha, 1998. s. 150.

²² Halový kostel – je jednolodní sakrální stavba, jejíž charakteristika se odvíjí od toho, že interiér není rozdělen vnitřními sloupy, ty jsou přítomny pouze jako podpěry kleneb. Základní tvar haly je obdélník, většinou s vyvýšeným patrem pro varhany a sbor, popřípadě menší apsidou pro presbytář a oltář. Tyto prostory jsou naproti sobě s tím, že oltář je ve velkém případě směřován ve východní části kostela. Součástí je také věž se zvonici a hodinami.

²³ Menel, V. *Architektura*. In: *Pozdně gotické umění v Čechách*, Odeon, Praha, 1985. s. 77.

²⁴ Tamt. s. 118-160.

Klenební síť je svým způsobem obdivuhodná mozaika propletených tvarů. Na první pohled se může zdát, že tato směsice nemá pevnější formu, vše je ale uspořádáno s dokonalou precizností a důmyslností. Mezi naše nejvýznamnější mistry v klenební stavbě v českých zemích patřil Benedikt Rejt. Jeho dílo včetně nádherných renesančních portálů lze spatřit např. na Pražském hradě, nebo v chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře, kde spojil zmiňované klenební mistrovství s důmyslným opěrným systémem hlavní lodi. Dále se také můžeme zmínit o jeho významném díle, kostelu sv. Mikuláše v Lounech postaveného v letech 1517-1538, který je ideově velmi podobný klenbě kostela sv. Anny v Annabergu. Vnitřek kostela je typickým představitelem metafyzické a teologické tvorby, kdy se jejich autor nechává unášet svými transcendentními stavy, které pak dokáže vtisknout do zhmotnělého díla kroužené klenby. Je nutné podotknout, že právě míšeňská sklípková škola převažovala v okolí Krušných hor až do Annaberského sjezdu roku 1518, kde se rozhodlo o upřednostnění kroužené klenby pro stavbu kostela sv. Anny. Je patrné, že klenby kroužkové i sklípkové si navzájem konkurovaly i doplňovaly. Rivalita mezi školou Arnolda Vestfálského a školou Benedikta Rejta se projevovala i v dílech jejich následovníků. Pozoruhodné je, že se míšeňská sklípková škola přesouvala do Jižních Čech (např. klášter v Bechyni, kostel v Soběslavi, Hořicích, Blatné, Prachaticích, Trhových Svinech, nebo Rožmberku), zatímco kroužená klenba se výrazněji prosazovala v celém Krušnohorském kraji a jeho okolí (např. kostel Nanebevzetí Panny Marie v Mostě od Jakuba Heilmanna ze Schweinfurtu, následovníka Benedikta Rejta).²⁵

Doba baroka v hlavních sakrálních stavbách nepřináší do Krušných hor výraznějších změn, jde zde spíše jen o stavby kaplí, změn inventářů a sochařské výzdoby menších kostelů. Výjimkou jsou barokní stavební úpravy kostela sv. Jáchyma v Jáchymově v letech 1764 – 1785²⁶ a přestavba gotického kostela sv. Martina v Nejdku ze 14. století do podoby barokní a to v letech 1755-1756 s rokokovým inventářem.²⁷

V závěru této kapitoly lze uvést, že saská, pozdně gotická a renesanční architektura byla rozšířena všude tam, kde měla vliv a ovlivňovala i další nově zbudované gotické a renesanční stavby po celém českém království. Kulturní provázanost, kterou tyto architektonické styly mezi Saskem a Čechami přinesly, se bezesporu promítla i do

²⁵ Menel, V. Architektura. In: *Pozdně gotické umění v Čechách*, Odeon, Praha, 1985. s. 115.

²⁶ Vyčichlo, J. Jáchymov – Kostel sv. Jáchyma. *Památky a příroda Karlovarska*. [online].

²⁷ Poche, E a kol., *Umělecké památky Čech K/O (svazek druhý)*, Academia, Praha, 1977, s. 458.

jiných společenských odvětví. Rodinné vztahy a převažující protestantská víra tyto kulturní vazby jen zpečetily. Mohlo by se zdát, že velké zlomové okamžiky, které nastaly v podobě bitvy na Bílé hoře a následné 30 leté války společně s tvrdou rekatolizací, zpřetrhá tyto dosud vybudované pilíře. Zmíněné historické události se podepsaly jen na části obyvatel, kteří se nezřekli své víry a raději zvolili dobrovolný odchod z českých zemí na druhou stranu Krušných hor, do Saska. Ostatní se, aby mohli zůstat ve svých domovech, přiklonili ke katolické víře. Kulturní prostředí se ale nikdy zcela nevytratilo.

1.6 Kostel sv. Anny a sv. Marie v Annabergu

Alespoň ve stručnosti se musíme zmínit o kostelu svaté Anny v Annabergu, postaveného mezi roky 1498-1525, který tvoří závěr a vyvrcholení pozdně gotického architektonického umění v Německu. Kostel je prvotní sakrální stavbou, podle které se zanedlouho začíná stavět kostel sv. Wolfganga v sousedním Schneebergu i kostel sv. Jáchyma v Jáchymově. Je tak prvním představitelem velkého halového Krušnohorského kostela, představovaného jako halové trojlodí. Externí kamenná stavba sice nenaznačuje výjimečnost, ale jeho interiér vše vynahrazuje. Jeho interní renesanční uspořádání s nádhernou krouženou klenbou dává v prostoru neuvěřitelnou atmosféru. Nenásilné oblouky udělují místnosti dojem beztlížného, transcendentního stavu, ale na druhé straně zachovávají všechny vazby tradiční středověké architektury.²⁸ Mezi mnoha významnými oltáři, které jsou v annaberském chrámu, je také hornický oltář od Hanse Hesse.²⁹

Pro hornickou činnost byl v Annabergu daleko více důležitý hornický kostel svaté Marie, který se nachází hned vedle náměstí. Byl postaven mezi roky 1502-1511 a jeho význam byl především pro konání hornických bohoslužeb. Každé ráno před sfáráním do dolů se zde konala mše za všechny horníky v okolí.³⁰ Je jedinou sakrální stavbou, kde je součástí inventáře hornický betlém s nádhernými barevně laděnými půlmetrovými sochami.

²⁸ Magirius, H. *St. Annen zu Annaberg*. Verlag Schnell & Steiner GmbH. 2013. s. 4.

²⁹ Tamt. s. 27.

³⁰ Lahl, B. *Die Bergkirche St. Marien in Annaberg-Buchholz*. Ev.-Luth. Kirchenvorstand der Kirchengemeinde St. Annen. Annaberg-Buchholz. 2011. s. 6-7.

2 PRAKTICKÁ ČÁST

2.1 Jáchymov

2.1.1 Historie města

Město Jáchymov (německy Sankt Joachimsthal) bylo založeno v roce 1516 na místě bývalé horské osady Konradsgrün postavené podél potoka Veseřice. V jejím blízkém okolí byla nalezena bohatá žíla stříbrné rudy. Tento nález byl prvotní příčinou, že tehdejší pán Štěpán Šlik založil spolu s bečovským a hornoslavkovským pánem Janem Pluhem z Rabštejna, tehdy již úspěšným hornickým podnikatelem, důlní společnost, která začíná provozovat těžbu stříbrné rudy. Během krátké doby se zjistilo, že žíla, která byla nalezena, je několikanásobně bohatší, než se původně předpokládalo. Na toto důležité zjištění reaguje hrabě Štěpán Šlik tím, že do Konradsgrünu zve zkušené hornické odborníky z druhé strany Krušných hor, ze Saska. Po jejich příchodu zakládají velké důlní středisko se jménem Thal (česky Údolí), později Údolí sv. Jáchyma (Sankt Joachimsthal). Hornická činnost, která se zde neuvěřitelně rozmáhá, zapříčiní, že počet obyvatel během krátké doby mnohonásobně vzroste, některé zdroje mluví až o 5 tisících. Z tohoto důvodu vydávají páni Šlikové nový horní řád, který se stává vzorem pro další horní města Krušných hor a po čase je dokonce vzorem i pro jiná města v Čechách. Následně dosahuje počet obyvatel až 18 tisíc, kteří žijí přibližně v 1200 domech na rozloze 80 hektarů. Za panování Jagellonců se Jáchymov v roce 1520 stává svobodným horním městem a díky své hornické činnosti je po Praze druhým největším městem v Českém království. V roce 1530 je dokonce považován za jedno z nejlidnatějších měst v Evropě.³¹

Stříbrná horečka, která se v Jáchymově rozproudila, dávala obživu nejen místnímu obyvatelstvu, ale i lidem v širokém okolí. O Jáchymovu se začíná mluvit jako o důležitém hornickém městě, které přináší celému Krušnohoří velké zisky a tolik potřebný rozvoj. V historii Jáchymova je důležitý také rok 1520, kdy bylo pánům Šlikům od krále Ludvíka Jagellonského uděleno mincovní právo k ražbě prvních velkých

³¹ Jančárek, P. *Města českého Krušnohoří v předbělohorské době*. Severočeské nakladatelství. Ústí nad Labem. 1971. s. 56-57.

stříbrných mincí, nazývaných podle místa svého původu Joachimstahler Guldengrosch, zkráceně Thaler – tolar.³² Na minci je z jedné strany vyobrazen portrét zakladatele města Štěpána Šlika a z druhé strany je portrét svatého Jáchyma, patrona a jmenovatele města. Velice rozšířená je známá pověst těchto mincí, která hovoří o tom, že jejich název dal podnět k pojmenování pro pozdější americkou měnu - dolar. Tuto informaci samozřejmě nelze zcela potvrdit, ale ani vyvrátit. Jisté je, že jáchymovský tolar se stává jednou z nejvýznamnějších a také ve své době nejhodnotnějších měnových jednotek v Čechách.³³

Kolem roku 1570 – 1580 začíná těžba upadat. Dokud se odehrávala v povrchových částech dolů, tak se majitelům vyplácela a z jejich zisků profitovala celá jáchymovská společnost. Při těžbě v nižších úsecích se zvyšovaly náklady na dřevěné podpěry a mechanický systém na odvodňování štol, proto se těžba pomalu stávala čím dál tím více nákladnější a tím pádem ztrátovější.³⁴ Horníci se při těžbě dostávali do kontaktu s jiným druhem horniny, tzv. smolincem, který považovali za bezcenný, co nosí jen smůlu, protože se vyskytoval v daleko větším množství než stříbrná ruda. Kupodivu, ale právě smolincem se v 19. století stává důležitou surovinou, která dostane město Jáchymov opět do hornického popředí. Útlum celého hospodářství můžeme také vidět v zrušení určitých privilegií a práv pro město z důvodu rozhodnutí českého krále Ferdinanda I., který trestal Jáchymov za přiklonění se města k luteránskému vyznání. Vleklé války mezi katolíky a protestanty probíhaly v té době mezi římským císařem Karlem V. a protestantskými říšskými knížaty. Dostaly název války šmalkadské. Vše ukončil až mír v Augsbuergu v roce 1555 a jeho hlavní motto znělo „*čí země, toho náboženství*“.³⁵ Nicméně tento mír po náboženské stránce v Jáchymově nic nezměnil, dále převažovalo protestantské vyznání, a to až do rekatolizace v 17. století. Jak již z historie víme, jedno z nejdůležitějších období v českých zemích nastalo po bitvě na Bílé hoře v roce 1620 a následné 30 leté válce. Jáchymov byl jedním z měst, které bylo po násilné a velmi tvrdé rekatolizaci potrestáno za dlouhodobý příklon k luteránství, tím, že mu byla odňata důležitá práva s citelnými hospodářskými restrikcemi. Většina obyvatel, která byla luteránské vyznání, se mohla rozhodnout, zda přijme katolickou víru nebo zda raději zvolí odchod do sousedního nábožensky svobodnějšího Saska. S mnoha lidmi,

³² Hloušek, J. Zeman, L. Urban, M. Jáchymov. In: Urban, M a kol. *Horní města Krušných hor*. Fornica & Publishing, Sokolov. 2014. s. 113.

³³ Burachovič, S. *Jáchymov v zrcadle času*, Muzeum Karlovy Vary, Karlovy Vary, 2007. s. 5-7.

³⁴ Tamt. s. 8.

³⁵ Čornej, P. a kol. *Dějepis pro střední odborné školy*. SPN – pedagogické nakladatelství, a. s. Praha. 2008. s. 96.

kteří se rozhodli pro druhou variantu, odchází i mnoho hornických odborníků a řemeslníků. Společně pak s horníky z Horní Blatné zakládají hned za hranicemi hornické městečko Johanngeorgenstadt. Jáchymov je sice tímto odchodem hospodářsky poznamenán, ale kulturní vazby nebyly výrazněji postiženy.³⁶

Po úpadku těžby, začalo zdejší obyvatelstvo nacházet alternativní zdroj obživy i v jiných pracovních příležitostech, tak jako v jiných částech Krušných hor. Do popředí se dostává výroba krajek a paličkování, ale pouze na přechodnou dobu. Na rozdíl od horské obce Přebuz či měst Kraslice a Jindřichovice, kde se tato řemesla rozmohla ve větší míře. Ukázalo se totiž, že hornictví není tak ztrátové, stříbrná ruda se sice již nevyplatila těžit, ale jiné prvky naopak ano. Jednalo se například o kobalt, který se následně používal ve sklářském průmyslu. Průlomem byl světoznámý objev nových prvků - polonia a radia (Marie Curie-Sklodovská, roce 1896). Na základě zjištění, že vyvěrající voda, která přišla do kontaktu s radiem, má léčivé účinky. V roce 1906 se budují první radioaktivní lázně na světě, zaměřené na pohybové ústrojí. Díky tomuto objevu se lázeňství stává po hornictví dalším výrazným oborem, který je pro Jáchymov důležitý až do dnešních dnů.³⁷

Musíme se zmínit i o neblaze proslulé těžbě uranových rud v 50 letech minulého století. Těžil se dříve zmíněný smolincec (uraninit), který byl odvážen do Sovětského svazu, kde se využíval k obohacování uranu pro výrobu jaderných zbraní. Protože se jednalo o vysoce zdravotně nebezpečnou těžbu, byly zřízeny nucené pracovní tábory, kde hlavními dělníky byli odsouzení vězňové. V převážné většině se jednalo o vězně politické. Těmito 15 ti nelidskými tábory prošlo přes 65 tisíc vězňů. Dnešní Jáchymov je především zaměřen na lázeňství a kulturu. Konají se zde různé kulturní a pietní akce: Jáchymovské kulturní léto, Jáchymovský hudební podzim, Jáchymovské peklo – jedná se o každoroční vzpomínkovou a pietní akci na památku těch, kteří zahynuli ve zdejších uranových táborech. Koná se vždy každou poslední květnovou neděli.³⁸ Celoročně je otevřeno muzeum se stálou expozicí hornictví, lázeňství, dějin města, mineralogie, mincovnictví a typické dobové krušnohorské jizby. Vzhledem ke stále se zlepšujícím přírodním podmínkám dochází k rozvoji turistiky: v letním období cyklistické a naučné stezky (zpřístupněna je také jedna z dřívějších dolovacích štol) a v zimním období jsou díky okolním kopcům a jeho nejvyšší hory Krušných hor (Klínovec 1244m) aktivity

³⁶ Jančárek, P. *Města českého Krušnohoří v předbělohorské době*. Severočeské nakladatelství. Ústí nad Labem. 1971. s.

³⁷ Breindl, J. *Centrální Krušnohoří*. Sdružení centrální Krušnohoří. 2003. s. 17-18.

³⁸ Burachovič, S. *Jáchymov v zrcadle času*, Muzeum Karlovy Vary, Karlovy Vary, 2007. s. 31.

zaměřeny na sjezdové a klasické lyžování. Jáchymov je součástí sasko-české stříbrné stezky „Hornické kulturní krajiny Krušnohoří“, jejímž předmětem je německo-český návrh na zápis této krajiny do Seznamu světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO³⁹.

2.1.2 Jáchymovský humanismus

V rámci Jáchymova bychom neměli zapomenout také na jiný neméně výrazný prvek, který vytvářel zdejší kulturní a společenské prostředí. Jáchymov jako jedno z předních měst Krušných hor, bylo známé nejenom svou hornickou činností, která ho proslavila, ale také svým humanistickým zaměřením. Můžeme říci, že se ve své době stalo centrem krušnohorské vzdělanosti. Na počátku 16. století zde byla založena jedna z prvních latinských knihoven v Krušnohorském kraji, kde se mohla široká veřejnost seznámit se vzácnými tisky. Navštěvovali ji především zdejší žáci, lékaři, učitelé, kněží, ale i horničtí vzdělanci. Obsahovala písemné svědectví o založení města a vývoji kulturní vzdělanosti. Celá desetiletí shromažďovala vzácné spisy. O této činnosti se můžeme přesvědčit až do dnešních dnů, protože byla zachována většina vzácných knih a dokumentů, které se od vzniku města vedly. Jedná se o 232 knih s obsahem 358 literárních děl. Přibližně jednu třetinu tvoří teologické spisy, druhou třetinu spisy antických klasiků a zbytek tvoří běžná literatura. V knihovně je 52 knih tištěných do roku 1500, tedy evropských prvotisků. Nejmladší knihou je *Cosmografie* od Sebastiana Münstera, tištěná v roce 1629.⁴⁰ Zlomem těchto knih a starých spisů je možno zhlédnout v expozici jáchymovského muzea ve staré královské mincovně.

Na druhou stránku nepřinášely zdejší knihy jen kulturní a historické písemnosti, ale také základní informace o mineralogii, hornictví a dolování. Mezi jedním z prvních děl, které bylo na toto téma napsáno je *Sive De Re Metallica - Rozprava o hornictví* od známého přírodovědce a lékaře Georga Agricoly. Vydáno bylo prvně v roce 1530 v Basileji. Za jeho nejznámější dílo, které se stalo pro hornictví klíčové a je dodnes více

³⁹ „Dopisem z 28. února 2014 Centrum světového dědictví v Paříži oficiálně potvrdilo převzetí nominační dokumentace a její úplnost s tím, že žádost by měla být posuzována po prvním únoru 2015. O zápisu Krušných hor na Seznam světového dědictví UNESCO by se mělo rozhodnout v létě roku 2016.“ (Urban, M. Hornická kulturní krajina Jáchymov. In: *Hornické památky Montanregionu Krušné hory/Erzgebirge*. Vydavatel Montanregion Krušné hory – Erzgebirge. 2014. s. 6.)

⁴⁰ Novotný, L. *Západní Krušnohoří*. Paseka. Praha – Litomyšl. 2009. s. 31-32.

méně nepřekonané, se ale považuje Agricolův monumentální svazek *De Re Metallica Libri XII – Dvanáct knih o hornictví a hutnictví* z roku 1556.⁴¹ Vedle Georgia Agricoly působil a v Jáchymově také proslul další významný jáchymovský občan, farář, pedagog a přírodovědec Johann Mathesius. Jeho *Sarepta nebo horní postila* z roku 1562 je dalším cenným kulturně historickým dokumentem.⁴² Daleko větší vliv měl Johann Mathesius ve škole, kterou považoval hned po práci v kostele za důležitou pro výchovu a vzdělávání celé společnosti. V roce 1551 vypracoval pro školu, kostel a zdejší špitál podrobný řád v čele s náboženstvím. Vedle něj se vyučovalo latině, řečtině a také zpěvu a hudbě. Touto nezměrnou aktivitou se Johann Mathesius zařadil mezi přední jáchymovské humanisty, kteří vytvořili v Jáchymově vysoké kulturní prostředí, na které mohli navazovat další jáchymovští pedagogové a kněží.⁴³ Jako žák a přítel Martina Luthera se velmi zasloužil také o zdejší luteránské učení. Jeho odkaz a střípky z jeho děl můžeme vidět nejen v pamětní síni evangelického kostela v Jáchymově, kde má také na boční stěně svou plastiku (hned vedle plastiky Martina Luthera), ale také v již zmiňované bývalé mincovně, kde je dnes muzeum a expozice věnovaná dějinám města, geologii, mineralogii, hornictví, mincovnictví a lázeňství.

Připomenout můžeme také rok 1716, kdy bylo otevřeno první hornické učiliště na světě, ze kterého vycházelo mnoho hornických odborníků.⁴⁴

2.1.3 Děkanský kostel sv. Jáchyma

V původním starém kostele kdysi na noc zavírali odsouzené zločince k smrti, aby pomohli objasnit tajemství záhadného jezdce, který se kolem něj každou noc projížděl na koni. Svou jízdou naháněl strach širokému okolí. Za odhalení tajemství byla odsouzenecům slíbena milost. Každé ráno je však lidé nacházeli mrtvé. Po čase se však jednomu odsouzenému, který se v noci schoval pod oltářní pokrývku, podařilo zastihnout tajemného muže, jak přesně o půlnoci vychází z kamenné krypty kostela. Svlékl své šaty, před kostelem zahvízdal a zanedlouho již ujížděl na svém koni. Odsouzený si dodal

⁴¹ Burachovič, S. *Lexikon osobností Karlovarska*. KMKK. Muzeum Karlovy Vary. 2009. s. 7.

⁴² Tamt. s. 66.

⁴³ Mathesius, J. *Hornická Postila s krátkou jáchymovskou kronikou*. Národní technické muzeum Praha. Příbram. 1981. s. 19-20.

⁴⁴ Urban, J. Kaněra, M. *Jáchymov – brána Krušných hor*. Komunální služby města Jáchymova. 1965. s. 7.

odvahy, vzal jezdcí jednu punčochu z odložených šatů a opět se ukryl. Po návratu se jezdec oblékl a navrátil se do krypty. Ráno se lidé divili, že je odsouzený naživu. Na základě jeho vyprávění kryptu otevřeli a uviděli mrtvé oblečené tělo bez jedné punčochy. Další půlnoc čekalo na jezdce více lidí, a když se znovu objevil, zeptali se ho, co si od nich žádá. Jezdec však temným hlasem pravil: „*Nejsem hoden*“. Po této události záhadný jezdec našel konečně vytoužený klid a odsouzenec slíbenou svobodu.⁴⁵ Pověst sice neříká nic o založení zdejšího kostela, ale na tomto příběhu se můžeme přesvědčit, že si lidé od počátku spojovali nové stavby s určitou bájí, mýtem či zázrakem, zvláště když šlo o sakrální stavby. Dodávaly jim nejen sílu náboženskou, pro kterou byly samozřejmě budovány, ale také určitou sílu magickou až nadpozemskou. Každá tato zmínka, zakládající se na pravdě či na lži, hrála v historii kostela nezanedbatelnou roli.

V předešlé kapitole bylo zmíněno, že Johann Mathesius byl velký propagátor protestantské církve a luteránského učení přicházejícího z německých zemí, které mělo vliv na zdejší sakrální architekturu. Děkanský kostel sv. Jáchyma v Jáchymově je typickým pokračovatelem síňových halových kostelů saského typu v Krušnohoří, postavených ve stylu pozdní gotiky a rané renesance. Tento původně farský jednolodní kostel s výraznými renesančními portály byl zřejmě založen v roce 1526 a později vybudován stavitelem Hanušem Koppem v letech 1534-1540 jako síňové trojlodí. Navazuje na podobné krušnohorské městské kostely v nedalekém Annabergu, Schneebergu a Marienbergu. Vrchním mistrem pro tesařské práce byl Vlk Müller z Ostrova, pro kamenické práce, zejména zhotovení portálů a vchodů byl povolán mistr kameník Jörg z Bamberka.⁴⁶ Kostel byl postaven jako první luteránský kostel na území českého království v severozápadní horní části města. Vedle dalších architektonických skvostů jako jsou radnice, královská mincovna, dům mincmistra, nebo další významné patricijské domy. Kostel dostal jméno po svatém Jáchymovi, který byl se svatou Annou údajný rodič Panny Marie, jsou zároveň i patroni města. Lze se domnívat, že když kostel navazuje svou architekturou na kostel sv. Anny v Annabergu, tak i jeho jméno je spojeno s tímto kostelem.

Pokud si uvědomíme, že měl Jáchymov v době prvotního rozkvětu města kolem 5 tisíc obyvatel, tak bylo zřejmě prvotní příčinou pro postavení zdejšího kostela po vzoru

⁴⁵ Burešová, H. Pokludová, J. Balík, M. *Památky Karlovarského kraje v bájích a pověstech*. Karlovarský kraj. Karlovy Vary. 2003. s. 15.

⁴⁶ Zeman, L. Kratochvílová, A. *První luteránský kostel v Čechách a jeho přestavba Josefem Mockerem*. In: *Svorník*. r. vyd. 2012. sv. 10. s. 190.

krušnohorských halových kostelů v Sasku, nejen to, že se chtěli místní hrabata Šlikové architektonicky vyrovnat s tehdy daleko bohatšími saskými sousedy Wettiny, kteří byli považováni za jedny z nejbohatších feudálů ve střední Evropě, ale také již nedostačující a důstojnější církevní stánek pro stále se rozrůstající obyvatelstvo.⁴⁷ Na druhé straně si hrabata Šlikové nechali vedle těchto důležitých aspektů v kostele zbudovat také svou rodinnou hrobku. Jako majitelé města a zdejších dolů tuto stavbu finančně zajišťovali. Základní kámen kostela sv. Jáchyma byl položen 1. června 1534. Architektem kostela byl dosud neznámý odborník. Základní stavitelské práce jsou dílem předního jáchymovského stavitele Hanuše Koppa, který za pomoci tesařského mistra Wolfa Müllera z nedalekého Ostrova a kamenického mistra Jörga z Bamberka postavil velkou část stavby. První mše se uskutečnila 25. listopadu 1537, kterou sloužil právě pastor Johann Mathesius, přestože byl kostel ještě nedokončen. Další mše byly slouženy v průběhu stavitelských prací. Mezi prvními byly postaveny štítové zdi, mohutná věž a střecha, která byla pokryta tehdy již preferovanou břidlicí. Stavba byla dokončena pod vedením stavitele Johanna Münnicha po šesti letech od položení základního kamene. Celkové náklady byly vyčísleny na 14 824 zlatých a 8 grošů. Vnitřní inventář se započal do nově postaveného kostela instalovat s velkým zvonem, který byl objednan a přivezen z Burcksteinu. Do kostelní věže byl slavnostně vyzdvižen v roce 1542. Jednou z nejdůležitějších relikvií každého kostela je bezesporu oltář, zaujímá výsadní postavení mezi jinými hodnotnými církevními památkami. Hlavní oltář jáchymovského kostela objednali hrabata Šlikové v roce 1545 u tehdy již slavného německého renesančního malíře Lukase Cranacha, jednalo se o velký křídlový oltář. Lukas Cranach byl též autorem hlavního oltáře kostela sv. Wolfganga ve Schneebergu. Dalšími inventárními památkami, které se staly důležitými součástmi kostela, byly: Boží hrob od Ondřeje Seltenreicha a socha Nanebevstoupení pána od Nikela Militze.⁴⁸ Mezi lety 1564 – 1573 se ve vnitřním prostoru zabudovalo deset velkých dřevěných pilířů. Staly se základem pro vybudování nového deskového stropu. Tento typ stropu se ve zdejším krušnohorském kraji vyskytuje v překvapivě velkém množství. Původním záměrem ale bylo vybudování klenební konstrukce, která by podpírala krov střechy, tak jako v kostele v Annabergu i Sneebergu. Důvodem od tohoto záměru ustoupit byl podle Mileny Hauserové úbytek těžby a s tím spojené nedostatečné finanční krytí stavby. Klenební uchycení střešní konstrukce a opěrného systému byl totiž jeden

⁴⁷ Hauserová, M. Luteránský kostel. In: *Proměny montánní krajiny, Historické sídelní a montánní struktury Krušnohoří*, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Lokti, Loket, 2013. s. 87-89.

⁴⁸ Vyčichlo, J. Jáchymov – Kostel sv. Jáchyma. *Památky a příroda Karlovarska*. [online].

z nejnákladnějších architektonických prvků stavební konstrukce halového kostela.⁴⁹ Dále pak byla v roce 1576 osazena věž cínovým krytem pokrývačem břidlicí z Annabergu Michaiem Markschalkem.⁵⁰ Zbudována byla též nová zpodělnice a celý vnitřek kostela, včetně empor pro varhany a sbor byly kompletně vymalovány christologickými motivy.⁵¹

Jak bylo již několikrát zmíněno v krátké historii města, převažovala v Jáchymově protestantská víra, a to až do bitvy na Bílé hoře. Po bitvě a následné 30 leté válce se projevuje násilná rekatolizace, která má silný dopad i v Jáchymově. Zdejší kostel sv. Jáchyma se musí přizpůsobit katolické liturgii a tento akt je zpečetěn v roce 1624 novým katolickým vysvěcením. Do roku 1764 se kostel ze stavebního hlediska nachází v relativně zchovalém stavu. Nastupující barokní doba ovšem zapříčiní rozsáhlejší změny, které se týkají především vnitřního inventáře než viditelnějších vnějších změn. Postaveny jsou nové boční oltáře, nová sakristie s hrobkou, zřízeno bylo zábradlí u kněžiště, staré dřevěné lavice nahradily zcela nové a sochař Matyáš Schmiedhuber vyzdobil lavice patronátní. Co se týče vnitřních dřevěných sloupů, které podpíraly strop a také rozdělávaly prostor původního jednolodí na trojlodí, byly nově namalovány a některé jejich části též pozlaceny. V roce 1769 se kostel dočkal i kompletního vydláždění, které nahradilo dosavadní dřevěné. V témže roce přibyl i dva nové oltáře, Nejsvětější trojice a oltář sv. Anny. Významnou součástí každého většího kostela je křížová cesta⁵², ta byla do jáchymovského kostela dodána v roce 1773, která byla od barokního malíře Eliase Dollhopfa z Horního Slavkova.⁵³ Autory nového mramorového oltáře, dokončeného v roce 1782, byly kameník Matyáš Millhauer z Prahy, již zmíněný sochař Matyáš Schmiedhuber a zednický mistr Christianelli. Pozlacené části jsou od jáchymovského mistra Tadeáše Becka a v roce 1785 doplnil oltář obrazem sv. Jáchyma Josef Kramolín z Prahy.⁵⁴

Jeden z nejdůležitějších zlomových okamžiků v historii jáchymovského kostela sv. Jáchyma a s ním i celého města, byl katastrofální požár v roce 1873, který zachvátil

⁴⁹ Hauserová, M. Luteránský kostel. In: *Proměny montánní krajiny, Historické sídelní a montánní struktury Krušnohoří*, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Lokti, Locket, 2013. s. 86.

⁵⁰ Zeman, L. Kratochvílová, A. *První luteránský kostel v Čechách a jeho přestavba Josefem Mockerem*. In: *Svorník*. r. vyd. 2012. sv. 10. s. 190.

⁵¹ Vyčichlo, J. Jáchymov – Kostel sv. Jáchyma. *Památky a příroda Karlovarska*. [online].

⁵² Křížová cesta – představuje popis čtrnácti zastavení Ježíše Krista, od soudního stolce až k místu jeho ukřížování. V kostelech je většinou ve formě obrazů nebo se také objevují ve formě plastik. Venkovní zobrazení může být ve formě malých kapliček nebo kamenných či dřevěných reliéfů.

⁵³ Zeman, L. Kratochvílová, A. *První luteránský kostel v Čechách a jeho přestavba Josefem Mockerem*. In: *Svorník*. r. vyd. 2012. sv. 10. s. 191.

⁵⁴ Vyčichlo, J. Jáchymov – Kostel sv. Jáchyma. *Památky a příroda Karlovarska*. [online].

celé město a kterému padla za obět' většina domů, včetně kostela. Z kostela zůstaly pouze obvodové zdi a původní renesanční vstupní portály. Zničen byl i veškerý inventář s nádherně malovaným deskovým stropem a jeho nejcenější relikvií, křídlovým oltářem Lukase Cranacha. Po zničujícím požáru a odklizení trosk vyvstala u většiny obyvatel myšlenka na vybudování nového kostela, postaven na zbylých základech zničeného kostela. V rámci tehdejšího silně věřícího obyvatelstva byla na pořadu dne i otázka, kde budou probíhat každodenní bohoslužby a jiné svátosti. Bylo rozhodnuto, že nezbytné katolické obřady budou dále probíhat na různých místech k tomu určených, mimo jiné v nejstarší hrázděné sakrální stavbě Jáchymova - špitálního kostelíka Všech svatých, nebo ve větších kaplích: např. kapli sv. Barbory⁵⁵ z roku 1770, kapli sv. Jana Nepomuckého z roku 1734 a kapucínského kláštera v nedaleké Mariánské. Tento klášter byl považován za jedno z nejdůležitějších poutních míst zdejšího kraje a byl vybudován mezi roky 1699 – 1765.⁵⁶ Vedení města po čase schválilo stavbu kostela nového.

Následující rok 1874 po požáru města započala celková obnova zničeného kostela a to podle návrhu architekta Josefa Mockera.⁵⁷ Jak se k této přestavbě dostal zrovna Josef Mocker, není nic známo, ale někteří dnešní odborníci se domnívají, že prvotní roli sehráli buď hrabata Thun-Hohenstein u kterých Josef Mocker dříve pracoval, nebo zapůsobily nadstandartní vztahy tehdejších měst severozápadního Krušnohoří, které již měly z jeho přestavbami zkušenost. Zřejmě ale vyhrála třetí možnost, že měl už v té době Josef Mocker tak dobrou pověst výborného architekta, že ho v Jáchymově na přestavbu svého církevního chrámu prostě chtěli.⁵⁸

Předložený návrh počítal s přestavbou nového kostela v tehdy hodně preferovaném architektonickém stylu novogotiky na původních základech. Vrchním stavitelem, stavbyvedoucím rekonstrukčních pracích byl pověřen Mockerův polír Theodor Molek z Prahy.⁵⁹ Zničený jednolodní kostel byl změněn na síňové trojlodí s deskovým stropem, jehlancovitou střechou a zcela novým vnitřním uspořádáním (viz.

⁵⁵ Svatá Barbora z Nikomédie – je považována za ochránkyni a nejvýznamnější patronku horníků, dělostřelců, pyrotechniků a jiných nebezpečných povolání. Katolická církev prohlásila sv. Barboru za světici a mučednici.

⁵⁶ Burachovič, S. *Jáchymov v zrcadle času*, Muzeum Karlovy Vary, Karlovy Vary, 2007. s. 18.

⁵⁷ Josef Mocker – byl jeden z předních a také nejvýznamnějších českých architektů 18. století, který se podílel např. na přestavbě hradu Karlštejn, zámku Konopiště, nebo v Praze Prašné brány či dostavby katedrály svatého Víta.

⁵⁸ Zeman, L. Kratochvílová, A. *První luteránský kostel v Čechách a jeho přestavba Josefem Mockerem*. In: *Sborník*. r. vyd. 2012. sv. 10. s. 192.

⁵⁹ Tamt. 192.

Obr. Xxx). Z veřejné soutěže, která byla vypsaná na stavební práce, vyšel vítězně stavitel Karl Franz Richter z nedalekého Johanngeorgestadt. Kamenické práce byly provedeny pod vedením bratrů Habrechtů ze Zwickau a zaměstnaly i další místní kameníky. Je zajímavé, že tyto práce proběhly v relativně krátkém čase jednoho roku. Tak, jako v jiných městech i v Jáchymově se na obnovu kostela pořizovaly finanční prostředky různými způsoby, a to zejména půjčkami a veřejnými dary. Celkové náklady se vyšplhaly na 88 tisíc zlatých, stavba byla dokončena v roce 1876. Od tohoto roku začalo pořizování nového inventáře, na kterém se podíleli všichni občané, včetně bohatých měšťanů.⁶⁰

Kromě roku 1958, kdy se uskutečnily nezbytné opravy většího rozsahu, se celková rekonstrukce kostela sv. Jáchyma provedla na konci 20. století. Rozložila se na dlouhých 11 let a to mezi roky 1981 – 1992. Hlavními investory bylo město Jáchymov, jako tehdejší vlastník objektu, ministerstvo kultury a samozřejmě katolická církev. Nemalou finanční částku vybrali také běžní občané města a bývalí rodáci, kteří se tak jako před sto lety na rekonstrukci skládali ve veřejných sbírkách. V roce 1952 byl zrušen a v roce 1965 zdemolován nedaleký kapucínský klášter v Mariánské, z kterého byly přeneseny některé umělecké předměty do kostela sv. Jáchyma. Součástí kláštera byl také barokní kostel Nanebevzetí Panny Marie a sv. Františka z roku 1699.⁶¹ Jak už bylo zmíněno, bylo to jedno z nejvýznamnějších poutních míst Jáchymovska. Komunistický režim však v 50 letech zneužil tento rozsáhlý komplex pro zřízení policejních vyšetřoven v neblaze proslulých politických procesech. Významný nejvyšší katolický duchovní 80 let 20. století v Československu, kardinál František Tomášek, vyhlásil po Mariánské, kostel sv. Jáchyma jako nové poutní místo zdejšího kraje. Nově zrekonstruovaný kostel byl v roce 1992 slavnostně vysvěcen pražským světícím biskupem Františkem Václavem Lobkowiczem.

⁶⁰ Vyčichlo, J. Jáchymov – Kostel sv. Jáchyma. *Památky a příroda Karlovarska*. [online].

⁶¹ Krčmář, L. Zničené kostely. Nakladatelství českého lesa v Domažlicích. Klatovy. 2004. s. 71.

2.1.3.1 Architektonický popis

Kostel sv. Jáchyma je původní jednolodní stavba, která je nyní po přestavbě vedena jako síňové trojlodí s výraznou čelní jehlancovitou věží, renesančními portály, plechovou sedlovou střechou a masivními opěrnými pilíři. Je zapsán v seznamu nemovitých kulturních památek od 3. 5. 1958. pod evidenčním číslem 18875/4-832.⁶² Je postaven v severozápadní části podlouhlého náměstí spolu s dalšími významnými patricijskými domy a tvoří s nimi hospodářské a společenské centrum města. Celkové míry kostela: délka 50m, šířka 29m, výška lodi 14m, výška věže 56m. Po architektonické stránce se jedná o novogotickou stavbu postavenou podle návrhu Josefa Mockera.⁶³ Kromě renesančních portálů a dlažby zůstala z původního kostela ještě zachovaná kamenná, v různých úrovních podle výšky terénu pravouhle zalamovaná a profilovaná trnožní římsa, obíhající kolem celého vnějšího pláště kostela.⁶⁴ Součástí kostela jsou též barokní sousoší, která se nacházejí na prostranství před jižním průčelím. Jedná se o trojiční sloup postavený zdejšími havíři, sousoší Nejsvětější trojice, sochy Panny Marie, sv. Josefa, sv. Jáchyma a sv. Anny. Tyto sochy pochází z roku 1703.⁶⁵ Vedle těchto památek se nachází kamenná křížová cesta ke svobodě. Jedná se o sochařské dílo připomínající období zdejších pracovních táborů pro odpůrce totalitního režimu, kteří v Jáchymově v letech 1948 až 1961 v krutých podmínkách pracovali. Ústředním motivem těchto kamenných reliéfů je socha Brána svobody, doplněná o dalších 14 soch symbolizujících jednotlivé koncentrační tábory. Každý kámen tak symbolizuje jeden z táborů, např. Svornost, Rovnost, Adam, Barbora atd. Autorem tohoto novodobého památníku je akademický sochař Roman Podrázký.⁶⁶

2.1.3.2 Věž

Hlavní dominantou kostela sv. Jáchyma je 56 metrů vysoká věž v horní části s menším polokruhovým renesančním kamenným portálem. Viditelně je rozdělena na dvě části, kdy její dolní polovina je válcovitého charakteru dosahující až k okapové římsě a druhá část

⁶² <http://monumnet.npu.> [online].

⁶³ Informace z vnitřního inventáře kostela.

⁶⁴ Vyčichlo, J. Jáchymov – Kostel sv. Jáchyma. *Památky a příroda Karlovarska*. [online].

⁶⁵ Hloušek, J. Zeman, L. Urban, M. Jáchymov. In: Urban, M a kol. *Horní města Krušných hor*. Fornica & Publishing. Sokolov. 2014. s. 116.

⁶⁶ Brožura *Jáchymov – církevní památky*. Informace z infocentra v Jáchymově.

je v patrech již osmiboká, na kterou je nasazena velmi výrazná a svým způsobem ojedinělá jehlancovitá střecha se sedmi většími a čtyřmi menšími věžičkami. V dolní části je věž po stranách podepírána dvěma bočními pilíři a dvěma vyplněnými hlubokými výklenky, které ji kopírují skoro až do konce první části. Součástí dolní válcovité části jsou dva páry sdružených oken, které jsou uloženy v hlubokém výklenku. První pár je jednoduchý, ukončený polokruhově, druhý pár má vrchní díly ukončeny hrotově. Na vstupním portálu je již vidět zub času, proto jeho popis není zcela jednoduchý. Jedná se o polokruhový portál doplněný po stranách o dva zřejmě korintské polosloupky stojících na stylobatech, jednoduchých patkách, hladkých dříků a hlavic, které mají vzor listového kalicha. Na těchto hlavicích jsou položeny dva výrazné abakusy. Mezi těmito abakusy je architráv bez žádného většího zvýraznění. Nad nimi jsou dva další menší polosloupky, které nejsou stejného charakteru jako sloupky spodní, ale jejich dříky se od abakusu zužují až ke korintským hlavicím podírající již okenní římsu.

Ačkoliv se z vnějšího pohledu zdá, že věž musí být součástí vnitřního uspořádání, opak je pravdou. Od hlavní přestavby v letech 1874 – 1876 je od hlavního prostoru lodi a zejména presbytáře oddělena. Což je ostatně vidět na půdorysech kostela. Vnitřek věže obsahuje vrtulové schodiště, po kterém se můžeme dostat do vyšších pater nejen k hodinovému stroji s ciferníkem, který je dílem mistra Ludvíka Heinze z Prahy⁶⁷, ale též do zvonice, kde jsou inventářem především dva zvony ze zvonařské dílny paní Marie Tomáškové – Dytrychové z Brodku u Přerova. Tyto zvony byly ulity a nově nainstalovány v roce 1992. Větší zvon vážící 850 kg je zasvěcen sv. Jáchymovi a sv. Anně. Menší zvon vážící 500 kg je zasvěcen Panně Marii. Tak jako ve většině dnešních velkých kostelů i zde je pohon těchto zvonů vyřešen elektromechanickou cestou.⁶⁸

2.1.3.3 Hlavní loď

Hlavní loď je obdélného charakteru. Po přestavbě je vedena jako síňové trojlodí, se 16 ti opěrnými pilíři, pěti zachovalými renesančními portály a sedlovou střechou s plechovým pokrytím. Zdi jsou vysoké zhruba 15 metrů. Součástí je také deset velkých gotických oken v bocích lodě a po dvou z přední a zadní části lodě zakončených lomenými oblouky. Každé jednotlivé okno je rozděleno tak, že v jeho dolní části jsou tři hrotové oblouky bez

⁶⁷ Informace z vnitřního inventáře kostela.

⁶⁸ Brožura *Jáchymov – církevní památky*. Informace z infocentra v Jáchymově.

výrazného barevného provedení a nad nimi jsou tři rozetová okna, dvě čtyřlístá a jedno třílísté vyplněné již christologickými barevnými motivy. Pod každým oknem v přední i zadní části a pod kamennou římsou jsou dvě samostatná menší okna. Kostel sv. Jáchyma je omítnut hladkou štukovou vrstvou nažloutlé barvy.

Jednou z nejcennějších architektonických památek zdejšího kostela jsou již zmíněné renesanční portály, které se dochovaly z původního kostela ze začátku 16. století. Jedná se o pět edikulovaných portálů a dvě ostění. Jsou součástí všech stran kostela. Nejvýstižněji jsou tyto architektonické skvosty popsány od Gabriely Lebocové a Alžběty Kratochvílové. „*Jedná se o široké půlkruhově ukončené portály na hraně profilované mělkým výžlabkem, ústupky a plochým oblounem. Portál je orámován obdélnou edikulou s nízkým trojúhelným tympanonem. Edikula je tvořena štíhlými předloženými čtvrtsloupy na vysokém soklu s jemnou listovou hlavicí. Na sloupky dosedá přímá římsa nad pilastry oblomená; spodní část složená s lalošky a výžlabu, svrchní krycí lišty a čtvrtvále. Ve cviklech jsou umístěny kartuše. V tympanonech jsou busty obklopené rozvilinami. Tympanon je zakončen akrotériemi v rostlinném provedení.*“⁶⁹ Mezi nejvýznamnější je obecně považován portál západní, který nechali zhotovit místní havíři od mistra kameníka Jörga z Bamberka. V jeho tympanonu je zobrazen Štěpán Šlik, zakladatel města a zdejších dolů, okolo jeho busty je vysekáno dvojverší od městského fyzika dr. Jana Neffa; „*HVNC PIETAS REGISQUE FAVOR ATQVE INCLITA VIRTVS ORBARVNT/ VITA COIVGE ET IMPERIO. D STEPHANVS SCHLICK. COMES Z G AN 1526 AETATIS 40.*“⁷⁰ V překladu by se mohlo jednat o provolání slávy a zbožnosti Štěpánu Šlikovi, který se zasloužil o vznik kostela (nezvěstný od bitvy u Moháče v roce 1526).

2.1.3.4 Popis interiéru a umělecké památky

Celkové interní uspořádání je oproti původnímu velmi odlišné. Střešní konstrukce byla dříve samonosná, nyní je její krov podepírán masivními oblými svazkovými pilíři, které opticky vnitřní prostor kostela rozdělují. V každém koutu jsou postaveny čtyřhranné empory, na jižní straně jsou jejich součástí postranní oltáře a na severní straně jsou

⁶⁹ Lebocová, G. Kratochvílová, A. Portály Jáchymovských domů. In: *Jáchymov, architektonická perla Krušnohoří. Sborník příspěvků z konference*, Národní památkový úřad, územní odborné pracoviště v Lokti. Karlovy Vary, 2009. s. 48.

⁷⁰ Tamt. s. 48 – 49.

empory spojené pomocí arkádových sloupů, které podpírají prostor pro varhany a sbor. Všechny arkádové sloupy a pilíře sedí na patkách, jemných dříků a pupencových hlavic. Stejně vyobrazení nalézáme u pilastrů bočních stěn, které společně se svazkovými pilíři nesou klenební soustavu kostela a s tím i nádherně malovaný kazetový strop. V jeho malbách můžeme rozpoznat znaky Českého království, Habsburské říše, hrabat Šliků a města Jáchymova.

Z původního vybavení se zachovala cínová křtitelnice, umístěná v dolním prostoru křtící kaple severovýchodní čtyřhranné empory, pochází z roku 1575 a vyniká především reliéfní prací s ornamentálními a figurálními motivy. Dále se pak u křtitelnice nachází mřížové zábradlí, které je též původní. Autorem je jáchymovský cínař a zvonař Hans Wildt.⁷¹ Dále pak dva znakové náhrobníky, první je značně poškozený, proto je písmo nečitelné, jedná se o náhrobek prvního císařského sekretáře dvorní komory Kašpara Geitzkoflera z Greifeneggu z roku 1575. Druhý náhrobek je z roku 1613. V horním patře severní empory jsou umístěny varhany z roku 1875 od varhanářské firmy Steinmayer z Öettingenu. Přestavba proběhla v roce 1908 od varhanáře Christopa Müllera z Pomezí. Nové oltáře a kazatelna jsou dílem sochařských mistrů Antona Schmidta a Josefa Leinerta z Vídně. Jsou ze dřeva, bohatě zdobené řezbářskou prací, v barevném i zlaceném provedení. Žulové desky připravil kamenický mistr Anton Möckl z Pozorky u Nejdku, oltářní schody a stoly zhotovili bratři Gabertovi ze Zwickau, dlažbu vyrobenou též ze žuly dodal kamenický mistr Josef Kreisl z Hroznětína.⁷² Pokud se zaměříme na estetickou stránku zdejšího vnitřku kostela, jedná se o velice výraznou malbu, která vytváří nádherně bohatou kompozici orientálního rázu s poměrně vkusným inventářem. Tato vnitřní malba byla vytvořena v letech 1992 – 1994.

⁷¹ Poche, E a kol. *Umělecké památky Čech A/J (svazek první)*, Academia, Praha, 1977, s. 564.

⁷² Zeman, L. Kratochvílová, A. První luteránský kostel v Čechách a jeho přestavba Josefem Mockerem. In: *Sborník*. r. vyd. 2012. sv. 10. s. 193.

2.2 Nejdek

2.2.1 Historie města

Významné městečko Nejdek je považováno za jedno z nejmalebnějších letovisek v Krušnohorském kraji. Název města je odvozen od staršího německého „neue Decke“, česky nová střecha, jedná se o nově pokrytou střechu Hradní věže, která je postavena jako část strážního hradu, chránícího obchodní cestu z Chodova.⁷³ Město se nachází v údolí říčky Rolavy, nad horským masívem zvaným Tisovský vrch – Pajndl. Podobně jako osada Konradsgrün, ze které později vzniká Jáchymov, je původní osada, ze které vzniká Nejdek, také osadou hornickou.

Na rozdíl od osady Konradsgrün (založeno 1300) vzniká Nejdek již kolem roku 1250 jako jedna z mnoha osad pro rýžování cínu. Podstatou tohoto vzniku je, že tehdejší český král Přemysl Otakar II. zve na zdejší území v rámci osidlování Loketského kraje německé hornické odborníky, kteří mají za úkol povznést tento pustý a nehostinný kraj. Jeden z nejvýznamnějších historiků v dějinách Nejdka Josef Pilz, podává zprávu o tom, že první písemná zmínka o Nejdce je z roku 1340, kdy je toto území v držení loketského pána Petra Plika, který dostává Nejdek jako léno. Nejdůležitějším datem v historii města je rok 1410, od kterého se Nejdek začíná titulovat městem a začíná se také odvíjet jeho bohatá historie.⁷⁴

Hornická činnost, tak charakteristická pro krušnohorský kraj se rozmáhá i na Nejdecku, kde jde především o cínové a rudné dolování. Největší rozmach můžeme pozorovat za doby, kdy toto území měli ve svých državách hrabata Šlikové s převažující protestantskou vírou, v letech 1446-1602. Ze stejné doby, pochází též nejdecký městský znak, štít se třemi kroužky, doplněný zkříženými hornickými kladivy mezi Hroznatovým⁷⁵ parožím. Důlní rozmach zapříčinil také stavební rozvoj hutí a hamrů. Po

⁷³ Novotný, L. *Západní Krušnohoří*, Paseka, Praha – Litomyšl, 2009, s. 34.

⁷⁴ Pilz, J. *Dějiny města Nejdka do roku 1923*. [Z německého originálu: *Geschichte der Stadt Neudek*, vydáno městem Nejdek, 1923]. Nejdek. 2003. s. 24-26.

⁷⁵ Svatý Hroznata z Ovence – patří mezi zdejší západočeské nejvýznamnější světce, který je zakladatelem mužského premonstrátského kláštera v Teplé a ženského kláštera v Chotěšově. Jeho život je spíše spojen s regionálním kultem, než v českých zemích rozšířenými v podobě sv. Václava, sv. Vojtěcha nebo sv. Jana Nepomuckého. (Hlinomaz, M. *Blahoslavený Hroznata*. [online]).

rodě Šliků vládnu v Nejdku krátce Collonové z Felsu a po nich od roku 1633 již Černínové. Po 30 leté válce se hornictví dostává do úpadku.⁷⁶

Alternativní zdroj obživy měl po útlumu hornictví na Nejdecku různou podobu. Došlo k rozvoji tkalcovství a paličkování krajek, méně rozšířená byla výroba perleťových knoflíků a dřevozpracujících řemesel. Podobně jako v jiných částech Krušných hor, se lidé v Nejdku snažili uživit i zemědělstvím, ale vzhledem k vysoké nadmořské výšce a velmi proměnlivému počasí se zdejšími plodinám moc nevedlo. Výjimku tvořilo pěstování základních plodin: brambory, cibule, česnek, kedlubny, saláty, ale také jahody a maliny. Díky nim obyvatelé dokázali přežít nejhroší časy.⁷⁷ Lze tvrdit, že celé Krušnohoří bylo ve své historii životně závislé na svých neobnovitelných zdrojích než na zemědělství, ať už se jednalo o těžbu cínu, stříbra či kobaltu. Výraznější změna přichází do Nejdku až po roce 1813, kdy jsou založeny nejdecké železárny, v roce 1836 Heinrichem Kleistem zmodernizovány. Dále pak v roce 1843 zakládá jiný podnikatel Anton Schmieger přádelnu česané příze.⁷⁸ Obě zmíněné továrny daly práci většině obyvatel, zajistily hospodářský růst po dlouhá léta a také byly považovány za jedny z nejdůležitějších továren ve svém oboru v Habsburské monarchii. Zmiňovaný aspekt měl také jako v jiných částech Krušnohoří významný vliv na pojmenování založených osad, (např. Vysoká pec, Smolné pece, nebo dnes horské významné turistické středisko Nové Hamry).

Pro Nejdek a okolí byl významný také rok 1881, kdy se rozšířila železniční trať ze vzdáleného Chodova, která navazovala na trať z Karlových Varů. Od Nejdku pokračovala i do dalších krušnohorských městeček a přes Pernink, Horní Blatnou, Potůčky a Johanngeorgenstadt se utváří přímé železniční spojení z Karlových Varů do velkých saských měst, Annabergu, Schneebergu, Zwickau atd. Díky tomuto koridoru se začíná prosazovat i turistická stránka. Během několika málo let jsou v Nejdku a okolí postaveny tehdy populární rozhledny. Jedná se zejména o rozhlednu na nejvyšší hoře Krušných hor na Klínovci (1884), dále pak na Plešivci (1885) a také nad Nejdkem již zmíněná rozhledna na Tisovském vrchu – Pajndlu (1897).⁷⁹ Tato módní vlna rozhleden se netýkala pouze Krušných hor, ale byla rozšířena i na další pohoří v českých zemích. Je

⁷⁶ Kuča, K. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha. 1997. s. 203.

⁷⁷ Mikšíček, P. *Znovuobjevené Krušnohoří*. Obec Boží Dar. 2005. s. 30.

⁷⁸ Rojik, P. Nejdek. In: Urban, M a kol. *Horní města Krušných hor*. Fornica § Publishing. Sokolov. 2014. s. 222-223.

⁷⁹Tamt. s. 223.

zajímavé, že většina těchto výškových pamětihodností se zachovala až do dnešních dnů a jsou tak jedny z mála staveb, které překonaly dvě světové války i následný komunismus relativně nepoškozené. U těchto druhů staveb by se právě naopak dalo předpokládat, že v době války budou středem zájmu protivníka. Většina z nich ale zůstala zachována a můžou dál sloužit svému prvotnímu účelu, vypínat se nad krásnou krušnohorskou krajinou a poskytovat svým návštěvníkům malebný pohled.

Na hospodářský vývoj v Nejdku během 20. století měl vliv odsun německého obyvatelstva po roce 1945 a nástup demokratického zřízení po roce 1989. Po odsunu německého obyvatelstva po roce 1945, který měl za následek značný úbytek pracovních sil ve zdejších továrnách, docházelo k velkému kolapsu zdejšího hospodářství. Po roce 1989 dochází ke stagnaci hospodářství z důsledku ztráty většiny zakázek, které byly orientovány na východní trh. Dnešní situace v Nejdku dostává město opět do hospodářského růstu. V centru města se nyní nachází jedna z nejúspěšnějších firem celého Karlovarského kraje Witte Nejdek, která se soustřeďuje na výrobu automobilových součástí (zámky) a zaměstnává okolo 3500 lidí. Na druhou stránku se Nejdek také stává velice zajímavým kulturním centrem. Po roce 1990 byla obnovena tradice každoroční letní pouti, která se koná o předposledním červnovém víkendu. Mezi nejvýznamnější památky Nejdku patří budova městského muzea, ve kterém je umístěna stálá expozice s národopisnými krušnohorskými sbírkami. Vcelku pravidelně se zde pořádají různé výstavy k aktuálnímu kulturnímu dění a zejména pak k jeho nedávné historii. Kulturní život doplňují i dvě menší galerie, městské kino a městská knihovna.

2.2.2 Kostel svatého Martina

První farní gotický kostel je v Nejdku zbudován okolo roku 1354 v době panování Petra Plika. Jednalo se o menší kamennou stavbu se šindelovou střechou postavenou na stejném místě, kde dnes stojí děkanský kostel sv. Martina, což znamená na větším prostranství podlouhlého náměstí Karla IV. a pod pozůstatky strážného gotického hradu. Za panování Šliků 1446-1602, byl kostel vzhledem k zvýšení počtu obyvatel rozšířen. Byl určen půdorys sálové stavby a změněna její orientace, původně od jihu k západu, následně k severovýchodu.⁸⁰ Z historie víme, že přestavby se během několika staletí na tomto

⁸⁰ Pilz, J. *Dějiny města Nejdku do roku 1923*. [Z německého originálu: *Geschichte der Stadt Neudek*, vydáno městem Nejdek, 1923]. Nejdek. 2003. s. 218.

kostelu uskutečnily vícekrát, ale zcela zásadní byla ta, která se uskutečnila v letech 1755-1756 a která se již do dnešních dnů výrazněji nezměnila. Jednalo se o barokní přestavbu s vnitřním rokokovým inventářem.

2.2.2.1 Architektonický a umělecký popis

Kostel sv. Martina je cihlově bílá jednolodní obdélná stavba s menším transeptem doplněným uzavřeným půlkruhovým presbytářem a se sakristií na jižní straně. Je zapsán v seznamu nemovitých kulturních památek od 3. 5. 1958. pod evidenčním číslem 38718/4-952.⁸¹ Presbytář má střechu polovalbovou doplněnou menší věžičkou, hlavní loď je kryta střechou sedlovou. Výrazné a pro barokní sloh i charakteristické je hlavní jihozápadní průčelí pojaté jako trojosé, rozdělené většími bílými pilastry, zasahujícími do poloviny jeho výšky. Nad nimi se nachází lichoběžníkový štít se středním horním výklenkem vyplněným sochou Krista. Mezi pilastry se nachází větší okno, které je v horní partii polokruhově ukončené. Na bocích lodě je z každé strany šest stejných polokruhově ukončených oken. Boční vchod do kostela je prostý, dřevěného provedení na kamenné podezdívce.

Interní stavební uspořádání je vcelku jednoduché. Hlavní místnost je opticky oddělena presbytářem a zděnou sakristií. Strop lodě je plochostropí doplněn z velké většiny štukovým zrcadlem. Stěny jsou hladké, doplněné meziokenními širšími pilastry s výraznými pozlacenými korintskými hlavicemi. Vchod do sakristie je zabezpečen kovovou mříží, nad kterou je již výrazná dvoupatrová, zděná, z přední strany na sloupech stojící koncha s výsečemi, zasahující až do jedné třetiny kostela. V jejích horních patrech se nachází prostor pro varhany a sbor.

Inventární vybavení je z velké většiny rokokové. Malba bílá, pilastry mramorově cihlové, římsy krémové. Okna v hlavní lodi bez barevného provedení, v presbytáři jsou již vyobrazené s barevnými christologickými motivy. V dolních bočních prostorech je pod kruchtou kamenná křtitelnice, krásně zdobená figurálními reliéfy andělů a také stará dřevěná zpovědnice. Za zpovědnicí se nachází ve značně poškozeném stavu dřevěná socha horníka, která je také jedinou dochovanou památkou na zdejší hornickou činnost.

⁸¹ [http// monumnet.npu.\[online\]](http://monumnet.npu.[online]).

V patře kruchty jsou velice výrazné rokokové varhany, zdobené bohatou rozvilinou ze 17. století. Lavice jsou dřevěné ve dvou řadách. Na jedné boční zdi je připevněna rokoková, dřevěná, silně lakovaná kazatelna. Jde o zajímavou řezbářskou práci se sochami evangelistů. Byla vytvořena společně s oltáři v polovině 18. století. V presbytáři, který je zaklenut konchou, vyzdobenou štukovými zrcadly je především portálový hlavní oltář se sochami světců a andělů a starým značně zčernalým vnitřním obrazem zobrazující Krista, který byl přenesen z pražského kláštera servitů v roce 1779.⁸² Vedle hlavního oltáře jsou boční oltářiky Korunování Panny Marie a Božského srdce Páně doplněné současnými obrazy. Hlavní loď má po stranách ke vstupu do presbytáře oltáře Panny Marie a Sv. Jana Nepomuckého, též se současnými obrazy a dále také při bočních stěnách dva rámové rozvilinové oltáře se sochou Piety a oltářem s obrazem sv. Aloise s dobou vzniku okolo roku 1700. Dále pak jsou v hlavní lodi sochy v nadživotní velikosti patrona kostela sv. Martina a sv. Heleny z první poloviny 18. století, převezeny v roce 1962 z pražské konzistoře. Vedle nich můžeme vidět kamenný náhrobek Krištofa Šlika, pohřbeného v kryptě, která je součástí kostela.⁸³ Před kostelním průčelím se svou výškou vyjímá sloup Nejsvětější trojice z roku 1715 a před hlavním vchodem stojí socha sv. Jana Nepomuckého z roku 1710.⁸⁴

2.2.2.2 Křížová cesta

Jinou významnou sakrální památkou v Nejdku je zdejší kamenná Křížová cesta, která je spojena s náboženskou a kulturní historií města a okolí. Nachází se na Křížovém vrchu, který je místními obyvateli nazýván „nejdecký Petřín“. Krásnou kamennou trasu lemují 14 kamenných kaplí, kde účastníci překonávají pomalou a příjemnou procházkou 140 metrů výškového rozdílu. Podnět ke stavbě Křížové cesty dala místní patriotka Anna Häcklová ve své závěti. Odkázala značný finanční obnos 28 tisíc zlatých nadaci, která vznikla na stavbu této památky. Mezi lety 1851-1858 bylo vybudováno 14 kapliček ze žulových kvádrů lemujících 1600 metrů dlouhou cestu na vrchol kopce. Největší zásluhu na stavbě a odkazu Anny Häcklové měl tehdejší významný občan Franz Waldösl. Slavnostní vysvěcení se uskutečnilo 24. října 1858. Během druhé poloviny 20. století byla

⁸² Poche, E a kol. *Umělecké památky Čech K/O (svazek druhý)*, Academia, Praha, 1977, s. 458.

⁸³ Tamt. s. 458.

⁸⁴ Tamt. s. 459

Křížová cesta téměř zničena. Obnova tohoto nejdeckého skvostu se uskutečnila až v letech 2002-2008 díky občanskému sdružení JoN – Jde o Nejdek.⁸⁵

Původní autor inventářů kaplí byl neznámý, jeho reliéfy byly zničeny a jejich plány ztraceny. Autory nových reliéfních plastik do vnitřků obnovených kaplí a jejich doplňků jsou výtvarníci Heřman Kouba a Stanislav Nádeníček. Heřman Kouba při snaze o navázání na původní reliéfy hledal inspiraci zejména v archivech, přesto se neuchýlil k jejich nápodobě, ale vytvořil zcela vlastní originální dílo, které dodává obnovené Křížové cestě nadčasový charakter.⁸⁶

⁸⁵ Michálek, M. *Křížová cesta v Nejdce*. Vydalo město Nejdek. 2007. s. 3-16.

⁸⁶ Janků, J. *Reliéfy na nejdecké křížové cestě*. Vydalo občanské sdružení JoN. Nejdek. 2008. s. 41.

2.3 Horní Blatná

2.3.1 Historie města

Městečko Horní Blatná je jedním z nejznámějších míst regionu a dá se říci, že i srdcem celého středozápadního Krušnohoří. Jeho význam nespočívá jen v jeho dřívější slavné hornické činnosti a prosperitě, ale také především v jeho architektonické atraktivitě saské renesance a baroka a také dnešnímu výraznému turismu.

Počátky osidlování horního Krušnohoří nelze zcela přesně určit. Jisté ovšem je, že začalo na konci 12. století a probíhalo v několika etapách. Ta největší přišla ve 14. století s tehdejšími prospektory hledajícími nová naleziště cínových rud. V 15. století roku 1459 český král Jiří z Poděbrad postupuje zdejší území, jakožto věno své dcery Zdenky, saskému vévodovi Albrechtu I. Celá oblast tak spadá pod blízké panství pánů ze Schwarzenbergu. Během několika málo let ji Albert I. prodává pánům z Tetova a od nich ji kupuje v roce 1532 saský kurfiřt Johann Friedrich. Díky zdejšími bohatým nalezištím cínové rudy dává tento významný šlechtic pokyn k vyměření a založení nového horního města. V následujícím roce se tak začíná stavět město podle předem vypracovaného plánu saského horního úředníka Joachima Spannseila a to v pravidelném podélném půdorysu centrálního náměstí čtvercového typu (110 x 96 metrů) s kostelem uprostřed, pocházejícího ze saského Marienbergu a Annabergu, z něhož po stranách vybíhá systém kolmých ulic. Kolem těchto ulic nechal v roce 1534 vyměřit 199 stavebních parcel, které posloužili zejména pro stavbu jednoduchých převážně dřevěných domů pro zdejší první horníky (ti přišli z nedalekého Schneebergu i jiných saských báňských revírů) a pro významné městské budovy. Jednalo se především o kostel, školu, radnici a špitál.⁸⁷

Na základě těchto aktivit nechává ve cvikovské tiskárně kurfiřt Johann Friedrich tisknout „*Churfürstliche Bergordnung auf der Platten*“, horní řád, který zajišťoval zdejší hornickou činnost. Následující rok 1535 dostává obec městské privilegium „*Freiheit des Bergweck auff der Platten*“ i s novým jménem Bergstadt Platten, česky Horní Blatná.⁸⁸ K dolování cínu a jejich navazujících provozů bylo zapotřebí mnoho

⁸⁷ Kuča, K. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha. 1997. s. 89-90.

⁸⁸ Kubátová, L. Dolování cínu na Hornoblatensku. In: *Historický sborník Karlovarska III*. Státní okresní archiv v Karlových Varech. 1995. s. 80.

vody, která byla pro jejich činnost nezbytná. Proto bylo v katastru města vybudováno v letech 1540-1541 pozoruhodné vodní dílo stavitele Štěpána Lenka, 12 kilometrů dlouhý a 2 metry široký Blatenský kanál, který přiváděl vodu z rašeliniště okolo Božího Daru až k důlním šachtám, stoupám a hamrům^{89, 90}

Horní Blatná se nacházela na Saském území až do roku 1546, kdy byla opět součástí českého království. Důvodem byly tzv. Šmalkaldské války, kdy přiměl český král Ferdinand I. po vyhrané bitvě u Mühlberka saského kurfiřta Johanna Friedricha postoupit toto území opět českému království. V roce 1548 povýšil Ferdinand I. město na královské a udělil mu další výsady i s městským znakem.⁹¹

Tyto hlavní aspekty přinášely do oblasti Horní Blatné nevídanou hospodářskou prosperitu, která měla samozřejmě velmi pozitivní vliv na zdejší stavební produkci. Začíná se stavět ve slohu saské renesance, kostel a další významné patricijské domy, které představovaly ve své době nádherné architektonické skvosty společné s architekturou stavěnou v Jáchymově. Určovaly tak směr prosazující se i v dalších větších městech celého Krušnohoří.

Stejně jako v jiných částech kraje, kde převažovala hornická činnost, se po čase těžba stávala problematictější a její zisky slábly. Pokles těžby byl způsoben především sníženou poptávkou po cínu a zvýšením nákladů na jeho vytěžení a také na udržování okolních dolů. Ve druhé polovině 16. století se v rámci hornictví začínají prosazovat mlýny a zejména sklářské hutě, které zpracovávaly jiný druh vytěžené horniny, kobalt, který sloužil především k výrobě modré kobaltové barvy. V 17. století v důsledku protireformačních patentů a třicetileté války, hornictví na Hornoblatensku téměř zaniká. Jeden z nejvýznamnějších letopočtů v historii Horní Blatné je bezesporu rok 1653, kdy dochází v rámci rekatolizace k odchodu stovek nejzamožnějších obyvatel a důlních odborníků za hranice, na saskou stranu Krušných hor. Zde zakládají se svolením saského kurfiřta Johanna Georga I. nové hornické město Johanngeorgenstadt, které se zanedlouho znamená pro Horní Blatnou velkou konkurenci.⁹²

⁸⁹ Stoupy a hamry – zařízení pracující na principu vodní síly, zdvíhající těžké palice, které drtí vytěženou rudu. [Kubátová, L. Dolování cínu na Hornoblatensku. In: *Historický sborník Karlovarska III*. Státní okresní archiv v Karlových Varech. 1995. s. 96.]

⁹⁰ Tamt. s. 86.

⁹¹ Kuča, K. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha. 1997. s. 90.

⁹² Tamt. s. 90.

Doba baroka přináší do Horní Blatné výraznějších změn. Nejprve se hornictví od počátku 18. století alespoň na čas vzpamatovává z doby útlumu, který přináší ekonomický vzestup, aby naopak v polovině století 19. ustalo úplně, neboť konkurence z jiných těžebních lokalit a také nedostatek finančních zdrojů společně s dováženým levným malajským cínem, který se zde začíná prosazovat, přispívá k jeho definitivnímu úpadku.⁹³ Alternativní zdroj obživy se na Hornoblatensku daří nalézt v jiných rozmáhajících se řemeslech, např. v roce 1799 byla založena manufaktura na výrobu cínového nádobí, dále zde byly dřevozpracující průmysl, výroba krajek (v roce 1903 zde byla založena škola paličkování⁹⁴), nebo rukavičkářství. V kontextu tohoto hospodářského znovuzrození nastává také doba architektonických přestaveb. Mění se tvář většiny honosnějších městských domů i sakrálních staveb v čele s kostelem sv. Vavřince. Podpora hospodářskému vzestupu přichází také v podobě železniční tratě, která je rozšířena z nedalekého Nejdku a pokračuje do velkých saských měst. Tím do Horní Blatné vstupuje i fenomén turismu a počet obyvatel se na začátku 20. století pohybuje okolo dvou tisíc.⁹⁵

Jak už bylo několikrát zmíněno v předešlých kapitolách, tak i v Horní Blatné nastala výrazná změna s odchodem německého obyvatelstva po roce 1945. Kromě dřevozpracujícího průmyslu a přesunu rukavičkářství do blízké obce Abertamy, většina řemesel zaniká a s nimi i rozvoj, počet obyvatel i domů. Kulturní život se v roce 1977 vrací v podobě otevření místního muzea cínu. V roce 1992 bylo historické centrum města prohlášeno za městskou památkovou zónu.⁹⁶ V dnešních dnech se město zaměřuje spíše na turistickou stránku, byla opravena spousta významných budov a mezi lety 1995-2001 známý Blatenský kanál. Z rozhodnutí Poslanecké sněmovny z roku 2007 se Horní Blatná opět stává městem, tento status jako většina krušnohorských městeček v éře socialismu

⁹³ Kubátová, L. Dolování cínu na Hornoblatensku. In: *Historický sborník Karlovarska III*. Státní okresní archiv v Karlových Varech. 1995. s. 88.

⁹⁴ Paličkování – jedno z řemesel, které se v celém Krušnohoří uchytilo ve větší míře a které dalo práci zejména místním ženám. Přichází ze saského Annabergu od jeho zakladatelky Barbary Uttmannové (nadživotní socha na náměstí v Annabergu). Odtud se velice rychle šíří po celém kraji. [Mikšíček, P. *Znovuobjevené Krušnohoří*. Obec Boží Dar. 2005. s. 95.] S tímto řemeslem se můžeme setkat i v dnešní době, a to převážně na různých kulturních akcích, které představují krušnohorskou lidovou tvořivost, nebo jsou naopak součástí stálých expozic v muzeích (např. v Jáchymově nebo na Božím Daru).

⁹⁵ Urban, M a kol. *Horní města Krušných hor*. Fornica & Publishing. Sokolov. 2014. s. 12.

⁹⁶ Urban, M. Hornická kulturní krajina Abertamy-Boží Dar-Horní Blatná. In: *Hornické památky Montanregionu Krušné hory/Erzgebirge*. Vydavatel Montanregion Krušné hory – Erzgebirge. 2014. s. 38.

ztratila. Díky svému nádhernému okolí zde bylo zcela nedávno vybudováno mnoho turistických, cyklistických i lyžařských tras.⁹⁷

2.3.2 Kostel sv. Vavřince

V historii kostela sv. Vavřince je jen velmi málo výrazných mezníků, které hrály významnou roli, proto je můžeme vyjádřit jen několika větami. V tomto případě se spíše zaměříme na architektonický popis stavby a především vnitřního inventáře, kde máme podstatně více informací než o samotné kostelní historii.

V datu výstavby prvního kostela v Horní Blatné se informace rozcházejí, některé hovoří o roku 1493⁹⁸ a jiné zase upřednostňují rok 1542⁹⁹. Jisté ovšem je, že se jednalo o dřevěnou stavbu na kamenném základě, která se ovšem v důsledku poddolování štolou Svatého ducha po několika desetiletích propadá. Za důvěryhodný rok vzniku současného kostela sv. Vavřince můžeme považovat rok 1593, který je stavěn stejně jako většina zdejších patricijských domů ve slohu saské renesance a je také součástí čtvercového stejnojmenného náměstí. V roce 1686 je na příkaz pražského arcibiskupa v rámci rekatolizace původní evangelický kostel sv. Vavřince vysvěcen na kostel katolický a v polovině 18. století, přesněji roku 1754, se přizpůsobuje době barokní.¹⁰⁰ Od té doby se kostel příliš nezměnil, jen se stal několikrát předmětem větších oprav. Poslední větší rekonstrukce proběhla v 90 letech 20. století a byla financována především ze sbírky bývalých rodáků, ministerstva kultury České republiky a nemalou částkou přispělo i město Horní Blatná. Stav kostela při pořizování obrazové dokumentace byl ve fázi vnějších oprav, proto jsou v příloze fotografie z internetového zdroje.

⁹⁷ Bufka, A. Velebil, D. Urban, M. Horní Blatná. In: Urban, M a kol. *Horní města Krušných hor*. Fornica & Publishing. Sokolov. 2014. s. 91.

⁹⁸ Poche, E a kol. *Umělecké památky Čech A/J [svazek první]*, Academia, Praha, 1977, s. 402.

⁹⁹ Bufka, A. Velebil, D. Urban, M. Horní Blatná. In: Urban, M a kol. *Horní města Krušných hor*. Fornica & Publishing. Sokolov. 2014. s. 88.

¹⁰⁰ (Lebocová, Gabriela. *Horní Blatná* [Studium památkové péče – ročníková práce z historického urbanismu]. 2005. s. 3-5.). Informace poskytl starosta města, pan Robert Petro, 9. 3. 2015.

2.3.3 Popis exteriéru

Kostel sv. Vavřince je zapsán v seznamu nemovitých kulturních památek od 3. 5. 1958. pod evidenčním číslem 19518/4-804¹⁰¹ jako jednolodní obdélná původně pozdně renesanční stavba, dnes s barokní úpravou, s velkou v dolní části čtyřhrannou a v horní části osmibokou věží zakrytou lucernovou plechovou střechou, stavěnou v letech 1605-1607, k níž jsou připojeny boční kaple.¹⁰² Součástí věže je zvon s výškou 42 cm, průměrem na ráně 65 cm, s válcovou a hladkou korunou, s textem na horním průměru: IM / 1700 / GOSS / MICH / IOANNES / GAVW a s textem na ráně: IM / 1904 / GOSS / MICH / UM / HANS / PISTORIUS / IN EGER. Zvon je z roku 1700, který byl přelit v roce 1904.¹⁰³ Kostel je veden jako kostelní sálová architektura. Hlavní loď je doplněna šesti mohutnými opěrnými pilíři, členěna lizénovými rámy, zakryta mansardovou střechou s vikýří a sanktusovou věžičkou, která je rovněž zakončena lucernou. Krytina hlavní lodi kostela je z dřevěného šindele. Okna v bocích lodi jsou obdélná, jednoduchá, na horním konci polokruhová, vyplněná barevnými christologickými motivy. V průčelí a na věžích jsou okna malá, oválná. Stavba je v její západní části doplněna dvěma polygonálními věžemi se šindelovými zvonovými helmicemi, které jí dávají zcela originální ráz. Vnější okraj kostela je omítnut hladkou štukovou vrstvou okrové barvy, lizény jsou bílé, šindele na lodi a na helmicích polygonálních věží jsou tmavě hnědé, plechová střecha věže je světle zelená. Celá stavba se tak stává nepřehlédnutelnou dominantou celého města a okolí.

Ve vnějších výklencích s mušlemi v horních částech jsou umístěny barokní sochy s dobou vzniku 1700 - 1750:

- Nad hlavním portálem socha Sv. Vavřince – esovitě prohnutá, hlava zdvižená vzhůru, pravá ruka na prsou, levá drží svitek a opírá se o rošt. Zrestaurovaná v roce 1993 - 1994.
- Na severozápadním nároží socha Immaculaty - na zeměkouli ovinuté hadem stojí Panna Marie, ruce sepnuté, tvář natočenou k levému rameni, za hlavou svatozář s dvanácti

¹⁰¹ [http:// monumnet.npu.\[online\].](http://monumnet.npu.[online].)

¹⁰² Poche, E a kol. *Umělecké památky Čech A/J [svazek první]*, Academia, Praha, 1977, s. 402.

¹⁰³ Zvon, *Složka - Kostel sv. Vavřince*. Městský úřad Horní Blatná. Informace poskytl starosta města pan Robert Petro, 9. 3. 2015.

hvězdami. Drapérie pláště přes spodní šat vytváří vzdušné záhyby. Zrestaurována v roce 1993 – 1994.

- Na jihozápadní straně socha Panny Marie s Ježíškem držícím říšské jablko na levé ruce, v pravé drží Pana Marie žezlo. Na hlavě má korunu, Ježíšek je prostovlasý. Plášť Panny Marie má na břiše přehrnutý záhyb, po levé straně těla se rozvírá ve splývavých záhybech. Zrestaurování sochy v roce 1993 - 1994.
- Na jižní straně socha sv. Antonína Paduánského - v typickém ikonografickém podání. Svätý Antonín v řádovém rouchu drží na levé paži Ježíška, oběma rukama přidržuje zřasenou draperii pod jeho nohama. Zrestaurováno v letech 1993 - 1994.¹⁰⁴

Před kostelem je postaven barokní sloup se sochou sv. Jana Nepomuckého, který byl vytvořen okolo roku 1700 a také sochy sv. Vojtěcha a sv. Josefa s podobným datem vzniku.¹⁰⁵

2.3.4 Popis interiéru

Vcelku prostorná jednotná vnitřní část, která je viditelně rozdělena patrovou dřevěnou trojramennou kruchtou s vypnutým středem, kuželkovou balustrádou (*dřevo, výška 74 cm, balustrové, kuželky čtyřboké, krychlová patka a hlavice, střední tělo kuželek má v horní části výduť a je zdobeno plochou řezbou akantového listu na všech čtyřech stranách. Kuželky jsou postaveny průčelně, přepážka má v celkovém půdorysu tvar přerušované osově křivky s pravouhlym nastavením na jižní straně. Přejechody dvojdílné na osách oblouků. Polychromie - bílý nátěr. Součást barokní výbavy interiéru po roce 1720¹⁰⁶*), a prostorem pro varhany a sbor. Součástí krucht jsou též vlajky místních cechů. Boční kaple hlavní věže jsou otevřené do presbytáře. Kaple jsou plohostropé, členěny od presbytáře půlkruhovou klenbou, zdobenými bílými pilastry s různými orientálními motivy. Hlavní loď je zakryta plochým dřevěným stropem s velkými štukovými zrcadly, prostřední zrcadlo je doplněné motivem černé dvouhlavé orlice. Zdi jsou hladké, okrové barvy, po celé lodi výrazný bílý rám oddělující hlavní loď od stropu. Součástí loď jsou

¹⁰⁴ Socha sv. Vavřince, Socha Immakulaty, Socha Panny Marie. *Složka - Kostel sv. Vavřince*. Městský úřad Horní Blatná. Informace poskytl starosta města, pan Robert Petro, 9. 3. 2015.

¹⁰⁵ Poche, E a kol. *Umělecké památky Čech A/J [svazek první]*, Academia, Praha, 1977, s. 402.

¹⁰⁶ Chórová přepážka - *Složka - Kostel sv. Vavřince*. Městský úřad Horní Blatná. Informace poskytl starosta města, pan Robert Petro, 9. 3. 2015.

bílé pilastry, některé značně poškozené, které jsou v horních částech doplněny obrazy křížové cesty, většina obrazů křížové cesty je umístěna na kruchtě.

Lavice pod kruchtou a uprostřed lodi jsou dřevěné, lakované žlutou fermeží v celkovém počtu 42 ve čtyřech celcích. Několik předních lavic bylo vyhrazeno místním bohatým měšťanům a významným cechům. Pro nás je zajímavá především lavice hornického cechu: výška 90 cm, šířka 256 cm, délka 188 cm, bez nástavce. Dřevěná dvojdílná lavice s čelem o třech polích oddělených pilastry se zvonky. Čtvercové pole prázdné. Po stranách složité obrysy plochých řezb akantových rozvalin, na dvířkách voluta. Nástavec členěn obdobně jako čelo, pole opět čtvercové, římsa - částečně segmentovaná. V patře nástavce na ose bíločerný erb pod korunou. V levé polovině ve středním červeném poli akant, v pravé polovině erbu hrábě na červené půdě. Po stranách erbu stojící figury havířů s čepicemi v podpaží, v černých kabátcích s bílými krejzlíky, v červených kalhotách a bílých rukavicích. Po jejich stranách zevně erbu mřížka s kartuší a rokaji. Nástavec polychromován. Součást barokního zařízení kostela po roce 1740.¹⁰⁷

Hlavním inventářem kostela sv. Vavřince jsou bezpochyby jeho bohatě zdobené oltáře, které se zde (oproti kostelům v Jáchymově, Nejdku nebo Kraslicích) vyskytují v překvapivě větším počtu. Jedná se o řezbářsky mistrovské práce, kde jejich součástí jsou obrazy, mnoho soch a sošek, především z doby barokní, které dohromady utvářejí zajímavou kompozici doplněnou výraznými barevnými kreacemi.

- **Hlavní oltář:** jedná se o větší z několika částí složený portálový oltář se středovým oválným reliéfem sv. Vavřince, klečícího na pravém koleni. Po jeho bocích se nachází sochy sv. Václava a sv. Floriána z první třetiny 18. století.¹⁰⁸ Obě sochy jsou v brnění. Sv. Václav drží v jedné ruce úzký štít s orlicí, ve druhé praporec. Sv. Florián drží v jedné ruce korbel s vodou, kterým hasí požár, ve druhé drží praporec. Sochy jsou velice barevně zvýrazněné, lakované, jejich pláště bohatě řasené. V nástavci akantové kartuše, na římsce nástavce stojí socha Archanděla Michaela se štítem, ukazuje pravicí vzhůru, po jeho stranách sedící andělci na římsce desky, nad ním kazatelnová stříška s holubicí naspodu, baldachýnem pod římsou a akantem. Mimořádné originální dílo, které se

¹⁰⁷ Lavice hornického cechu - *Složka - Kostel sv. Vavřince*. Městský úřad Horní Blatná. Informace poskytnul starosta města, pan Robert Petro, 9. 3. 2015.

¹⁰⁸ Poche, E a kol. *Umělecké památky Čech A/J [svazek první]*, Academia, Praha, 1977, s. 402.

datuje do doby po roce 1715.¹⁰⁹ Na tomto místě se můžeme pozastavit nad tím, že je zde velice zajímavá přítomnost sochy sv. Václava, pokud kostel postavili a vnitřním inventářem vybavili němečtí obyvatelé.

- **Mensa hlavního oltáře** – součástí hlavního oltáře je i větší dřevěný prkenný stůl, tzv. mensa, která má na svém čele vymalován obraz z poloviny 18. století. Malba obsahuje hostii nad kalichem, na oltáři, kolem andělci s kadidelnicí, vlevo klečící apoštolové, před oltářem sv. Petr, za nimi se otevírá průhled do krajiny s řekou a horami v pozadí, kulisu vlevo uzavírá strom. Velikost 73 cm x 239 cm, olej.¹¹⁰
- Jmenovitě se můžeme zmínit také o jiných oltářích zdejšího kostela, např. oltář sv. Jana Nepomuckého s dřevěnou otevřenou mensou, boční oltář sv. Josefa, oltář sv. Antonína, oltář Kalvárie, boční oltář sv. Cecílie a oltářík s pietou, vše součástí barokního a rokokového inventáře z poloviny 18. století.¹¹¹

Další významné součásti kostela sv. Vavřince bezesporu jsou: křtitelnice z roku 1680, která je vyrobená z cínu, který tu byl vytěžen, výška 134 cm, průměr mísy 82 cm, jejím autorem je Leonard Durr, dále nádherně řezbářsky zpracovaná tmavě modrá dřevěná kazatelna s horním baldachýnem, s reliéfy: Scéna kázání, Zmrtvýchvstání Ježíše Krista a papeže v tíaře se sv. Petrem a klíčem, Krucifix na bočním oltáři v nadživotní velikosti.¹¹²

¹⁰⁹ Hlavní oltář. *Složka - Kostel sv. Vavřince*. Městský úřad Horní Blatná. Informace poskytnul starosta města, pan Robert Petro, 9. 3. 2015.

¹¹⁰ Hlavní oltář – Mensa. *Složka - Kostel sv. Vavřince*. Městský úřad Horní Blatná. Informace poskytnul starosta města, pan Robert Petro, 9. 3. 2015.

¹¹¹ *Složka - Kostel sv. Vavřince*. Městský úřad Horní Blatná. Informace poskytnul starosta města, pan Robert Petro, 9. 3. 2015.

¹¹²Tamt.

2.4 Johannegeorgenstadt

2.4.1 Historie města a kostela

Na základě zjištěných informací o saském hornickém městě Johannegeorgenstadtu, bude v této kapitole historie města a kostela popisována společně, protože jednou z hlavních příčin vzniku celého města, byla právě stavba evangelicko-luteránského kostela. Kostel byl zasvěcen všem přichozím exulantům, proto nemá své jméno a je nazýván jen Městským.

V historii města Johannegeorgenstadt pokračuje krušnohorská hornická tradice. Město se nachází na saské straně Krušných hor, necelých sedm kilometrů od českého městečka Horní Blatná. Horní Blatná je zmiňována proto, že odtud odešlo do Johannegeorgenstadtu nejvíce protestantských exulantů v rámci rekatolizace, která v Čechách proběhla v polovině 17. století. Původně měli namířeno do jiných větších hornických částí saského Krušnohoří, např. Schneebergu, Annabergu nebo Marienbergu¹¹³, ale raději přijali velmi vstřícné pozvání od saského kurfiřta Johanna Georga I.¹¹⁴, který reagoval na tehdejší politickou situaci a rozhodl se pro postavení zcela nového hornického města v kontextu s náboženskou tolerancí, která se protestantům v Čechách nedostávala. Dalšími, kteří odcházeli z okolních českých měst a připojili se k exulantům z Horní Blatné, byli protestanti z Jáchymova a Božího Daru. Od 23. února roku 1654 se začíná odvíjet historie Johannegeorgenstadtu, města postaveného na základě šíření protestantských myšlenek luteránské církve se spojením nových nalezišť cínových a stříbrných dolů.¹¹⁵

V základních rozhodnutích Johanna Georga I. bylo určeno, že nové město bude vybudováno hned za hranicemi Čech na kopci zvaném Fastenberg, kde se vykáčí 1400 vzrostlých smrků, aby daly prostor pro výstavbu náměstí, nejzákladnějších městských

¹¹³ Georgi, H. *350 Jahre Johannegeorgenstadt & 350 Jahre Ev. Lutherische Kirchgemeinde*. Herausgeber CDU-Orstgruppe Johannegeorgenstadt. 2003. s. 8.

¹¹⁴ Johann Georg I. (1586-1656) – významný saský kurfiřt, který se stal během třicetileté války vůdcem protestantské unie a vzbudil tak po vítězné bitvě u Breitenfeldu poblíž Lipska v roce 1631 naději českých protestantů a exulantů. Následující rok ale vyhnal Sasy Albrecht z Valdštejna. Přesto se stal pro zakladatele města jejich „vysvoboditelem“ (Hrych, E. *Velká kniha evropských panovníků*. Nakladatelství Regia. Praha. 1998. s. 136.).

¹¹⁵ Vollert, D. *Johannegeorgenstadt – Historie & Gegenwart*. Herausgeber – Stadtverwaltung Johannegeorgenstadt. 2004. s. 12.

domů a především nové dominanty města, luteránského kostela. Položení základního kamene kostela se uskutečnilo 10. května 1655 a po necelých dvou letech stavby, 15. února 1657 byl nový kostel slavnostně vysvěcen.¹¹⁶ Je velice zajímavé, že stavba byla provedena podle plánů kostela sv. Vavřince v Horní Blatné, protože exulanti, kteří z tohoto českého města odešli, se svobodně rozhodli, že si postaví stejný církevní stánek, na který byli zvyklí ze svého domova. V Johanngorgenstadtu byl tedy vybudován architektonicky totožný kostel s kostelem sv. Vavřince, ale zatím bez charakteristické věže, kterou měl jeho starší bratr. Ta byla přistavěna až dodatečně mezi roky 1687-1715. Novým kostelem nabyli exulanti tolik potřebné jistoty náboženské tolerance.¹¹⁷

Městská zástavba se v Johanngorgenstadtu začala utvářet stejně jako v jiných významných krušnohorských hornických městech na čtvercovém půdorysu a to podle navrženého plánu Zacharise Georgie ze Schwarzenbergu. Pravidelné uspořádání ulic, tak jako v Horní Blatné umožnilo, že během velmi krátké doby bylo postaveno na 40 dřevěných domů, které zajišťovaly nezbytné obydlí pro první osadníky. Mezi prvními rozhodnutími nově zvoleného vedení města byla ta, která umožňovala vybudování šachet, hamrů, mlýnů, ale také nařízení pro vybudování městského tržiště, kde se uskutečňovaly minimálně jednou týdně farmářské a řemeslné trhy.¹¹⁸ Veškerý život byl spojen s těžbou nerostných surovin. Počet obyvatel se na konci 17. století zvýšil až na dva tisíce a v důsledku velmi aktivní těžební činnosti obdrželo město Johanngorgenstadt v roce 1662 právo zřídit na svém území horní úřad. V roce 1680 lze okolo města napočítat až 100 důlních jam, nebo větších šachet, těžící cín, železo a stříbro. Další roky se zvýšil počet šachet na neuvěřitelných 85, kde se těžilo stříbro, a dokonce 350 šachet, kde se těžil cín. Bylo pochopitelné, že takováto roztržitost, rychlost těžby a zejména počet šachet zapříčinil pomalé vyčerpávání zdejších nerostných surovin. Mezi roky 1760-1810 se začaly těžební organizace slučovat do mnoha menších organizací, které začaly těžbu koordinovat.¹¹⁹

Kromě hornické činnosti a jejich cechů se v Johanngorgenstadtu a jeho okolí prosadila i jiná řemesla, která se sdružovala v cechy: např. cech pekařů, řezníků, krejčích, ševců, kožešníků, zámečníků, truhlářů, tesařů a bednářů. Prosperita města byla na začátku

¹¹⁶ Informace z vnitřního inventáře kostela, které poskytnul místní farář Otto Ulrich.

¹¹⁷ Tamt.

¹¹⁸ Vollert, D. *Johanngorgenstadt – Historie & Gegenwart*. Herausgeber – Stadtverwaltung Johanngorgenstadt. 2004. s. 16.

¹¹⁹ Tamt. 26.

18. století na svém vrcholu. Od té doby začíná pokles životní úrovně obyvatel, který zapříčiní v letech 1771-1772 velký hladomor, jež si vyžádá až 650 úmrtí. Na druhou stránku důvodem útlumu hospodářské prosperity nebyl jen pokles těžby, zaostalost těžebních metod, nebo přicházející konkurence amerického stříbra, ale na rozdíl od jiných částí Krušných hor se město Johanngeorgenstadt stává přímým účastníkem tehdejších vojenských událostí. Spojenectví kurfiřta Fridricha Augusta III.¹²⁰ s císařem Napoleonem stálo město značné finanční výdaje. Zvláště tvrdě na Johanngeorgenstadt dolehla bitva u Lipska (tzv. bitva národů, roku 1813), kdy město bylo určeno jako hlavní dodavatel vojenského potravinového zásobování. Zmíněné aspekty ruinovaly město téměř deset let a přiváděly obyvatelům velké problémy. V kontextu s útlumem těžby, museli obyvatelé nacházet obživu i v jiných druzích řemesel, např. v roce 1828 byla postavena první válcovna plechu v Sasku. Naopak paličkování, které přicházelo do celých Krušných hor z nedalekého Annabergu i s jeho nejznámějším artiklem, krušnohorskou krajkou, se výrazněji neprosadily, protože saské vzory vytvářené v Johanngeorgenstadtu byly oproti českým vzorům staromódní. Po čase i zde se vyprofilovaly jiné druhy řemesel, které se jinde nevyskytovaly. Byla to např. umělecká truhlářina a především výroba ozdobných dřevěných krabiček dodávaných ve velkém počtu lázeňským hostům v Karlových Varech, nebo později firma Gotthold Heinz vyrábějící kancelářský nábytek. Od roku 1860 se začíná rozvíjet rukavičkářské řemeslo, v roce 1869 zakládá L. Cohn světoznámou firmu na výrobu kožených rukavic, která se zanedlouho stává pro obyvatele Johanngeorgenstadtu jednou z nejdůležitějších firem v celé historii. Věhlas výroby rukavic se do celého světa šířila díky používané čisté barvě přírodního dřeva, která neměla v té době konkurenci, a zajistila tak rukavičkářskému řemeslu nebývalý rozmach.¹²¹

Na historii města Johanngeorgenstadt měl výrazný vliv obrovský požár v roce 1867, který zničil 80% obyvatelných i veřejných budov. Ohni podlehl i městský kostel s většinou vnitřního inventáře. Z kostela zůstala stát pouze torzo věže a zbytky obvodových zdí. Ještě v témže roce bylo rozhodnuto o vystavení kostela nového, v tehdejší velmi prosazovaném architektonickém slohu novogotiky. Vzhledem k procentu zničených částí města je s podivem, že za relativně krátkou dobu pěti let (1867-

¹²⁰ Fridrich August III. (1750-1827) – v roce 1806 obdržel jako Napoleonův spojenec titul saského krále. (Hrych, E. *Velká kniha evropských panovníků*. Nakladatelství Regia. Praha. 1998. s. 136.).

¹²¹ Vollert, D. *Johanngeorgenstadt – Historie & Gegenwart*. Herausgeber – Stadtverwaltung Johanngeorgenstadt. 2004. s. 31-34.

1872) byla velká část města společně s kostelem znovu vybudována. Výraznou finanční pomoc ve formě darů poskytovaly Johannegeorgenstadtu i jiné německé země.¹²² 1. května 1872 byly do kostela dodány nové zvony: velký zvon o váze 2000kg, střední zvon o váze 1.125kg, křestní zvon o váze 600kg a hornický zvon o váze 175kg. Po jejich zprovoznění byl dne 27. srpna 1872 nový kostel slavnostně vysvěcen. Postupně byl doplňován i nový inventář s realizací interního zařízení.¹²³

Následné 20. století přináší bohužel do Johannegeorgenstadtu nejvýraznější změny v celé jeho historii. Ve stručnosti se můžeme zmínit o zdejším zřízení satelitního koncentračního tábora z Flossenbürgu během druhé světové války (1942-1945), ve kterém v nelidských podmínkách pracovalo 1200 vězňů, v nedaleké továrně, vyrábějící náhradní díly do stíhaček montovaných v Lipsku.¹²⁴ Zřejmě nejdůležitější období bylo mezi roky 1946-1958, kdy se zvýšil počet obyvatel z 6500 na 33 000. Tento ohromný nárůst byl způsoben znovuotevřením šachet, které začaly na příkaz komunistického vedení (jako v nedalekém Jáchymově), těžit uran a vizmut. Za krátkou chvíli se zjistilo, že uran, který byl prvotní příčinou zdejší těžby, se zde téměř nevyskytuje. Přesto těžba musela pokračovat. Pokračující devastace okolní krajiny samozřejmě zasáhla i urbanismus a architekturu města. Historicky a architektonicky cenná část města byla zbourána a nahrazena víceúčelovou výstavbou panelových domů.¹²⁵ Je zajímavé, že městský kostel, který stál hned vedle zbouraných budov (radnice, škola atd.) tuto dobu přestál, sice byl v důsledku obav o jeho zhroucení mezi roky 1956-1960 uzavřen, po jeho znovuotevření slouží svému účelu až do dnešních dnů. Mezi roky 1988-1992 se uskutečnila renovace kostelní věže a od roku 2003 do roku 2009 probíhala jeho celková rekonstrukce, včetně jeho největších relikvií, hlavního oltáře, obrazů, oken, empor, svazkových pilířů a kleneb.¹²⁶

¹²² Vollert, D. *Johannegeorgenstadt – Historie & Gegenwart*. Herausgeber – Stadtverwaltung Johannegeorgenstadt. 2004. s. 29.

¹²³ Informace z vnitřního inventáře kostela, které poskytl místní farář Otto Ulrich.

¹²⁴ Georgi, H. *350 Jahre Johannegeorgenstadt & 350 Jahre Ev. Lutherische Kirchgemeinde*. Herausgeber CDU-Orstgruppe Johannegeorgenstadt. 2003. s. 23.

¹²⁵ Vollert, D. *Johannegeorgenstadt – Historie & Gegenwart*. Herausgeber – Stadtverwaltung Johannegeorgenstadt. 2004. s. 44-63.

¹²⁶ Informace z vnitřního inventáře kostela, které poskytl místní farář Otto Ulrich.

2.4.2 Popis exteriéru Městského kostela

Nový Městský kostel byl obnoven na zbylých základech po zničeném kostele a to mezi roky 1867-1872 v novogotickém slohu podle návrhu architekta Arnolda Pfau z Annabergu. Byl vybudován jako síňové trojloďí s velmi výraznou dvojdílnou, v dolní i horní části osmibokou věží, zakrytou jehlancovitou střechou. Věž má po svých bocích dvě hranaté kaple s menšími portály. V dolní části věže se nachází trojúhelníkový portál, nad ním je větší rozetové okno i zvýrazněná lizénová falešná okna ukončená oddělující nadokenní římsou s obloučkovým vlysem. Horní část věže je posazena na nadezdívce doplněné ochozem s ozdobným dekorem, nad ochozem jsou velká podlouhlá sdružená okna, v horních částech s čtyřlístovou kružbou. Po celém obvodu kostela je 16 velmi výrazných opěrných pilířů, rozdělených na dvě poloviny po celé délce vnější části zalamovanou římsou. Opěrné pilíře jsou doplněny rustikovaným zvýrazněním, šest podpírajících z každé strany hlavní loď a čtyř podpírajících velkou apsidu. V dolních patrech jsou okna sdružená, podélná, na horních částech ukončená kruhovou kružbou, v horních patrech se nachází větší sdružená okna, v jejich horních částech ukončená čtyřlístovou kružbou. V zadní části kostela je jedna velká a dvě malé hranaté apsidy stojící vzhledem ke svažitému terénu na výrazných soklech. Celý kostel je pokryt štukovou omítkou okrové barvy, opěrné pilíře jsou mramorově šedivé, střecha je pokryta tmavou břidlicí.

2.4.3 Popis interiéru Městského kostela a inventáře

Hlavní loď je rozdělena na síňové trojloďí pomocí arkádových stěn postavených mezi deseti vnitřními bílými svazkovými pilíři, na kterých jsou v bočních lodích postaveny tribunové empory. V horních částech arkádových stěn jsou zábradlí doplněná čtyřlístovým vlysem. V zadní části lodi stojí empora pro sbor a varhany, které postavila firma Urban Kreutzbach & Söhne, Borna.¹²⁷ Z horních částí pilířů vystupují nádherná bílooranžovozelená klenební žebra, směřující do středu lodí, ukončené středovými svorníky v hlavní lodi a konzolami v bočních lodích. Jednotlivé pilíře jsou s ostatními

¹²⁷ Informace z vnitřního inventáře kostela, které poskytnul místní farář Otto Ulrich.

propojeny silnými ocelovými pruty. Po celém prostoru kostela, v hlavní lodi i bočních lodích jsou dřevěné, lakované lavice.

V přední části apsidy je polygonální presbytář s hlavním oltářem. Vrchní část je vyobrazena malovanou lunetovou konchou. Nejdůležitější relikvií Městského kostela je oltářní obraz „*Erscheinung des Engels vor den 3 Frauen am leeren Grab*“ (Zjevení anděla před třemi pannami u prázdného hrobu), který vytvořil Johann Carl Roesler z Drážďan okolo roku 1800. Oltářní rám a kazatelnu vyrobil řezbářský mistr Kießling z Aue. Další z významných uměleckých prací jsou nádherná barevná okna z roku 1899, kterými byl vyzdoben presbytář nad hlavním oltářem. Jedná se o tři velká podélná okna s christologickými scénami z roku 1899: *Christgeburt* (Kristovo narození), *Abendmahl* (Večeře páně) a *Maria Magdalena und der Auferstandene* (Maria Magdalena a Vzkříšený) podle návrhu Josefa Gollera z Drážďan, zhotovil sklářský malíř Urban z Drážďan. Součástí presbytáře jsou rovněž větší fresky čtyř Apoštolů Jakuba, Jana, Pavla a Petra, namalovány v roce 1926 pod vedením uměleckého malíře Augusta Friedricha Wilhelma Hermanna. V horní části presbytáře spojuje boční stěny velmi krásný světelný vánoční půlkruh ze svící z roku 1905. August Hermann je autorem dvou nástěnných fresek „*Exulantenschicksal*“ (Osud exulantů) a „*Bergandacht*“ (Horská pobožnost), umístěných v průčelí bočních lodí.¹²⁸ V roce 1919 proběhla instalace centrálního topení, v roce 1926 elektrického osvětlení a v roce 1936 bylo instalováno elektrické zvonění.

¹²⁸ Informace z vnitřního inventáře kostela, které poskytnul místní farář Otto Ulrich.

2.5 Kraslice

2.5.1 Stručná historie města

Kraslice, německy Graslitz¹²⁹, vznikly spojením tří původních osad Frauengrün, Fridrichsgrün a Markhausen. Nacházejí se v malebném klínu krušnohorského pásu podél česko-saské hranice.

První zmínka o promyšleném osidlování tohoto území je z počátku 12. století, kdy český král Vladislav II. daroval tento kus země od Lubů až k řece Svatavě (tzv. Lubský újezd) klášteru v bavorském Waldsassenu. Následná koloniální expanze cisterciánských mnichů z Waldsassenu byla spojená se zakládáním měst a obcí a jejich zemědělského rozvoje.¹³⁰ Rychlost této expanze byla především závislá na pronikání neprůstupnou krajinou. Z urbanistického hlediska hrála tato krajina významnou roli, protože pokud zástavba probíhala rychle, utvářela se zejména kolem místních říček, potoků a hlavních obchodních cest. To je i případ Kraslic, kdy se veškerá zástavba odvíjela v okolí místní říčky Svatavy. Nad touto říčkou byl právě kvůli ochraně obchodní cesty zvané *Zlatá cesta erfurtská* vystavěn strážní hrad Neues Haus. Právě v jeho podhradí se rozrůstala osada později zvaná Greslas.¹³¹ Zástavba se tudíž odvíjela v závislosti na místních poměrech a nebyla nějak zvláště kompozičně řešena. Na druhou stranu ale, pokud bylo dostatek času a krajina šla lépe uzpůsobit navrženým plánům, byla již města i obce a zejména jejich hlavní tepny v podobě náměstí zakládány velice pečlivě. Ve velké většině se součástí těchto náměstí či nedaleko od nich začínají stavět i hlavní sakrální stavby.

Změna vlastníků Kraslic nastala za vlády krále Přemysla Otakara II., který dává Kraslice a okolí jako léno Jindřichu staršímu z Plavna a od pánů z Plavna získává Kraslicko již český král Karel IV. Za jeho doby se na tomto území začíná prosazovat hornická činnost. Dolování cínu, stříbra a zejména rudy přináší tolik potřebnou prosperitu a rozvoj, které mají samozřejmě vliv na příchod nových obyvatel, kteří se do Kraslic stahují ze Saska, Durynska i Falce. Tyto významné aspekty jsou hlavní příčinou, že král

¹²⁹ Graslitz – Graz, značí jehličnatou křovinu či špičatý les. (Novotný, L. *Západní Krušnohoří*, Paseka, Praha – Litomyšl, 2009, s. 37).

¹³⁰ Kotěšovec, V. *Pohled do historie měst a obcí Kraslicka*, Nakladatelství Ostrov, 2011. s. 8.

¹³¹ Novotný, L. *Západní Krušnohoří*, Paseka, Praha – Litomyšl, 2009, s. 36-37.

Karel IV. povyšuje 15. srpna 1370 Kraslice na královské město. Další datum, které bylo pro město Kraslice důležité, je rok 1541, kdy získávají titul svobodné horní město i s novým městským znakem, stříbrným písmenem G v modrém poli. Jiné významné mezníky v historii Kraslic se udály po bitvě na Bílé hoře v roce 1620. Hornictví se dostává do velkého útlumu, proto jsou obyvatelé nuceni hledat jiný zdroj obživy. Nové možnosti následně nalézají v netradičních řemeslech, jako jsou paličkování, výroba hraček a především se začínají ve velké míře prosazovat krajkářství, textilní průmysl¹³² nebo výroba hudebních nástrojů.¹³³ Zakládání těchto nových manufaktur mělo pro město a okolí klíčový význam, protože určily nový obchodní směr celého regionu. Poslední dvě řemesla jsou zachována v Kraslicích se střídavými úspěchy až do dnešních dnů (Sametex, Amati Kraslice). Pro útlum hornictví byl také důležitý odchod luteránského obyvatelstva z důvodu rekatolizace. Významní horničtí odborníci se přesouvají nedaleko hranic Kraslicka, do saského Fojtska (Vogtland), kde zakládají hornické město Klingenthal, tzv. Nové Kraslice.¹³⁴

Velký rozmach Kraslic pokračoval až do vypuknutí druhé světové války, kdy počet obyvatel dosáhl 18 tisíc. S tímto počtem byly Kraslice nejlidnatějším městem na Sokolovsku. Po této válce se uskutečnilo nucené vysídlení německého obyvatelstva ze Sudet. Z Kraslic muselo odejít zhruba dvě třetiny obyvatel, což mělo samozřejmě na chod města a zdejší průmysl velmi negativní dopad. Dnes žije v Kraslicích a okolí přibližně 8 tisíc obyvatel.

¹³² Tyto dvě manufaktury byly zde považovány za vůbec jedny z největších. V roce 1802 v Kraslicích vzniká jedna z nejstarších přádelen a v roce 1813 se zde otevírá první krajkářská škola. Další významná krajkářská škola vznikla v nedaleké horské obci Přebuz. V roce 1910 se v Kraslicích nachází 10 textilních závodů, zejména továrna na samet a plyš, která byla jedna z největších v celém tehdejší Rakousku-Uhersku. (Pelant, J. *Města a městečka Západočeského kraje*, Západočeské nakladatelství, Plzeň, 1984, s. 164).

¹³³ Např. první houslařský mistr Melchiar Lorenc přichází do Kraslic ze saského Breitenhammeru v roce 1631. Po něm následují další významní houslaři, jako byli Georg Kurtzendörfer a Michael Dorfler. Na základě založení této manufaktury se v roce 1669 zdejší pán hrabě Hans Hartwig Nostitz rozhodl udělit zdejším třiceti houslařům povolení sdružovat se v cechu. (Prokop, V. *Kapitoly z dějin Sokolovska*, s. 66).

¹³⁴ Kotěšovec, V. *Kraslická kronika*, Nakladatelství českého lesa v Domažlicích, Klatovy, 2006. s. 20-48.

2.5.2 Děkanský kostel Božího těla v Kraslicích

2.5.2.1 Historie stavby

Kraslice a široké okolí byly na začátku 17. století luteránského vyznání, proto se jeho zdejší páni, bratři ze Schönburgu rozhodli pro postavení důstojného církevního stánku, který by nahradil dosluhující dřevěný kostelík. Stavba nového farního novogotického¹³⁵ kostela Božího těla byla dokončena tehdejším superintendentem z Glachu v roce 1619 a téhož roku vysvěcena.¹³⁶ Z historie víme, že se tak stalo těsně před bitvou na Bílé hoře. Po roce 1620 dochází v Českých zemích k násilné rekatolizaci. V některých částech země probíhala velice tvrdě a většině odbojných měst, která se aktivně podílela na protestní činnosti, byla jako trest odejmuta veškerá důležitá práva společně s konfiskací majetku. Jiná situace nastala na Kraslicku, a to zejména díky velmi dobrým vztahům mezi tehdejší schönburskou vrchností a saskými vévody, byly Kraslice ušetřeny těchto reparačních a také válečného běsnění.¹³⁷

Po odchodu protestanského obyvatelstva se musel zdejší kostel uzpůsobit pro katolickou liturgii, proto se za tímto účelem nechávají zhotovit nová vnitřní vybavení včetně oltářů a soch. Tento historický akt je dokončen v roce 1649, který je také vytesán u pravého bočního okna do kamenného ostění kostelní lodi. Během pár let se nově postavený kostel vzhledem k nedávné důlní činnosti začíná bortit, proto bylo zapotřebí zpevnit jeho slabé zdi opěrnými pilíři a železnými svorkami. Tato nezbytná opatření zachraňují kostel na dalších 250 let, kdy nebylo zapotřebí větších oprav. Jediná větší úprava kostela se udála v roce 1854, kdy se vzhledem k místním potřebám uskutečnila výstavba věže s hodinami. Úkolem byl pověřen stavební mistr Josef Scherbaum z Lokte. Dokončení a uvedení hodin do provozu se zúčastnil i tehdejší kardinál a arcibiskup, kníže von Schwarzenberg, který přijel do Kraslic na svátost biřmování.¹³⁸

Jak již bylo zmíněno, celých 250 let sloužil farní kostel svému účelu, ale pro stále se rozrůstající obyvatelstvo Kraslic se stal pomalu nevyhovujícím. V důsledku

¹³⁵ Na začátku 17. století se sice stavělo v pozdně renesančním slohu, ale veškeré publikační informace o prvním kamenném kostelu Božího těla v Kraslicích zdůrazňují jeho novogotickou podobu. Proto se v této kapitole budeme držet dostupných faktů.

¹³⁶Dietz, A. *Kurze Geschichte des Neubaus der Graslitzer Pfarrkirche*, Im Verlage der Stadtgemeinde Graslitz, 1896, s. 7.

¹³⁷Prokop, V. *Kapitoly z dějin Sokolovska*, Okresní muzeum Sokolov, 1994, s. 59.

¹³⁸Dietz, A. *Kurze Geschichte des Neubaus der Graslitzer Pfarrkirche*, Im Verlage der Stadtgemeinde Graslitz, 1896, s. 7-8.

úspěšného rozvoje obchodu a řemesel, kdy počet obyvatel znatelně stoupl a jeho kapacita nestačila, ale také stáří a s ním spojená zchátralost kostela zapříčinily, že se začalo přemýšlet o jeho celkové rekonstrukci a zároveň i rozšíření. Po zhodnocení a uvědomění si velmi nákladné, zdouhavé a nebezpečné rekonstrukce, přinutilo některé významné občany položit si do té doby nereálnou myšlenku, zda raději nepostavit kostel zcela nový. Nedostatek finančních prostředků odsunul tuto myšlenku až do roku 1885, kdy se stavba nového farního kostela dostává opět do popředí. Plánovaná rekonstrukce (zejména celé střechy, kdy mělo dojít k výměně doškového obložení za břidlicové a zchátralého zdiva) byla takového rozsahu, že oprava by probíhala jen za cenu velkého nebezpečí, nezbývalo místním úřadům nic jiného, než veškeré opravárenské práce zastavit do doby, kdy bude rozhodnuto, jak se svízelná situace vyřeší. Mše a jiné svátosti sloužili kněží i nadále a to až do zlomového okamžiku, kdy se právě při nedělní mši uvolnil velký kus stropního zdiva, který se zřítil mezi přítomné věřící. Naštěstí se nikomu nic nestalo, ale hrozba dalšího uvolňování částí kostela zapříčinila, že se starý farní kostel uzavřel nadobro. Bohoslužby a jiné svátosti se na čas přesunuly do místní Sokolovny, která se pro tyto účely přizpůsobila. Po příslibení finančních darů v částce 40. 000 zlatých od patrona hraběte Františka Thuna a 10. 000 zlatých od manželů Meindlových se ustanovilo 10 - ti členné komitě v čele s továrníkem Josefem Meindlem, které rozhodlo o realizaci nové stavby. Městská rada oslovila dva stavitele, kteří přednesli své návrhy. První návrh byla stavba novogotického slohu od stavebního mistra Wiedemanna z Františkových lázní a druhý návrh předložil v novorománském slohu místní stavební mistr Wenzel Gebler. Z těchto dvou návrhů byla vybrána stavba novogotická, která byla poslána ke schválení do kanceláře c. k. ministerstva kultury ve Vídni. K překvapení všech přišla zamítavá odpověď. Naopak došlo k nařízení o stavbě kostela v novorománském slohu od architekta Ludvíka Láblera¹³⁹, ale zcela jiného návrhu, členěného v architektonických formách 13. století a uzavřeného rovným dřevěným stropem, který by údajně nejlépe vyhovoval

¹³⁹ Ludvík Lábler – patřil mezi naše nejvýznamnější představitele tzv. památkového purismu. Neprojektoval tedy své vlastní stavby na základě vlastní invence, ale svou pozornost obracel především k restaurování gotických architektonických památek. Např. chrám sv. Barbory v Kutné Hoře nebo obnova chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně. Mnoho staveb také prováděl podle projektů dalšího významného architekta Josefa Mockera, se kterým byl spojen i v Kraslicích. Mocker byl totiž původně požádán o rekonstrukci starého kraslického kostela, která se, jak už víme, neuskutečnila. (Prokop, V. Smola, L. *Biografický lexikon Sokolovského regionu*, Fornica Publishing, Sokolov, 2009. s. 183.)

zdejšími poměrům. Ačkoliv se toto nařízení v prvních chvílích zdálo pro všechny zcela neakceptovatelné, bylo nakonec přijato.¹⁴⁰

Na základě zmíněného výsledku bylo založeno několik dobrovolných spolků, které iniciovaly na provedení stavby finanční sbírky. Jeden z nejúspěšnějších byl místní spolek žen, který pořádal různé dobročinné akce typu koncertů, plesů a bazarů. Hlavní patronkou byla paní hraběnka Amálie von Nostitz – Rhinek. Během několika málo let se spolku žen podařilo vybrat značnou částku ve výši 28. 221 zlatých. Další nemalý zdroj peněz pro vnitřní vybavení přišlo od c. k. okresního hejtmanskví v Kraslicích a to v částce 30. 000 zlatých, které navíc nabídlo půjčku na dalších 20. 000 zlatých. Celková částka rozpočtu na stavbu byla schválena v částce 158. 602 zlatých. V dubnu roku 1892 byla započata demolice starého kostela a v květnu téhož roku položen základní kámen kostela nového. Mezi prvními byla v roce 1894 postavena mohutná vstupní věž, která byla pokryta plechem od místního pokrývačského mistra Josefa Luglera a bleskosvod nainstaloval Martin Muehlhaus z Chebu. Střechu na trojlodí měla na práci pražská firma Walter & Dohnalek.¹⁴¹ Celkovou stavbou kostela byli pověřeni bratři Königové z Chebu pod technickým vedením c. k. stavebního adjunkta Karla Dundy.¹⁴² Do postavené věže byly v roce 1895 dodány věžní hodiny od Josefa Kohlerta z Kraslic. Velká slavnost se konala v témže roce u příležitosti vyzvednutí 5 zvonů do věže, tři z nich pocházely ze starého kostela a zbývající dva byly ulity a dodány Rudolfem Pernerem z Českých Budějovic.¹⁴³ Roku 1896 byl nově postavený kostel slavnostně vysvěcen kardinálem hrabětem Františkem Schönbornem z Prahy a v roce 1903 byl arcibiskupem Leem Skrbenským povýšen z farního na děkanský kostel. Spolu s kostelem se postavila i nová fara a to mezi roky 1899 – 1900. V roce 1904 nahradilo plynové osvětlení elektrické.¹⁴⁴

Kraslická bazilika se téměř po sto letech dočkala generálních oprav střech včetně krovů, fasád a věže. Interní část byla doplněna novou elektroinstalací. Veškeré tyto stavební opravy se uskutečnily v několika etapách a to převážně v 90. letech 20. st. a na začátku 21. st. 1) Výměna střešní krytiny- měděné falcované šablony, výměna bednění

¹⁴⁰ Dietz, A. *Kurze Geschichte des Neubaues der Graslitzer Pfarrkirche*, Im Verlage der Stadtgemeinde Graslitz, 1896, s. 10-13.

¹⁴¹ Tamt. s. 14-15.

¹⁴² Jméno Karla Dundy je společně s Ludvíkem Láblerem vytesáno ve vnitřní předsíni vstupní věže kostela.

¹⁴³ Dietz, A. *Kurze Geschichte des Neubaues der Graslitzer Pfarrkirche*, Im Verlage der Stadtgemeinde Graslitz, 1896, s. 16.

¹⁴⁴ Informace z vnitřního inventáře kostela.

střechy a její konzervace, obnova hromosvodu. 2) Oprava hlavních zdí a obnova fasády kostela – zcela nová vápenná štuková dvouvrstvá omítka se světlým i tmavým nátěrem okrové barvy orientálního rázu po celém obvodu kostela.¹⁴⁵

Na závěr této krátké historie stavby se nabízí velice zajímavá otázka. Co bylo hlavní příčinou rozhodnutí, upřednostnit novorománskou stavbu architekta Ludvíka Láblera, když právě ve zdejších kraji naopak převažovaly novogotické stavby a až na některé drobné sakrální stavby ve formě kapliček se novorománské téměř nevyskytovaly? Odpověď na tuto otázku se bohužel asi nedozvíme, jelikož se nikde v dostupných dokumentech ani literatuře žádná uspokojivá nevyskytuje. Z dnešního pohledu můžeme ale toto rozhodnutí s povděkem přivítat, poněvadž kraslický kostel Božího těla je jednou z mála novorománských sakrálních staveb v celém Krušnohorském kraji. Jedinečnost a architektonická krása tohoto církevního stánku staví tudíž Kraslice do zcela jiné roviny než ostatní obce a města.

2.5.2.2 Architektonický a umělecký popis

Kostel Božího těla v Kraslicích je trojlodní novorománská bazilika s hlavní podlouhlou lodí, dvěma bočními loděmi, příčnou lodí (transeptem), velkou východní polokruhovou apsidou s horní uzavřenou trpasličí galerií, po jejích bocích s dvěma menšími rotundami v závěru chóru a vysokou věží v západním průčelí s rizalitem. Bazilika navazuje na středověkou románskou architekturu. Celkové míry kostela: délka 68m, šířka 21m, výška hlavní lodě a transeptu 20m, šířka věže 6m a výška 45m. Zapsaná je v seznamu nemovitých kulturních památek od 3. 5. 1958. pod evidenčním číslem 31871/4-4002.¹⁴⁶ Nachází se přímo ve středu města a je jeho nejviditelnější dominantou, kterou lze spatřit ze širokého okolí.

¹⁴⁵ Stavební úpravy kostela Božího těla v Kraslicích č. j. výst/484/90 ze dne 3. 12. 1990. Městský úřad Kraslice, odbor územního plánování, stavebního úřadu a památkové péče, složka kostel Božího těla Kraslice, informace poskytl Margita Kreuzerová, 31. 10. 2014.

¹⁴⁶ <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=143416&oKodOk=4103&oNazSidOb=kraslice&Uz=B&PrirUbytOd=03.05.1958&PrirUbytDo=20.10.2014&Limit=25>

2.5.2.3 Hlavní loď a transept

Kraslická bazilika, tak jako většina velkých románských i novorománských kostelů má oddělenou část chóru od hlavního trojlodí tzv. transeptem (příčnou loď), která dává celému kostelu půdorys kříže. Společně s hlavní lodí je transept vybaven sedlovou střechou a na vrcholu každého závěru je navíc opatřen trojúhelníkovými štíty s kamenným křížem na vrcholu. Po obou stranách dominují výrazné ornamenty v podobě lizén. V přízemí se nacházejí boční portály a nad nimi velmi výrazná štítová rozetová okna s jednoduchou kružbou, která jsou nádherně zdobená vitráží s christologickými motivy. V horních patrech jsou tři úzká okna střílnového typu, přičemž prostřední okno převyšuje dvě postranní.

Okna v hlavní lodi jsou polokruhová ve dvou seskupeních, v bočních lodích, v hlavní apsidě i bočních rotundách jsou již zcela samostatná a to polokruhová, zcela kulatá a také okna střílnového typu. Ačkoliv se zdá, že počet oken je pro kostel dostačující, opak je pravdou, v interním prostoru je světla velmi málo, proto se i za velmi slunečného počasí musí při bohoslužbách a jiných svátostech svítit. Po celém externím obvodu kostela, na hlavní lodi, bočních lodích, transeptu, apsidách i na věži je výrazná výzdoba říms obloučkovými vlysy se zubořezem a především na obvodu věže výrazných lizén. Hlavní loď je kryta sedlovou střechou, boční lodě jsou kryty pultovými střechami. Krytina střech na lodích i transeptu je břidlicového původu, zdivo je cihlové.

2.5.2.4 Vstupní věž

Čtvercová vstupní věž kostela je umístěná na západní straně. Je čtyřpatrová s menšími bočními hranolovitými apsidami. Její hlavní vstupní portál je tvořen dvěma bočními sloupy složenými z patek, hladkých dříků a akantových hlavic korintského řádu s pupenci. Mezi sloupy je architráv vyplněný routovým vlysem a zubořezem, nad nimi se rozprostírá trojúhelníkový štít, tzv. tympanon, ve kterém je vyobrazen reliéf Agnus dei¹⁴⁷. Ve věžní předsíni se nachází barokní krucifix v životní velikosti, který je z roku 1643 a pochází ze strženého novogotického kostela. Společně s ním, mosazným lustrem, dvěma sochami andělů a třemi původními zvony, byla z tohoto starého kostela zachráněna ještě

¹⁴⁷Agnus dei - Beránek Boží, jeden z nejstarších symbolů pro Ježíše Krista, který se jako beránek obětoval za naše hříchy.

kamenná polychromovaná socha horníka, která nesla kazatelnu a která je zároveň jedinou dochovanou památkou na zdejší hornickou činnost. Dnes je součástí expozice v Okresním muzeu v Sokolově. Ostatní předměty byly prodány v Karlových Varech v dražbě.¹⁴⁸

Tělo věže se skosenými hranami se směrem nahoru mírně stupňovitě zužuje. Na úrovni těchto stupňů jsou jednoduché římsy, od kterých vychází lizénové členění plochy. V prvním patře věže můžeme vidět velké štítové rozetové okno, ve druhém pak tři jednoduchá okna střílnového typu a nad nimi ze třech stran velké ciferníky zde umístěného hodinového stroje. Ve třetím patře jsou okna sdružená dvojdílná, rozdělená pouze úzkým meziokenním sloupkem. Stejný typ oken je vidět i ve čtvrtém posledním patře, jen ve výraznějším trojitém seskupení. Zde se také nachází zvonice s pěti zvony. Toto patro již zakrývá jehlancová střecha.

2.5.2.5 Popis interiéru

Lodi kostela jsou plochostropé v dřevěném kazetovém provedení, které jsou na sakrálních stavbách ve zdejších kraji uplatněny z velké většiny. Ve velké apsidě, která je sklenuta malovanou konchou,¹⁴⁹ se nachází dílo Zikmunda Rudla.¹⁵⁰ Většina ostatních maleb v lodích kostela jsou také dílem tohoto autora a byly namalovány mezi lety 1912 – 1915. Představují christologické výjevy, které se převážně zaměřují k nejsvětější svátosti. V hlavní lodi jsou výjevy ze Starého i Nového zákona (Mana, Zázračné rozmnožení chlebů, Apoštolové, Ježíš odevzdává Petrovi nejvyšší úřad, atd). Zikmund Rudl na svých malbách zvěčnil také soudobé Kristovo služebníky, tehdejšího papeže Pia X, pražského arcibiskupa Lea Skrbenského, místního faráře Františka Schöbitze a patrona hraběte Nostize s jeho chotí. Vnitřní vybavení, jako sochy a oltáře jsou pseudoslohové z umělecké dílny Ferdinanda Stuflessera ze sv. Ulricha v Tyrolích.¹⁵¹

Rozdělení interního prostoru hlavní lodě od bočních lodí je uskutečněno šesti masivními mezilodními arkádami z každé strany, posazenými na mohutných čtyřhranných pilířích ze dvou stran doplněných pilastry zdobené korintskými hlavicemi

¹⁴⁸Informace z vnitřního inventáře kostela.

¹⁴⁹Horní půlkruhová klenba apsidy, ve většině kostelů je zde namalován Kristus s anděly posledního soudu, ale tato informace není pravidlem.

¹⁵⁰Poche, E a kol., *Umělecké památky Čech K/O (svazek druhý)*, Academia, Praha, 1978, s. 139.

¹⁵¹Informace z vnitřního inventáře kostela.

a také slabších sloupech, které jsou posazeny na patkách, hladkých dříků a korintských hlavic. Ti nesou hlavní tíhu kleneb a oblouků. Střídání těchto podpor je pro románskou architekturu typickým znakem. Výrazné klenební rozdělení je také vidět od vchodu do presbytáře, od hlavní lodi přes transept až k apsidě a též v bočních lodích. Tyto klenby jsou posazené na jednoduchých pilastrech bez výrazného provedení. V prostoru východní apsidy je malá sakristie a prostor v západní části hlavní lodi je vyčleněn pro tribunu (emporu) s varhany a sborem, která je nesena třemi arkádami na sloupech. V pravé boční části lodi vedle tribuny se nachází socha Madony společně s vyobrazením božího hrobu.

2.6 Klingenthal

2.6.1 Historie města

Historie města se začíná psát od října roku 1628, kdy město Kraslice musejí opustit protestantští duchovní, kteří se usazují nedaleko hranic, v obci zvané Höllhammer.¹⁵² Jak sám název napovídá, jednalo se o obec, která byla založena na základě zdejší těžby cínu, mědi i železa, jejíž součástí byly velké hamry na zpracování vytěžené horniny. Jeden z největších hamrů patřil Mikuláši Klingerovi, po kterém dostává jméno i údolí, ve kterém se hamr nachází, Klingenthal. Do Klingenthalu za odešlými duchovními chodili krasličtí protestanti na různé druhy konaných svátostí (sňatky, křty, pohřby, atd.), protože se zde nemuseli obávat žádných náboženských perzekucí a omezení ze strany české vrchnosti. V předešlé kapitole bylo uvedeno, že pokračující rekatolizace oproti jiným českým městům nebyla v Kraslicích sice tak tvrdá, ale pro místní protestanty vyvrcholila v roce 1653 příchodem prvního katolického faráře.¹⁵³ Na tento příchod reagovali protestanti úplným odchodem z Kraslic. Mezi odcházejícími byli významní horničtí odborníci, vzdělanci, podnikatelé i bohatí měšťané. Do Klingenthalu se např. vystěhovala i jedna z nejbohatších rodin – Boxbergerové, kteří následně poskytují místnímu evangelickému sboru (založeného již v roce 1635 v počtu 306 členů) na svém zámku prostory ke svátostem, a to až do doby, než byl postaven první evangelický kostel.¹⁵⁴ Po příchodu nových obyvatel se začala obec Klingenthal rozrůstat. Daleko významnější pro Klingenthal bylo založení továren na výrobu houslí, čímž čeští exulanti položili základ výroby hudebních nástrojů, které město proslavilo. V roce 1829 byla zavedena výroba harmonik, v roce 1907 již zde bylo 65 továren. Oficiálním městem se stal Klingenthal v roce 1834 a ve znaku má zlatou lyru na modrém poli, znak tak představuje dlouholetou tradici zdejší výroby hudebních nástrojů, která je hlavním hospodářským artiklem přetrvávajícím až do dnešních dnů.¹⁵⁵

Dnes má Klingenthal okolo osmi a půl tisíce obyvatel. Ve své historii vždy představoval jedno z významných průmyslových center, ale po pádu komunismu a ztráty

¹⁵² Kotěšovec, V. *Kraslická kronika*, Nakladatelství českého lesa v Domažlicích, Klatovy, 2006. s. 42.

¹⁵³ Tamt. s. 44.

¹⁵⁴ Dörfel, K. E. *Geschichte der Orte des Amtsgerichtsbezirks Klingenthal*. Druck und Verlag Gustav Bergmann. 1930. s. 141.

¹⁵⁵ Informace z Městského úřadu v Kraslicích.

východního trhu přichází hospodářský útlum. Přejít od centrálního k tržnímu hospodářství zapříčinil uzavírání mnoha zdejších továren a tím odchodu spousty obyvatel. Klingenthal se tento útlum snaží kompenzovat svými kulturními i sportovními akcemi a zejména turismem. V převážné většině se o kulturní vyžití starají místní hudební soubory, které společně s kraslickými soubory pořádají nemálo společenských akcí. Hlavní sportovní stránku představuje místní Vogtland Arena, kde se několikrát do roka konají závody světového poháru ve skocích na lyžích. Turistická stránka je v podobě cyklistických a turistických tras, dlouhých několik desítek kilometrů, směřujících do krásné okolní krajiny.

2.6.2 Kostel Zum Friedefürsten (Ke Knížeti pokoje)

Jednu z velmi zajímavých architektonických staveb v sakrální architektuře Krušných hor můžeme vidět v podobě barokního kostela Zum Friedefürsten v Klingenthalu. Jde o netradiční kulatý kostel osmihranného půdorysu s dvoupatrovou břidlicovou střechou, s malými vikýři a menší cibulovitou věžičkou na vrchu, dosahující výšky 45 metrů, od neznámého autora.

Po drážďanském kostelu Frauenkirche jde o druhou největší kruhovou sakrální stavbu v Sasku. Podobný menší hornický kostelík v Krušných horách se nachází nedaleko Klingenthalu v Seiffenu od stavitele Christiana Reuthera z roku 1779.¹⁵⁶

Základní kámen kulatého kostela byl položen 12. května 1736 a celková stavba dokončena v roce 1737¹⁵⁷ na místě původního dřevěného kostelíka Zum Friedefürsten z roku 1653, který již dosloužil a který nepostačoval stále se rozrůstajícímu obyvatelstvu.¹⁵⁸ V jeho poněkud zvláštním pojmenování je zvýrazněn aspekt lidského závazku k Bohu za nastolení míru po skončení 30 leté války. Kostel nebyl postaven pouze pro církevní svátosti, ale slouží především místnímu evangelickému sboru ke shromažďování a jeho hudebním aktivitám, nebo též jako kulturní stánek, ve kterém se odehrávají jiné hudební a sváteční akce nesouvisející s křesťanskou vírou. Již jeho interní

¹⁵⁶ Zeithen, H. *Entdeckungsreise durch das Erzgebirge*. Zeiten – Panorama Verlag. Bad Münstereifel. 2008. s. 56.

¹⁵⁷ Dörfel, K. E. *Geschichte der Orte des Amtsgerichtsbezirks Klingenthal*. Druck und Verlag Gustav Bergmann. 1930. s. 146.

¹⁵⁸ Tamt. s. 144.

stavební konstrukce v podobě třech výrazných krucht, které obepínají skoro celý interní prostor, tomu napovídá. Pokud bychom interiér chtěli charakterizovat laicky, tak celý prostor člověku připomíná velké divadlo.

V roce 1739 upravil interiér kostela modrobílou a oranžovou barvou umělecký malíř Johan Salomon Dörfel z Oelsnitz, do té doby byl kostel jen bílý. Nové varhany od mistra varhaníka Trampeli z Adorfu byly vestavěny v roce 1760. Výraznějších změn se kostel dočkal až ve století dvacátém, a to jak na externím plášti, tak i v interním zařízení. V roce 1912 je postavena nová zvonice a jejich obsahem jsou zvony pořízeny v letech 1861-1912. V roce 1912 je zabudováno nové parní topení, pořízena nová kamenná křtitelnice a v roce 1922 jako připomínku na památku padlých v první světové válce obdržel kostel čtyři nová okna z olovnatého skla.¹⁵⁹

Po druhé světové válce se kostel Zum Friedefürsten stává do dnešních dnů předmětem postupných rekonstrukčních prací. V roce 1952 byly dodány tři nové ocelové zvony, které odlila firma Schilling & Lattermann z Morgenröthe. Ty nahradily velký a střední zvon, zabavené v roce 1942 pro válečné potřeby. Nová břidlicová krytina celé střechy byla nainstalována v letech 1960-1961. Dále bylo zapotřebí nahradit dosavadní mechanické zvonění za elektrické, tato rekonstrukce se uskutečnila v roce 1966. O rok později se začalo s restaurátorstvím interního zařízení a to pod vedením významných restaurátorů Helase a Pitzschlera z Drážďan/Crimitschau. Práce se v převážné většině soustředily na obnovy původní malby kostela a jejich pozlacené části. Renovace se v roce 1982 dočkaly i varhany, kdy je firma Rühle z Drážďan dokonce o dva registry rozšířila. V roce 1988 je v kostele zabudován nový hodinový stroj a s ním i nové hodinové ručičky. Hlavní oltář prochází rekonstrukcí v roce 1996, kdy je celý vyčištěn a rekonstruovány jeho pozlacené hlavní části (sochy, sloupy, kazatelna, atd.). Mezi lety 1996 – 2004 se uskutečnila série sanačních prací, např. výměna poškozeného dřevěného krovu, stropu na druhé kruchtě a také výměny starých olověných oken za nové již s bezpečnostními skly.

¹⁵⁹ Dörfel, K., E. *Geschichte der Orte des Amtsgerichtsbezirks Klingenthal*. Druck und Verlag Gustav Bergmann. 1930. s. 147.

2.6.2.1 Popis exteriéru

Již zmíněný osmihranný půdorys s velkou břidlicovou střechou dává kostelu jedinečnou tvář, díky němu se tak stavba stává jednou z nejcharakterističtějších dominant celého města. Zdivo je bílé. V šesti bocích vždy po čtyřech oknech, v přízemí dvě menší v horní části půlkruhová, v prvním patře velká v horní části též půlkruhová, ve druhém patře menší vikýře zakryté již střechou. Dva vstupní jednoduché portály. Architektem kostela je dosud neznámý autor. Známý jsou pouze zednický mistr Paul Gerbeth z Gopplasgrün, tesařský mistr Adam Künzel z Thomeck a kamenické práce byly provedeny pod vedením mistra Christiana Wolfa.¹⁶⁰

2.6.2.2 Popis interiéru

V přízemí kostela ve většině prostoru dřevěné lakované lavice. Okna vyplněná christologickými motivy. Tři velké nad sebou umístěné balkonové kruchty, kopírující osmihranný charakter kostela. Na hraně každého osmihranného rozdělení je dlouhý bílý pilastrový sloup ukončený zlatou hlavicí s akantovým listem mezi krajními volutami. Na ochozech první a druhé kruchty výrazné zdobení pomocí mramorových zrcadel ve zlatém rámování. Ochoz třetí kruchty již čistý, bez žádného zvýraznění.

V přízemí se také nachází výrazný barokní oltář dosahující skoro tři metrů. Jde o mistrovskou řezbářskou práci neznámého sochaře. Jediné co o něm víme, je, že pocházel z nedalekých Lubů v Čechách. Oltář je zajímavý tím, že ve svém středu je jeho součástí výrazná kazatelna s baldachýnem stojící mezi dvěma pozlacenými korintskými sloupy. Vedle oltářních sloupů stojí vlevo Mojžíš s dvěma deskami deseti přikázání, vpravo vidíme jeho bratra Árona s kaditelnicí a holí. Nejstarší oltářní relikvií je krucifix umístěný nad jednoduchou mensou. Uvádí se, že pravděpodobně pochází od příchozích exulantů, kteří si ho přinesli ze starého kostela Božího těla v Kraslicích.¹⁶¹ Zmíněná mensa obsahuje pamětní knihu obětí druhé světové války. Celý oltář je pozlacen s bílými barokními soškami andělíčků, zvýrazněn modrou barvou, která označuje nebeskou modř,

¹⁶⁰ Informace získány z vnitřního inventáře kostela.

¹⁶¹ Tamt.

kde je přítomný Ježíš Kristus s Božím duchem. Oltář má na svém vrchu zářící kříž, který představuje vyznání trojjedinosti a jednotu spojitosti Starého a Nového zákona. Pod ním socha Krista, který se po svém zmrtvýchvstání navrácí k Bohu, ke svému nebeskému Otci. V levé ruce drží zástavu, jako znamení svého vítězství, pravou žehná svým učedníkům.

V patře první kruchty s vypnutým středem, který je doplněn výrazným balustrádovým zdobením v podobě hranatých kuželek se nacházejí bílé barokní varhany se zlatým lemováním a menšími anděly na vrchu. Jsou dílem mistra varhaníka Gotthilfa Bärmiga z Werdau a pocházejí z roku 1872. Jejich historické ladění odpovídá ideálnímu zvuku z doby stavby kostela. Skládají se ze dvou manuálů, pedálového ústrojí, 25 registrů, 1461 píšťal a pedálovou spojnici.¹⁶² Z estetického hlediska můžeme říci, že jsou nádherným a vkusným doplňkem interního uspořádání. Strop je plochostropý, hladký, vymalován modrou barvou, bez žádného výrazného členění.¹⁶³

¹⁶² Informace získány z vnitřního inventáře kostela.

¹⁶³ Tamt.

ZÁVĚR

Shrneme-li veškeré poznatky z této diplomové práce, tak dojdeme k závěru, že už od počátků zakládání hornických měst se mezi prvními budovami stavěly hlavní sakrální stavby, které v nich zaujímaly jednu z primárních rolí a vždy zdůrazňovaly jejich prvořadé místo v kulturním prostředí. Jsou tak němými svědky historických epoch, politických i náboženských změn, střídání architektonických slohů i proměny duševního a kulturního vývoje obyvatel. V Krušnohorském prostředí se výrazně prosadil zejména saský vliv, který měl zásadní podíl na budování měst a obcí a stavbu základních městských staveb. Každé hornické město se v celé historii zaměřovalo na stavbu svých hlavních sakrálních staveb, snahou bylo vtisknout jim své charakteristické prvky, odlišujících se od jiných. Na druhou stránku se nebránilo přejímat také výrazné prvky od staveb jiných. V Krušnohorské sakrální architektuře se tak snoubí různorodé aspekty, které dávají každé jednotlivé stavbě jiný rozměr.

Na první pohled by se mohlo zdát, že je kulturní prostředí obou částí Krušných hor rozděleno. Po přečtení celé práce ale zjistíme, že kulturní provázanost mezi českou a německou stranou Krušných hor se neztratila, je neustále velká a zasahuje i do těch nejmenších detailů. Krušné hory sice nepatří mezi vysoká pohoří a to jak v rámci České republiky tak Evropy, ale přesto mají mezi všemi pohořími určitý primát. Tímto primátem je hornictví, jeho rozvoj a význam se zde s určitými přestávkami uplatňuje již od 13. století. Nikde jinde se také nevyskytuje tolik měst a městeček spojených právě s touto činností. Hornictví tak od nepaměti ovlivňovalo a dá se říci, že i utvářelo celé Krušnohorské kulturní prostředí. Právě díky němu a jeho bohatých výnosů daly vzniknout takovým architektonickým skvostům, jako jsou zdejší sakrální stavby. Od nich se pak odvíjí i další významné aspekty, které utvářejí celkovou společnost. Měly a stále mají velký vliv především na vzdělanost, víru, morálku i úctu. Všeobecně se ve společnosti tvrdí, že veškeré dění se několikrát v historii navrací, že má svůj zvláštní okruh, který se neustále opakuje. Pokud se jedná o Krušnohorské prostředí, můžeme v něm svým způsobem pozorovat stejnou situaci. Ze všech řemesel, která se v Krušnohoří vyskytovala, se prvotně zmíníme o tom nejzákladnějším, o hornictví. Vše začíná

rýžováním v Nejdku a Kraslicích už ve 13. století, pokračuje otevřením prvních dolů v saském Annabergu a Schneebergu ve století 15., aby se hornictví ve století 16. opět navrátilo na českou půdu do dolů v Horní Blatné a Jáchymova. Poté se v 18. století přesouvá zpět do saské části, do Klingenthalu a ve století 20. skončilo opět v Jáchymově a v Johanngeorgenstadtu. Celé území Krušných hor tak spojovalo hornictví, které v časech prosperity zajišťovalo hospodářský rozvoj měst, ale po jeho velkém útlumu byla jednotlivá města nucena hledat alternativní zdroj obživy v jiném druhu podnikání. Sice byla řemesla, která se stále uplatňovala po celých Krušných horách, jako např. paličkování, krajkářství nebo dřevozpracující průmysl, ale zanedlouho se v každém městě vyprofilovaly také zcela odlišné druhy podnikání, které se naopak v jiných městech nenacházely. Každé hornické město se tak po čase zcela vymezilo. Proto i v této stránce můžeme vidět krásnou rozmanitost. Například Jáchymov se soustředil na uranové lázeňství, Horní Blatná na cínové nádoby, Nejdek na zpracování železa a přádelny česané příze, Kraslice společně s Klingenthalem na výrobu hudebních nástrojů a Johanngeorgenstadt a Abertamy se zaměřily na výrobu kožených rukavic. Ve všech popsanych výrobach či řemeslech dosáhla jednotlivá města nebývalého světového úspěchu a uznání.

Co se týče hlavních sakrálních staveb hornických měst v Krušnohoří, je situace podobná. Porovnáme-li představené sakrální stavby, dojdeme k závěru, že se jedná o krásnou architektonickou rozmanitost. Každá sakrální stavba přináší do architektonické mozaiky středozápadního Krušnohoří jiný druh stavitelského umění, které můžeme obdivovat i v dnešní době. První velké kostely se staví v pozdně gotickém a renesančním slohu v Annaberku i Schneebergu a napodobit se je vzápětí snaží v Jáchymově i v Horní Blatné. Odtud se opět architektonické vlivy i kultura dostává v podobě baroka do Nejdku a Klingenthalu a v podobě novogotiky do Johanngeorgenstadtu a novorománského slohu do Kraslic. Až později se začínají i tyto stavby zcela vymezovat, proto dnes můžeme obdivovat jejich rozmanitost na relativně malém území. Jmenovitě kostel sv. Anny v Annabergu a kostel sv. Wolfganga ve Schneebergu postavené v pozdně gotickém slohu, pozdně renesanční kostel sv. Vavřince v Horní Blatné s pozdější barokní přestavbou, barokní kostely sv. Martina v Nejdku a Ke knížeti pokoje v Klingenthalu, novogotické kostely sv. Jáchyma v Jáchymově a Městského kostela v Johanngeorgenstadtu, a v posledním případě novorománskou basiliku Božího těla v Kraslicích.

Křesťanství symbolizuje svou víru převážně symboly a gesty, proto bylo prvořadou snahou všech sakrálních staveb od jejich počátku uhranout, okouzlit, majestátně činit nad budovami ostatními i nad okolní krajinou. Každá sakrální stavba ve všech svých výraznějších církevních památkách preferovala jiný druh uměleckého ztvárnění, ale na druhou stranu právě v nich můžeme vidět vyjádření společných náboženských prvků, které utvářejí zdejší kulturu. Například malby v kostelech většinou nejsou ohromující umělecká díla a jejich kompozice jsou převážně jednoduchého rázu, která přinášejí svědectví o minulosti, ale jejich podstatou je především zdůraznit skutečný aspekt křesťanské víry. Sochařská výzdoba má zase přiblížit člověka k Bohu. Celková vnější i vnitřní kompozice kostela tak má za úkol přitáhnout pohled věřících a podtrhnout určitý architektonický motiv. Můžeme říci, že v Krušnohorské hornické a architektonické tradici se snoubí rozmanitost a odlišnost, ovšem na pozadí vzájemné paralely.

Ačkoliv se může většině dnešních obyvatel zdát, že sakrální stavby svůj význam ztrácejí, opak je pravdou. Mnoho lidí si uvědomuje jejich jedinečnost a člověk, který navštíví tento církevní stánek a nemusí být zrovna věřící, nemůže popřít poněkud zvláštní pocit, pokud do něho vstoupí. Lze říci, že se jedná o určitý pocit pokory, nebo duševního rozpoložení. Dýchne na něj pocit pokory před dávnou historií, krásou stavebního umu řemeslníků, zvláštním duševní uvolněností i prostorovým tichem, ve kterém se tolik událo. Snoubí se v nich tak veškeré lidské hodnoty jako jsou vzdělanost, víra, umění, estetika, moudrost, tvořivost, morálka, úcta i láska. Pokud se nad tím zamyslíme, tak musíme uznat, že tyto stavby jsou naprosto ojedinělé a jejich význam i do budoucna nenahraditelný.

Na úplný závěr se pozastavím nad tím, jak bylo velice zajímavé získávání základních informací o kostelích přímo na místě. Zatímco v kostelích v saské části mají svou historii pečlivě zdokumentovanou a není tudíž problém jí získat, v českých kostelích (až na malé výjimky) tyto dokumenty většinou chybí a i samotný přístup do jejich vnitřků staveb byl velice problematický. Dále se také musím zmínit o osobním přístupu duchovních ve vybraných kostelích. Přístup a ochota evangelických duchovních v saských kostelích byl nad míru překvapující a obohacující, jejich nadšení, že se o jejich kostel někdo zajímá, že o nich někdo chce psát, bylo obdivuhodné a velice příjemné. Naopak zcela opačný a velice zarážející byl přístup katolických duchovních v kostelích českých. Jejich přístupem jsem byl velmi zklamán.

RESUME

This diploma thesis deals with the history of sacred buildings in chosen towns and areas connected with mining industry in the Ore Mountains. The main goal of the thesis is to introduce and compare fundamental historical facts and contemporary styles of architecture which had formed and strongly influenced the cultural function, the social position and the importance of religious architecture in the central part of the western Ore Mountains. On the basis of the religious aspect and concerning the diversity of architectural features these structures were chosen: neo-gothic Saint Joachim Church in Jáchymov, baroque St. Martin's Church in Nejdek, late-renaissance Church of Saint Lawrence in Horní Blatná, neo-romanesque Corpus Christi Church in Kraslice, neo-gothic evangelical Lutheran Municipal Church (Stadtkirche) in Johanngeorgenstadt, and baroque evangelical Lutheran round church in Klingenthal called Zum Friedefürsten Church (last two churches are to be found in Germany). Their architectural diversity displays all cultural traditions of this area, including the tradition which originally came from the Saxon part of the Ore Mountains. The beginning of important sacred architectural units is dated back to 1499 when building of the late-gothic St. Anna's Church in Annaberg had started. Since then, in other significant towns in the central part of the western Ore Mountains (such as Schneeberg, Marienberg, or Jáchymov) the development was similar. Concerning the fact that these structures were designed in accordance with local mining activity and that they correspond with the major part of history of the place where they were built, it is obvious that the history of these structures is very interesting. In every town religious architecture played and in many places still plays a key role in the life of its society, therefore they may be considered as silent witnesses of old times which have remained until today.

SEZNAM LITERATURY

- 1) Breindl, Jan. *Centrální Krušnohoří*. Sdružení centrální Krušnohoří. 2003. ISBN 80-239-1944-X.
- 2) Burachovič, Stanislav. *Jáchymov v zrcadle času*, Muzeum Karlovy Vary, Karlovy Vary, 2007. ISBN 978-80-86630-14-4.
- 3) Burachovič, Stanislav. *Lexikon osobností Karlovarska*. KMKK. Muzeum Karlovy Vary. 2009. ISBN 978-80-85018-69-1.
- 4) Burešová, Hana. Pokludová, Jaroslava. Balík, Michal. *Památky Karlovarského kraje v bájích a pověstech*. Karlovarský kraj. Karlovy Vary. 2003. ISBN 80-239-2641-1.
- 5) Čornej, Petr a kol. *Dějepis pro střední odborné školy*. SPN – pedagogické nakladatelství, a. s. Praha. 2008. ISBN 978-80-7235-382-8.
- 6) Dietz, A. *Kurze Geschichte des Neubaues der Graslitzer Pfarrkirche*, Im Verlage der Stadtgemeinde Graslitz, 1896.
- 7) Dörfel, K, E. *Geschichte der Orte des Amtsgerichtsbezirts Klingenthal*. Druck und Verlag Gustav Bergmann. 1930.
- 8) Georgi, Heiner. *350 Jahre Johanngeorgenstadt & 350 Jahre Ev. Lutherische Kirchgemeinde*. Herausgeber CDU-Orstgruppe Johanngeorgenstadt. 2003.
- 9) Homolka, Jaromír aj. *Pozdně gotické umění v Čechách*, Odeon, Praha, 1985. ISBN – neuvedeno.
- 10) Hrych, Ervín. *Velká kniha evropských panovníků*. Nakladatelství Regia. Praha. 1998. ISBN 80-902484-3-8.
- 11) Jančárek, Petr. *Města českého Krušnohoří v předbělohorské době*. Severočeské nakladatelství. Ústí nad Labem. 1971. ISBN – neuvedeno.
- 12) Janků, Jarmila. *Reliéfy na nejdecké křížové cestě*. Vydalo občanské sdružení JoN. Nejdek. 2008. ISBN 978-80-254-2666-1.

- 13) Koch, Wilfried. *Evropská architektura – Encyklopedie evropské architektury od antiky po současnost*, Nakladatelství Ikar, Praha, 1998. ISBN 80-7202-388-8.
- 14) Kotěšovec, Václav. *Kraslická čítanka*, Kraslice, 2013. ISBN – neuvedeno.
- 15) Kotěšovec, Václav. *Kraslická kronika*, Nakladatelství českého lesa v Domažlicích, Klatovy, 2006. ISBN – 80-86125-71-8.
- 16) Kotěšovec, Václav. *Pohledy do historie měst a obcí Kraslicka*, Nakladatelství Ostrov, 2011. ISBN - 978-80-86289-70-0.
- 17) Krčmář, Luděk a kol. *Zničené kostely*. Nakladatelství českého lesa v Domažlicích. Klatovy. 2004. ISBN 80-86125-46-7.
- 18) Kuča, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha. 1997. ISBN 80-85983-14-1.
- 19) Lahl, Bernd. *Die Bergkirche St. Marien in Annaberg-Buchholz*. Ev.-Luth. Kirchenvorstand der Kirchengemeinde St. Annen. Annaberg-Buchholz. 2011. ISBN- neuvedeno.
- 20) Magirius, Heinrich. *St. Annen zu Annaberg*. Verlag Schnell & Steiner GmbH. 2013. ISBN 978-3-7954-2700-9.
- 21) Mathesius, Johann. *Hornická Postila s krátkou jáchymovskou kronikou*. Národní technické muzeum Praha. Příbram. 1981. ISBN – neuvedeno.
- 22) Michálek, Milan. *Křížová cesta v Nejdku*. Vydalo město Nejdek. 2007. ISBN 978-80-254-0270-2.
- 23) Mikšíček, Petr. *Znovuobjevené Krušnohoří*. Obec Boží Dar. 2005. ISBN 978-80-254-5727-6.
- 24) Novotný, Lukáš. *Západní Krušnohoří*. Paseka. Praha – Litomyšl. 2009. ISBN 978-80-7185-986-4.
- 25) Pilz, Josef. *Dějiny města Nejdku do roku 1923*. Překlad Holeček Miroslav, Kost'ová Ingeborg [Z německého originálu: Geschichte der Stadt Neudek. Vydáno městem Nejdek, 1923]. Nejdek. 2003. ISBN 80-239-1979-2.

- 26) Pelant, Jan. *Města a městečka Západočeského kraje*. Západočeské nakladatelství. Plzeň. 1984. ISBN- neuvedeno.
- 27) Poche, Emanuel a kol. *Umělecké památky Čech A/J [svazek první]*. Academia. Praha. 1977. ISBN – neuvedeno.
- 28) Poche, Emanuel a kol. *Umělecké památky Čech K/O [svazek druhý]*. Academia. Praha. 1978. ISBN – neuvedeno.
- 29) *Proměny montánní krajiny, Historické sídelní a montánní struktury Krušnohoří*. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Lokti. Locket. 2013. ISBN – 978-80-904960-3-3.
- 30) Prokop, V. Smola, L. *Biografický lexikon Sokolovského regionu*, Fornica Publishing, Sokolov, 2009. ISBN – 978-80-87194-09-6.
- 31) Prokop, Vladimír. *Kapitoly z dějin Sokolovska*. Okresní muzeum Sokolov. 1994. ISBN – neuvedeno.
- 32) Raeburn, Michael a kol. *Dějiny architektury*, Odeon, Praha, 1993. ISBN 80-207-0185-0.
- 33) Urban, Jan. Kaněra, Miroslav. *Jáchymov – brána Krušných hor*. Komunální služby města Jáchymova. 1965. ISBN-neuvedeno.
- 34) Vollert, Dieter. *Johanngeorgenstadt – Historie & Gegenwart*. Herausgeber – Stadtverwaltung Johanngeorgenstadt. 2004. ISBN – neuvedeno.
- 35) Zeithen, Horst. *Entdeckungsreise durch das Erzgebirge*. Zeiten – Panorama Verlag. Bad Münstereifel. 2008. ISBN 978-3-93432-885-3. ISBN – neuvedeno.

Sborníky:

- 36) *Historický sborník Karlovarska III*. Státní okresní archiv v Karlových Varech. 1995. ISSN 1240-9401.
- 37) *Historický sborník Karlovarska X*. Státní okresní archiv Karlovy Vary, Karlovy Vary, 2004. ISSN 1210-9401.

- 38) *Hornické památky Montanregionu Krušné hory/Erzgebirge*. Vydavatel Montanregion Krušné hory – Erzgebirge. 2014. ISBN – neuvedeno.
- 39) Jáchymov, architektonická perla Krušnohoří. *Sborník příspěvků z konference*, Národní památkový úřad, územní odborné pracoviště v Lokti. Karlovy Vary, 2009. ISBN 978-80-87104-42-2.
- 40) *Sborník příspěvků z konference*, Národní památkový úřad, územní odborné pracoviště v Lokti. Karlovy Vary. 2009.
- 41) Zeman, L. Kratochvílová, A. *První luteránský kostel v Čechách a jeho přestavba Josefem Mockerem*. In: *Sborník*. r. vyd. 2012. sv. 10.

Internetové zdroje:

- Hlinomaz, M. *Blahoslavený Hroznata*. [online]. [cit. 15.3.2015]
Dostupné: <http://www.hroznata.info/>
- Jáchymovský zpravodaj 4/14. *Jáchymov*. [online]. [cit. 22.2.2015]
Dostupné: <http://mestojachymov.cz/jachymovsky-zpravodaj-2014/ds-1085/archiv>
- Zeman, Lubomír. *Zástavba a urbanismus krušnohorských horních měst. Sborník muzea karlovarského kraje*, 18/2010. [online]. [cit. 13.2.2015] Muzeum Cheb. Dostupné: <http://www.muzeumcheb.cz/sbornik/obsah/sbor/2010/03.html>
- Vyčichlo, J. *Jáchymov – Kostel sv. Jáchyma. Památky a příroda Karlovarska*. [online]. [cit. 28.2.2015]. Dostupné: <http://pamatkyapriodakarlovarska.cz/jachymov-kostel-sv-jachyma/>
- Národní památkový úřad. *Nemovitě památky*. <http://monumnet.npu.cz> [online].

Absolventská práce:

- Lebocová, Gabriela. *Horní Blatná* [Studium památkové péče – ročníková práce z historického urbanismu]. 2005.

Jiná periodika:

Brožura města Jáchymov - *Jáchymov – církevní památky*.

Složka kostel Božího těla. Městský úřad Kraslice, odbor územního plánování, stavebního úřadu a památkové péče. Informace poskytla Margita Kreuzerová, 31. 10. 2014.

Složka - Kostel sv. Vavřince. Městský úřad Horní Blatná. Informace poskytnul starosta města pan Robert Petro, 9. 3. 2015.

PŘÍLOHY

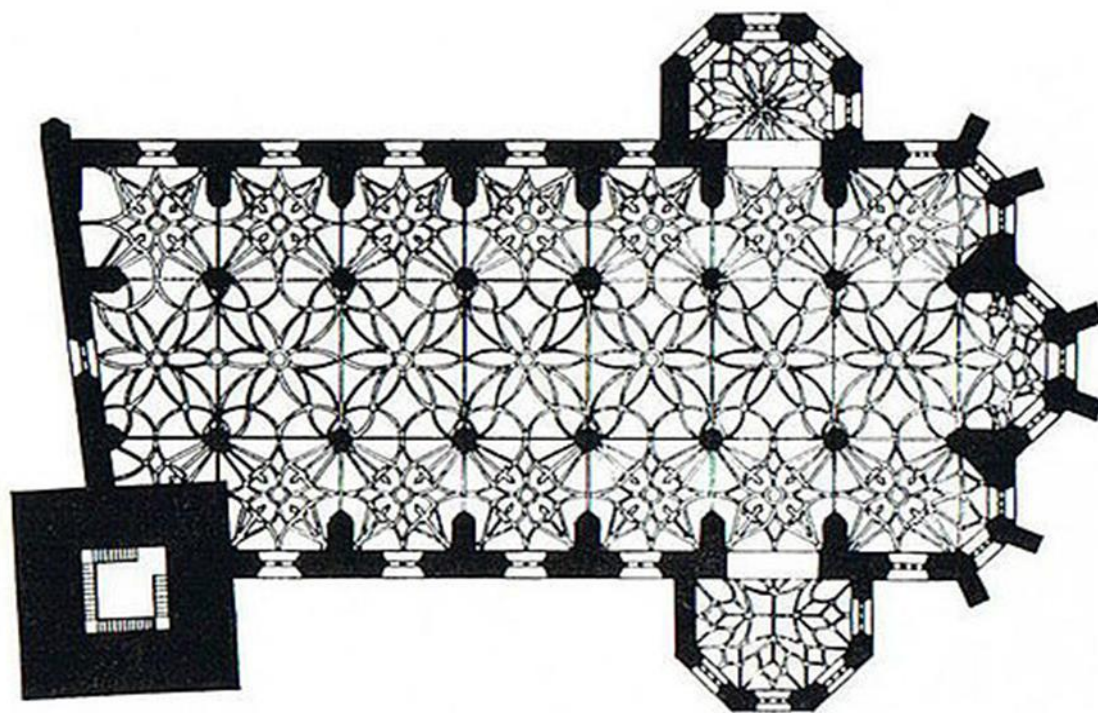
Kostel sv. Anny v Annabergu

Kostel sv. Anny v Annabergu

Kostel sv. Anny v Annabergu

Půdorys kostela sv. Anny v Annabergu.

Hornický oltář kostela sv. Anny v Annabergu

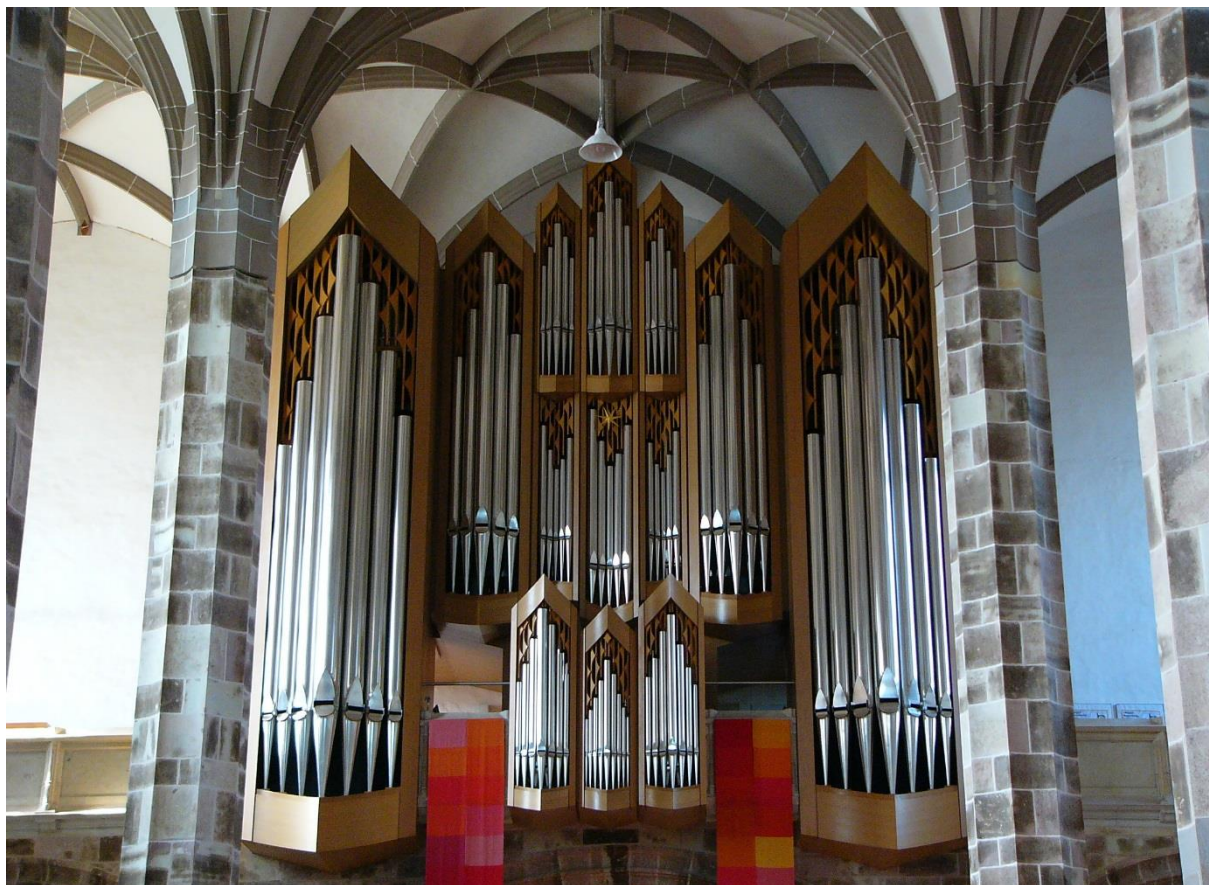
Hornický kostel sv. Marie v Annabergu

Hornický kostel sv. Marie v Annabergu

Kostel sv. Wolfganga ve Schneebergu.

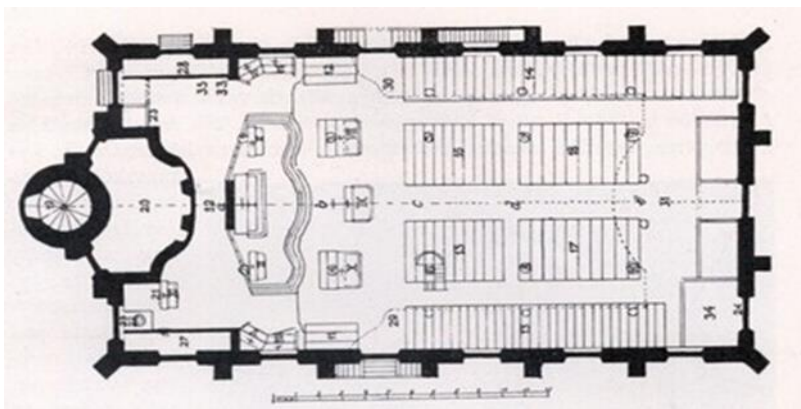
Kostel sv. Wolfganga ve Schneebergu.

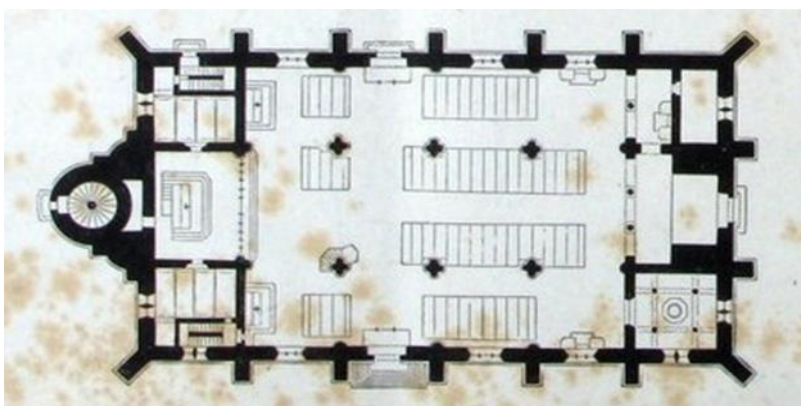
Oltář Lucase Cranacha z roku 1539. Kostel sv. Wolfganga ve Schneebergu.

Kostel sv. Jáchyma v Jáchymově.

Půdorys kostela sv. Jáchyma před požárem

Půdorys kostela sv. Jáchyma po obnově Josefem Mockerem

Kostel sv. Martina v Nejdku

Kostel sv. Martina v Nejdku

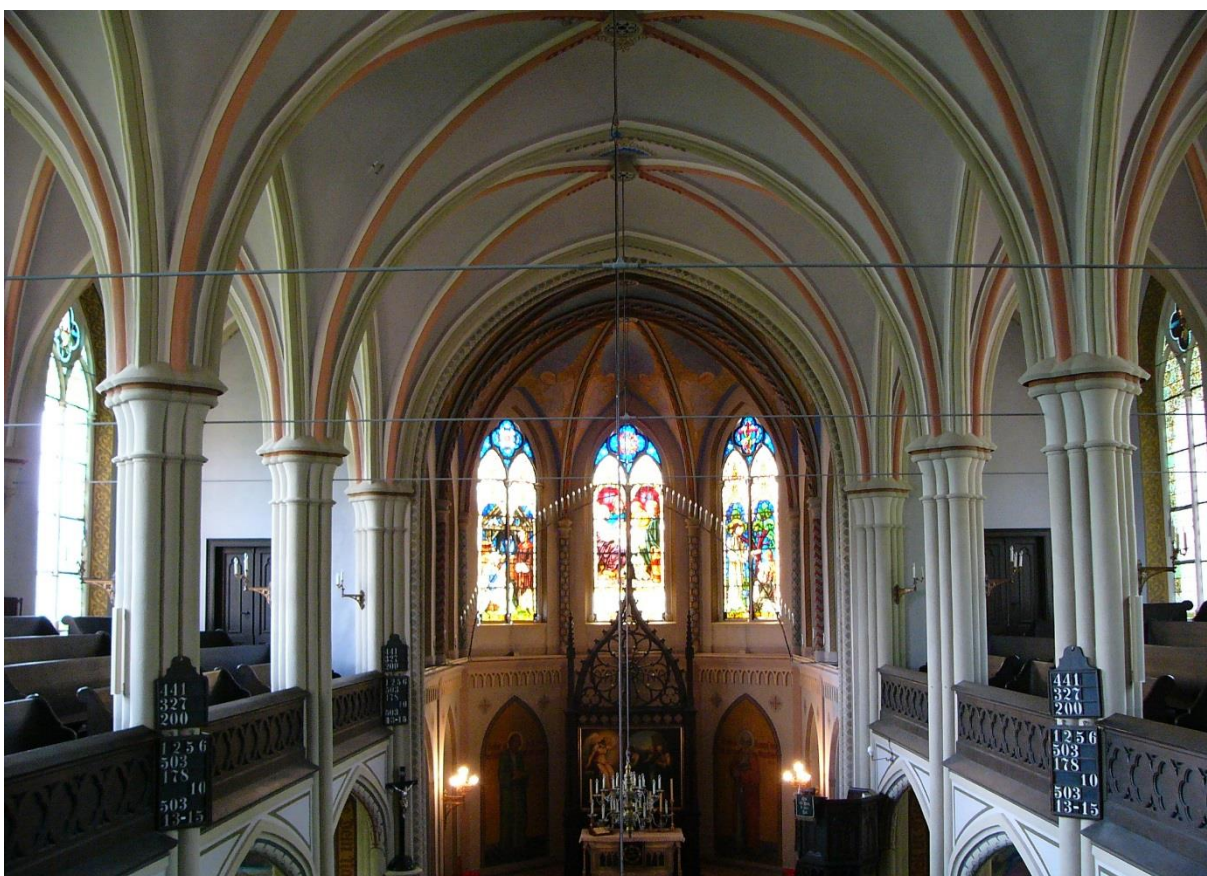
Kostel sv. Vavřince v Horní Blatné

Kostel sv. Vavřince v Horní Blatné

Městský kostel v Johanngeorgenstadtu

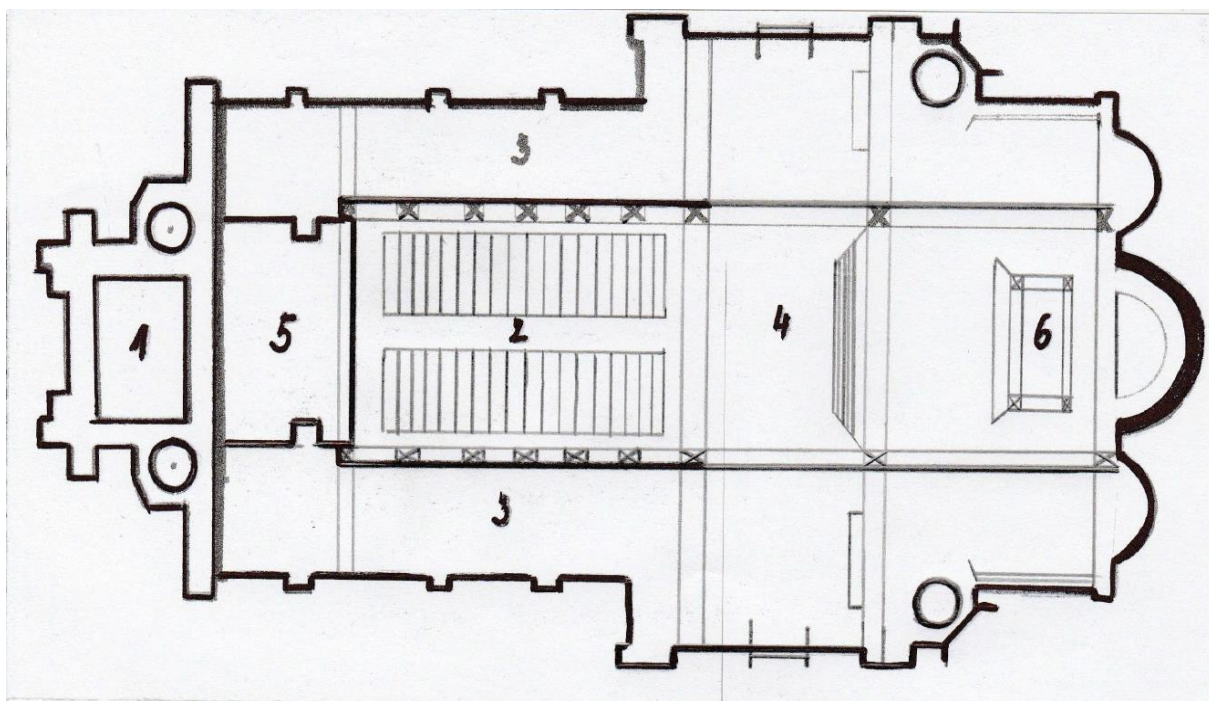
Městský kostel v Johanngeorgenstadtu

Kostel Božího těla v Kraslicích

Kostel Božího těla v Kraslicích

Půdorys nového kostela Božího těla. 1. Věž, 2. Hlavní loď, 3. Boční lodě, 4. Presbytář, 5. Empora, 6. Hlavní oltář. (Původní půdorys nenalezen, tudíž pokus o vlastní kresbu)

Socha horníka ze starého kostela (Okresní muzeum v Sokolově)

Stavba kostela Božího těla v Kraslicích

Kostel Ke Knížeti pokoje

Kostel Ke Knížeti pokoje